

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Indikatorer for status og utvikling i nordnorsk jordbruksdrift i perioden 2002-2022

NIBIO RAPPORT | VOL. 10 | NR. 7 | 2024

Linda Aune-Lundberg, Ulrike Bayr, Grete Stokstad og Siri Svendgård-Stokke
Divisjon for kart- og statistikk

TITTEL/TITLE

Indikatorer for status og utvikling i nordnorsk jordbruksdrift i perioden 2002-2022

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Linda Aune-Lundberg, Ulrike Bayr, Grete Stokstad og Siri Svendgård-Stokke

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKT NR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
22.01.2024	10/7/2024	Åpen	53313	24/00095
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:	
978-82-17-03437-7	2464-1162	66	0	

OPPDRAAGSGIVER/EMPLOYER:

Fylkeskommunen i Troms og Finnmark

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Linda Aune-Lundberg

STIKKORD/KEYWORDS:

Nord-Norge, landbruk, jordbruk

Northern Norway, land use, agriculture

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Arealressurser

Land resources

SAMMENDRAG/SUMMARY:

Rapporten gir en oversikt over status og utvikling i nordnorsk jordbruk i perioden 2002-2022. Beregningene er gjort basert på eksisterende kartdata og data fra søknader om produksjonstilskudd. Den generelle trenden i Nord-Norge er en nedgang i jordbruksareal i drift i første del av perioden (2002 til 2012), men liten endring de siste ti årene (2012-2022). Det har samtidig vært en betydelig nedgang i antall aktive gårdsbruk gjennom hele perioden. Rapporten viser videre potensialet for jordbruksproduksjon i landsdelen, hvordan jordbruksarealene faktisk brukes og hvordan jordbrukslandskapet har forandret seg.

LAND/COUNTRY:

Norge

FYLKE/COUNTY:

Nordland og Troms og Finnmark

GODKJENT /APPROVED

Hildegunn Norheim

NAVN/NAME

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Linda Aune-Lundberg

NAVN/NAME

NIBIONORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

I 2022 ble det over jordbruksavtalen, igangsatt den områderettet satsingen *Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord*. Satsingen koordineres av Fylkeskommunen i Troms og Finnmark og NIBIO og har fått i oppdrag å bidra med forskning og øvrig kunnskapsutvikling. Denne rapporten er finansiert gjennom denne satsingen. Rapporten gir et overblikk over status og trender for nordnorsk jordbruk basert på eksisterende data, som en første «screening» for videre arbeid.

Tromsø, 22.01.24

Linda Aune-Lundberg

Innhold

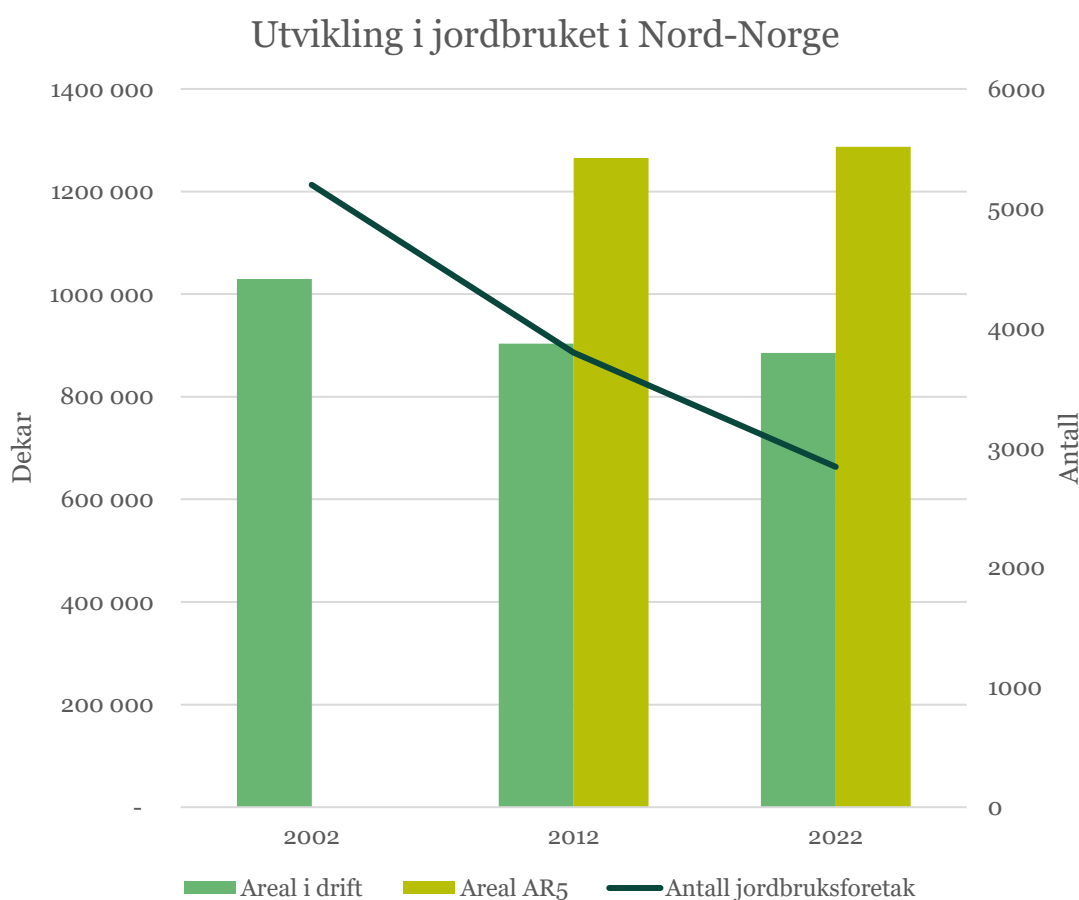
1	Sammendrag.....	5
2	Indikatorer for landbruk over hele landet: Nord-Norge	9
2.1	Hvordan måle en landbrukspolitisk målsetning?	9
2.2	Status og utvikling i Nord-Norge	9
2.2.1	Indikator 1: Aktive jordbruksbedrifter	10
2.2.2	Indikator 2: Aktive landbrukseiendommer	11
2.2.3	Indikator 3: Bruk av utmarksbeite.....	13
2.2.4	Indikator 4: Andel jordbruksareal i drift.....	15
2.2.5	Indeks landbruk over hele landet.....	16
2.2.6	Begrensninger i indikatorene	19
3	Potensialet for jordbruksproduksjon	20
3.1	Jordbruksareal AR5.....	20
3.2	Dyrkbar jord.....	22
3.3	Jordsmonnets egenskaper.....	24
3.4	Landbrukseiendommer	26
3.5	Nydyrking.....	30
3.6	Jordbruksareal i kommunenes arealplaner	30
4	Faktisk jordbruksproduksjon	34
4.1	Hvordan brukes jordbruksarealene	34
4.2	Geografisk fordeling av utvalgte jordbruksproduksjoner.....	42
5	Jordbrukslandskapet i Nord-Norge	57
5.1	Jordbruksregioner	57
5.2	Kvaliteten til jordbruksarealene	59
5.3	Tilgang og avgang av jordbruksareal	60
5.4	Landskapselementer	62
5.4.1	Jordstykkestørrelse	62
5.4.2	Elementer i jordbrukslandskapet	63
	Litteratur	65

1 Sammenheng

Et aktivt landbruk over hele landet har lenge vært et mål i den norske landbrukspolitikken, men hvordan står det til med landbruket i Nord-Norge, og hvordan har utviklingen vært de siste 20 årene?

Basert på eksisterende kartdata og data for produksjonstilskuddssøknader undersøker rapporten utviklingen i det nordnorske jordbruket i perioden fra 2000 og fram til i dag.

Den generelle trenden i landsdelen er en nedgang i jordbruksareal i drift i første del av perioden (2002 til 2012), men liten endring de siste ti årene (Figur 1). Det har samtidig vært en betydelig nedgang (nær halvering) i antall aktive gårdsbruk gjennom hele perioden. Som konsekvens av dette har brukene blitt større. Dette skjer først og fremst ved at det leies mer areal. Følgelig har det også vært en betydelig økning i andelen leiejord i den undersøkte perioden.

Figur 1. Jordbruksareal i drift, mengden jordbruksareal i AR5 og antall jordbruksforetak i 2002, 2012 og 2022. Datakilder: Produksjonstilskuddsdata 2002, 2012 og 2022 og AR5 årsversjon 2012 og 2022. (Det foreligger ikke årsversjon av AR5 for 2002).

Prosentandelen av jordbruksareal som er registrert i AR5, og som mottar produksjonstilskudd og dermed regnes som areal i drift, har gått noe ned de siste årene. Endringen er fra drøye 71 % i 2012 til nær 69 % i 2022 for Nord-Norge totalt. Den totale mengden jordbruksareal i AR5 for landsdelen, har gått noe opp i samme periode.

Grovfôrproduksjon og husdyrhold er produksjonene med størst betydning i Nord-Norge. Melkeproduksjon står for den største verdiskapinga innenfor jordbruket i regionen. Også innenfor denne produksjonen har det vært en betydelig nedgang i antall aktive gårdsbruk. Antallet melkekyr er redusert med om lag 1/3 de siste 20 år. Produksjonen av kumelk har derimot holdt seg relativt stabil

over tid fordi ytelsen per dyr har økt. Gjennomsnittlig antall dyr per bruk har doblet seg i perioden. Den samme trenden gjelder innenfor saueproduksjon.

Mens sau og storfe finnes i hele Nord-Norge har geit en mer konsentrert produksjon. Troms er det største geitefylket i landet. Ellers i regionen er det også besetninger i enkelte kommuner i Nordland og Finnmark. Totalt har antall geit hatt en tydelig nedgang siden 2002. Samtidig har produksjonen av geitemelk ikke gått like mye ned. Dette skyldes økt ytelse per geit.

Produksjonen av grønnsaker (uten potet) i Nord-Norge er begrenset til noen få områder. I 2022 ble det produsert grønnsaker på om lag 550 dekar i regionen, det meste av dette arealet ligger i Målselv, Dønna, Salten og Sør-Varanger. Poteter har et produksjonsareal på rundt 4300 dekar (2022) og har en langt større geografisk spredning enn øvrige grønnsaker. Poteter dyrkes først og fremst i Troms og Nordland. For Nord-Norge under ett har det vært en halvering av arealet hvor det dyrkes potet i løpet av de siste 20 årene.

For å indikere og identifisere områder hvor jordbruksproduksjonen sannsynligvis har falt under et kritisk nivå (terskel) i et område har vi benyttet oss av fire ulike indikatorer. I tillegg er det beregnet en samlet indeks for å evaluere hvor jordbruket i Nord-Norge står i forhold til det politiske målet om «Landbruk over hele landet». Både indikatorene og indeksen er beregnet på delområdenivå. Delområde er en offisiell SSB-inndeling som i detaljeringsgrad ligger et sted mellom grunnkretser og kommuner.

Den første indikatoren, aktive jordbruksbedrifter, fanger opp områder der antallet gjenværende, aktive jordbruksbedrifter har nådd et kritisk lavt nivå (færre enn fem aktive gårdsbruk). Et godt faglig og sosialt felleskap har vist seg å være en viktig faktor for å sikre et godt arbeidsmiljø, trivsel og motivasjon for mange gårdbrukere. Jo flere bruk som legger ned, desto mer svekkes dette felleskapet – noe som også øker faren for at flere av de gjenværende velger å legge ned driften. Særlig kritisk blir denne utviklingen når også den siste aktive gårdbrukeren slutter, fordi dette medfører at en stor mengde jordbruksareal går ut av drift samtidig. I 2010 oppfylte nær 80 % av delområdene terskelverdien på minst fem aktive jordbruksbedrifter. I 2021 hadde andelen gått ned til 72,5 %.

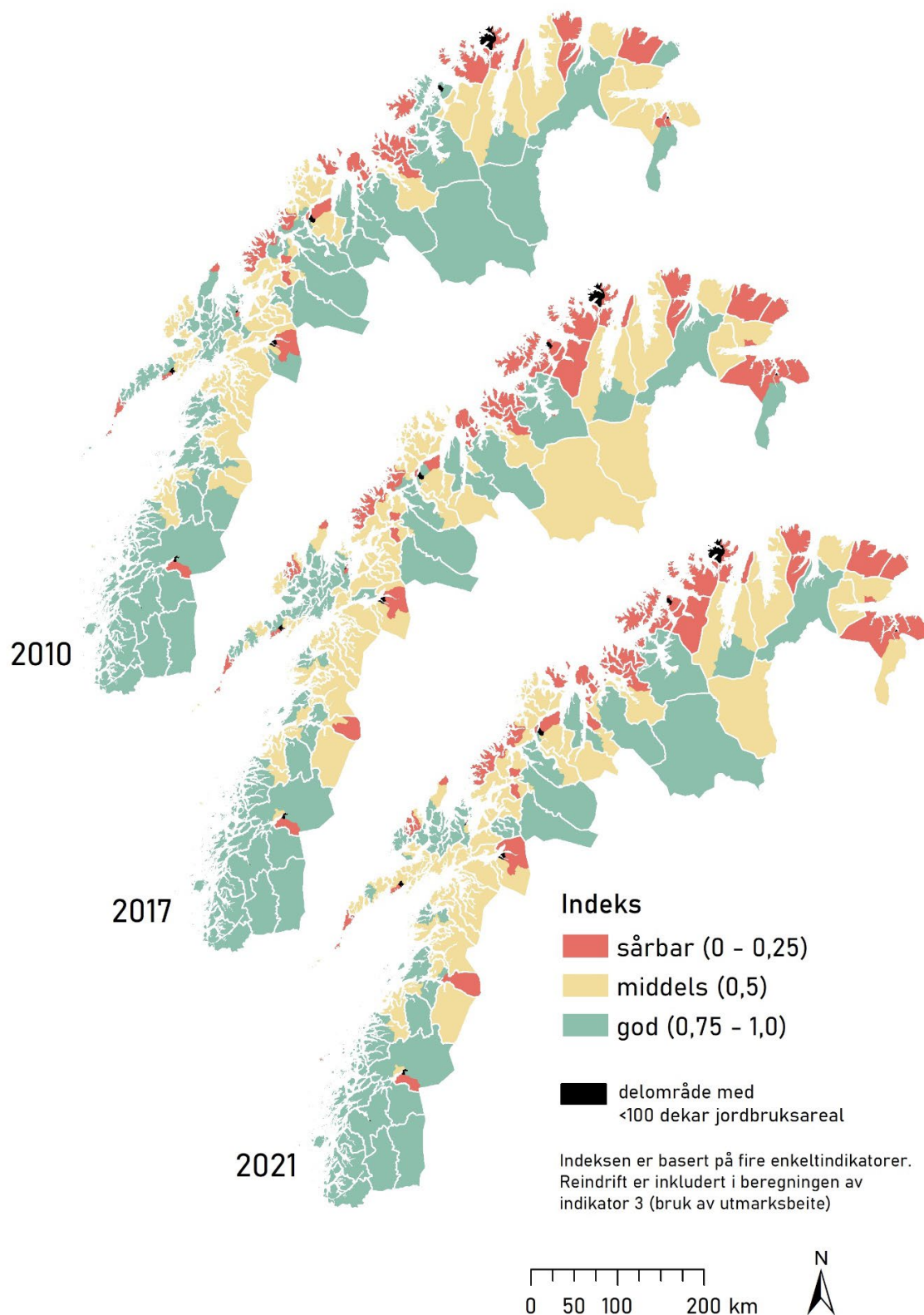
Indikator 2, aktive landbrukseiendommer, vurderer områder ut ifra et kriterium om at flere enn 10 % av landbrukseiendommene i et delområde søker om produksjonstilskudd. Denne indikatoren fanger opp status i forhold til områdets historiske potensial. En lav andel aktive gårdsbruk i forhold til det totale antallet registrerte landbrukseiendommer underbygger at det har vært en stor nedgang i aktive jordbruksbedrifter. Per 2021 er det kun et fåtall av delområdene i nord som fortsatt har mer enn 10 % aktive landbrukseiendommer. Tallene viser at den største nedgangen i antallet aktive jordbruksbedrifter allerede skjedde før 2010.

Den tredje indikatoren ser på bruk av utmarksbeite. Det store flertallet av delområder i Nord-Norge oppfyller kriteriet om bruk av utmarksbeite, både med og uten reindrift inkludert. Kriteriet er knyttet til antall dyr på utmarksbeite innenfor delområdet.

Dette understreker den store betydningen beitenæringa har i de nordlige delene av landet, der grovfôrproduksjonen utgjør hele 99 % av det totale jordbruksarealet (Stokstad 2021). Til tross for at de fleste delområdene oppfyller minstekravet, er det mye ledig beitekapasitet i Nord-Norge, særlig i Nordland (64 %) og Troms (67 %) (Rekdal & Angeloff 2021).

Den siste indikatoren måler hvor stor andel av jordbruksarealet som er i drift. Dette er en god indikator på aktivtetsnivået i jordbruket, og viser samtidig i hvilken grad potensialet for jordbruksproduksjon er utnytta i et område. I 2010 oppfylte kun 35 % av delområdene i Nord-Norge en terskelverdi om minst 75 % av jordbruksarealet i drift. I 2021 gikk andelen ned til 29 %.

Basert på de fire enkeltindikatorene har vi beregnet en indeks som oppsummerer hvorvidt hvert område oppfyller målet om et landbruk over hele landet. Indeksen gir et mål på den overordnede statusen for Nord-Norge (Figur 2).

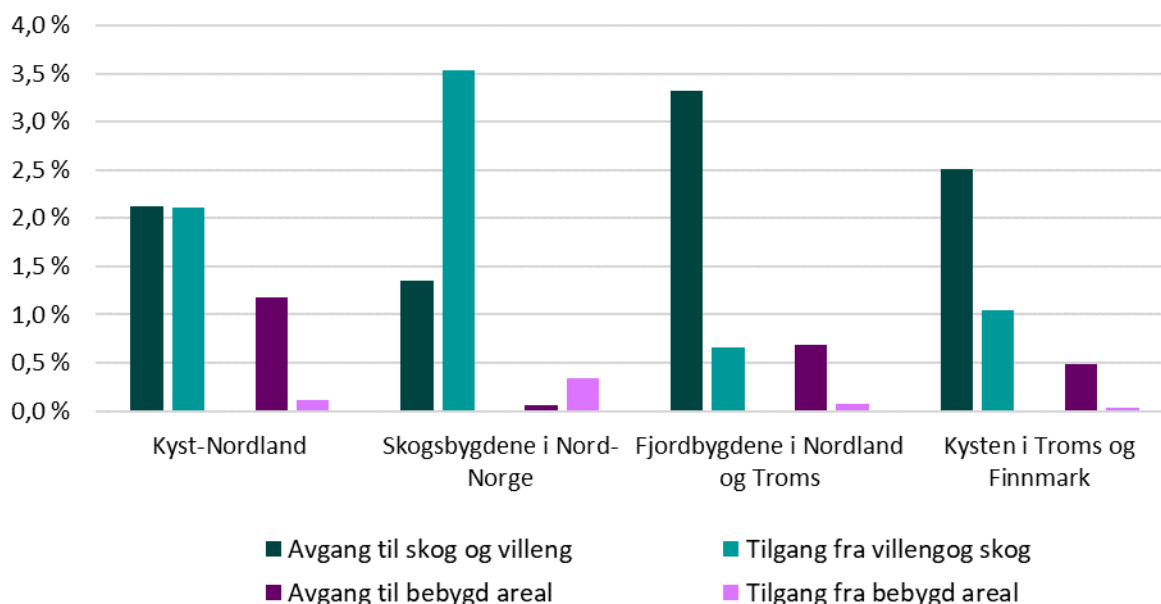
Figur 2: Status for målet 'landbruk over hele landet' beregnet for hvert delområde i 2010, 2017 og 2021. Bakgrunnskart: Administrative grenser/ Kartverket.

Resultatene fra overvåkingsprogrammet 3Q (Tilstandsovervåking og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap) viser hvordan jordbrukslandskapet har endret seg over tid. Disse endringene rapporteres på fylkesnivå og for jordbruksregioner (regioner med felles jordbruksmessig karakter).

Nord-Norge deles inn i fire slike jordbruksregioner: Kysten av Nordland, Kysten i Troms og Finnmark, Skogsbygdene i Nord Norge og Fjordbygdene.

3Q er basert på flyfoto fra den nasjonale omløpsfotograferingen med gjentaksfotografering hvert 5. år. Fototidspunktet for de ulike regionene varierer derfor. I Nordland gjelder endringene fra 2007-2009 til 2012-2015. For Troms gjelder endringene fra 2006 til 2011. I Finnmark er bildene tatt i 2008 og i perioden 2012-2018. Alle resultater er beregnet for en 5-års-periode. Til forskjell fra AR5 skiller 3Q mellom jordbruksareal i drift og ute av drift. Oppgitte tall gjelder dermed jordbruksareal i drift.

Totalt for Nord-Norge er det registrert en tilgang av jordbruksareal på 1,5 % og en avgang på 3,4 % over fem år. Dette gir en netto reduksjon av jordbruksareal på 1,9 %. Dynamikken bak disse endringene varierer mellom jordbruksregionene (Figur 3). Avgangen til bebygd areal har vært størst langs kysten av Nordland. Innen Kysten av Nordland og i Skogsbygdene kom det til omtrent like mye jordbruksareal fra skog og villeng, som det gikk jordbruksareal over til skog og villeng. I Fjordbygdene og Kysten av Troms og Finnmark var det en langt lavere tilgang av jordbruksareal. En langt større andel av jordbruksarealet gikk ut av drift og grodde til, enn det som ble tatt i bruk som jordbruksareal. Innen Fjordbygdene og Troms registrerte vi en større avgang av jordbruksareal til skog og villeng enn i andre deler av Nord-Norge.

Figur 3: Tilgang og avgang av jordbruksareal innen fylker fordelt på endringer til og fra villeng og skog, og for areal som går til og fra bebygd areal.

Jordstykke størrelse varierer innen Nord-Norge. Finnmark hadde høyest gjennomsnittlig størrelse, mens gjennomsnittsstørrelsen var minst i Troms. Mens jordstykke størrelsen har hatt en moderat økning på nasjonalt nivå (2,4 %), har vi registrert en reduksjon på 1,2 % av gjennomsnittlig jordstykke størrelsen i Nord-Norge.

Vannveier eller elver, bekker grøfter og kanaler, sammen med stier, åkerholmer og steinblokker er elementer i jordbrukslandskapet som opptrer oftere i Nord-Norge enn i landet under ett. Vannveier øker nesten innenfor alle områdene. For Nord-Norge totalt har stier blitt redusert med sirka 4 % over 5 år. Åkerholmer har også blitt redusert med 4,6 %. Steinrøyser har totalt sett hatt en nedgang på 8 %, mens steinrøyser viser en netto reduksjon på 1,2 % over 5 år. Antall bygninger i jordbrukets kulturlandskap har økt med 3 %, samtidig som antall bygningsruiner økte med 5 %. Øvrige elementer som gårdsdammer, ruvende trær og alléer/trerekker er ikke særlig karakteristiske for det nordnorske jordbrukslandskapet, men det er registrert en nedgang i lengde av trerekker.

2 Indikatorer for landbruk over hele landet: Nord-Norge

2.1 Hvordan måle en landbrukspolitisk målsetning?

Et aktivt landbruk over hele landet er et grunnleggende mål i den norske landbrukspolitikken. Kanaliseringspolitikken, som har vært førende siden 1950-tallet, har i vesentlig grad bidratt til å fremme en geografisk produksjonsdeling der landbruket stimuleres til å utnytte arealressursene der de finnes og på en måte som understøtter målet om landbruk over hele landet. I Meld. St. 9 (2011-2012) er målsettingen om landbruk over hele landet formulert som ett av fire hovedmål i den landbrukspolitiske målstrukturen (LMD 2011).

Begrepet 'landbruk over hele landet' har så langt ikke fått noen målbar definisjon og en angivelse av hva som må til for å oppnå det som beskrives i stortingsmeldingen. Det er utfordrende å uttrykke graden av måloppnåelse med henblikk på en politisk målsetning i presise tall når selve målformuleringen er nokså vag. Dette gjelder spesielt når målet er sammensatt av mange ulike aspekter slik det er tilfelle for «landbruk over hele landet». Vi er derfor nødt til å forenkle problemstillingen og ta i bruk indikatorer som vil kunne måle enkelte aspekter på en mer indirekte måte. Selv om denne fremgangsmåten ikke vil kunne fange opp alle relevante aspektene, vil den likevel gi en pekepinn.

I 2020 testet Bayr m.fl. (2020) en metode for å vurdere måloppnåelsen av «landbruk over hele landet» basert på fire utvalgte indikatorer. Indikatorene skulle fange opp endringer i 1) antall aktive jordbruksbedrifter, 2) andel aktive landbrukseiendommer, 3) bruk av utmarksbeite og 4) andel jordbruksareal i drift. Indikatorene ble beregnet deretter for hele landet for årene 2010 og 2017.

For å få et enda bedre grunnlag for å vurdere utviklingen over tid, har vi for denne rapporten gjennomført en tredje omgang av analysen for Nord-Norge med oppdaterte tall for 2021. I tillegg har vi denne gangen inkludert reindrift i forbindelse med bruk av utmarksbeite.

For en mer utfyllende beskrivelse av metoden som ligger bak tall- og kartgrunnlaget som presenteres i denne rapporten henviser vi til NIBIO-rapport nr. 65, Vol. 6 «Indikatorer for landbruk over hele landet - Utvikling av en metode for resultatkontroll av landbrukspolitiske mål» (Bayr m.fl. 2020).

Indikatorene ble beregnet for tre ulike år: 2010, 2017 og 2021. Hovedsakelig er indikatorene beregnet basert på data fra søknader om produksjonstilskudd. I tillegg har vi tatt i bruk informasjon om landbrukseiendommer som er registrert i Landbruksregisteret, jordbruksareal fra Arealressurskart AR5 og reindriftens arealbrukskart (reindriftskart) fra Landbruksdirektoratet.

Som geografisk nivå har vi valgt å beregne indikatorene på delområde-nivå som er en administrativ inndeling som ligger mellom kommuner og grunnkretser. Nord-Norge blir dermed delt opp i 211 delområder. Etter at bysentrene i Tromsø (5 delområder) og Bodø (8 delområder) har blitt slått sammen til ett delområde hver pga. størrelse, og 22 delområder med under 100 dekar jordbruksareal har blitt ekskludert, er det totalt 189 delområder igjen.

2.2 Status og utvikling i Nord-Norge

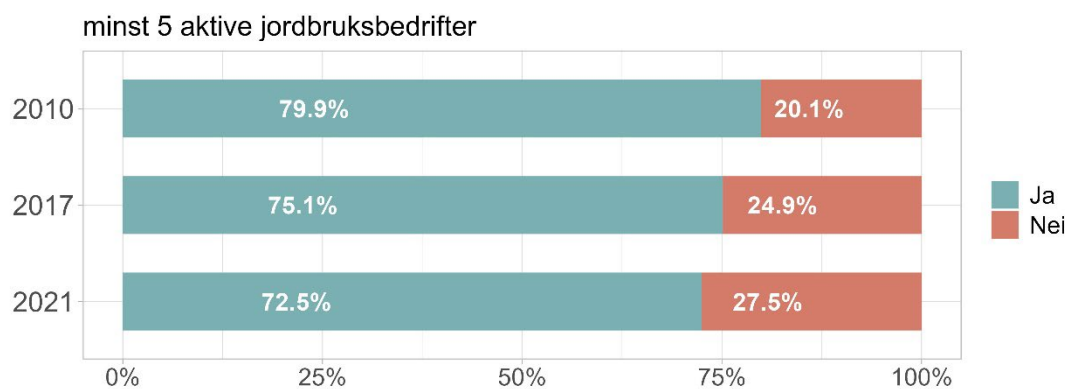
I dette kapitlet presenteres resultater for de 189 delområdene i Nord-Norge med henblikk på fire utvalgte enkeltindikatorer og en samlet indeks. Vi gjør oppmerksom på at antall år som inngår i de to tidsperiodene 2010-2017 (7 år) og 2017-2021 (4 år) er forskjellig. Størrelsen på endringene mellom de to periodene kan derfor ikke direkte sammenlignes. Vi begrenser oss derfor til å vurdere den generelle trenden mellom tidsperiodene og over hele perioden 2010-2021.

2.2.1 Indikator 1: Aktive jordbruksbedrifter

Denne indikatoren fanger opp områder der antallet gjenværende aktive jordbruksbedrifter har nådd et kritisk lavt nivå (under fem gårdsbruk). Et godt faglig og sosialt felleskap har vist seg til å være en viktig faktor for å sikre et godt arbeidsmiljø, trivsel og motivasjon for mange gårdbrukere. Jo flere bruk som legger ned, desto mer svekkes dette felleskapet – noe som også øker faren for at flere av de gjenværende velger å legge ned driften. Særlig kritisk blir denne utviklingen når også den siste aktive gårdbrukeren slutter, fordi dette medfører at en stor mengde jordbruksareal går ut av drift samtidig.

I denne analysen regner vi jordbruksbedrifter som aktive når de har sendt inn søknad om produksjonstilskudd det gjeldende året.

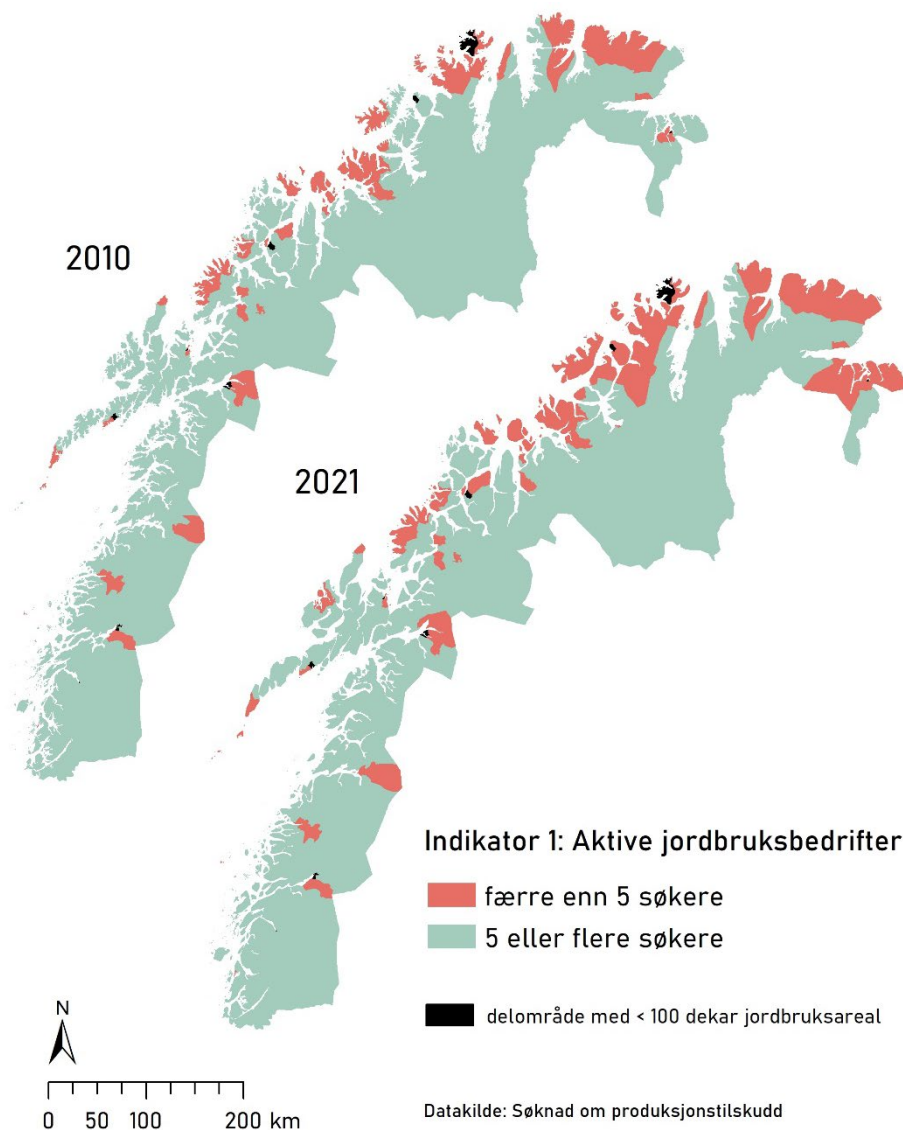
I 2010 oppfylte 79,9 % av delområdene minstekravet om minst fem aktive jordbruksbedrifter (Figur 4 og Figur 6). Fram til 2021 har andelen gått ned til 72,5 %, en nedgang på -9,26 %.

Figur 4. Prosentfordeling av delområder med flere eller færre enn fem aktive jordbruksbedrifter.

Figur 5: Jordbruksdrift på Røstlandet på Røst, Nordland. Foto: Oskar Puschmann

Figur 6: Kart over delområder som oppfyller kravet om minst fem aktive jordbruksbedrifter i 2010 og 2021. Datakilder: Produksjonstilskuddsdata fra 2010 og 2021 og delområder fra SSB.

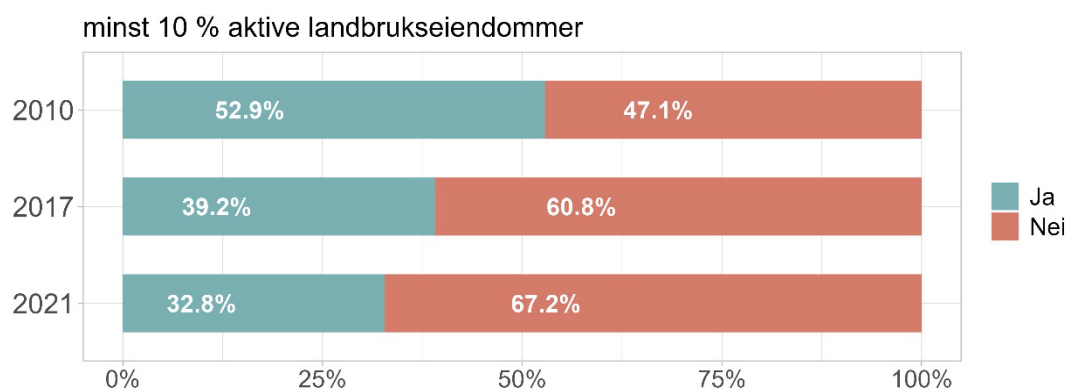
2.2.2 Indikator 2: Aktive landbrukseiendommer

Denne indikatoren viser områder der flere eller færre en 10 % av landbrukseiendommene i delområdet søker om produksjonstilskudd. Indikatoren ligner på indikator 1, men tar i tillegg hensyn til potensialet i hvert delområde. Delområdene varierer i både totalareal og mengde jordbruksareal, noe som indikator 1 ikke tar hensyn til. Indikator 2 vil også fange opp hvordan statusen er i forhold til områdets historiske potensial. En lav andel aktive gårdsbruk i forhold til det totale antallet registrerte landbrukseiendommer underbygger at det har skjedd en stor nedgang i antall aktive bedrifter.

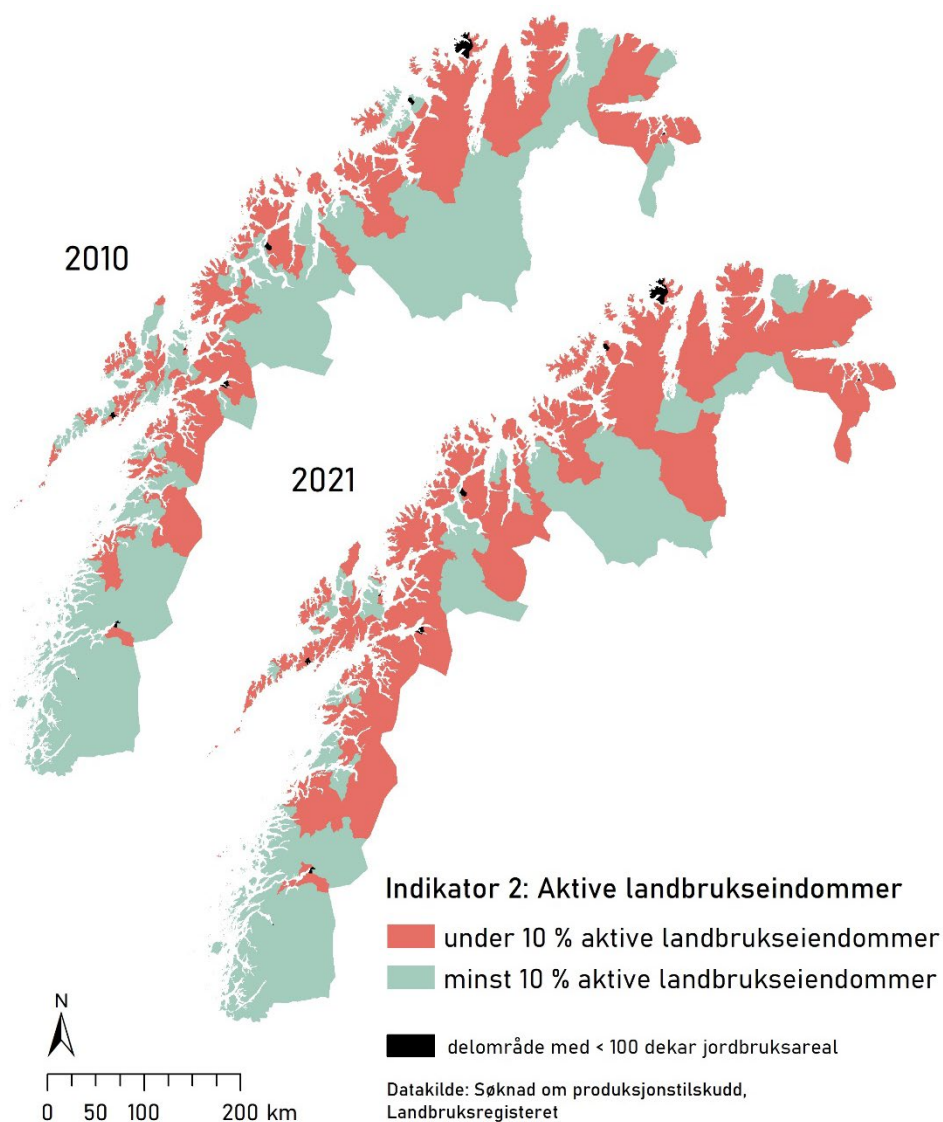
For denne indikatoren settes antall aktive jordbruksbedrifter i forhold til det totale antallet registrerte landbrukseiendommer i delområdet. Mens 52,9 % av delområdene hadde minst 10 % aktive landbruksbedrifter igjen, er det i 2021 kun 32,8 % som oppfylte dette kravet (Figur 7 og Figur 8). Dette tilsvarer en betydelig nedgang på -38,0 % i perioden 2010-2021.

Totalt viser indikatoren at kun et fåtall av delområdene i Nord fortsatt har mer enn 10 % aktive landbrukseiendommer igjen. Tallene bekrefter blant annet at den største nedgangen i antall aktive jordbruksbedrifter fant sted før 2010. Ifølge SSB fantes det 6545 jordbruksbedrifter i Nord-Norge i

1999, men tallet gikk de påfølgende år bratt ned til 4651 bedrifter i 2005. Etter det flater nedgangen noe ut, men fortsetter videre nedover til dagens nivå på 2867 jordbruksbedrifter i 2022 (SSB 2023).

Figur 7. Prosentfordeling av delområder med over eller under 10 % aktive landbrukseiendommer.

Figur 8: Kart over delområder som oppfyller kravet om minst 10 prosent aktive landbrukseiendommer i 2010 og 2021. Datakilder: Produksjonstilskuddsdata fra 2010 og 2021 og delområder fra SSB.

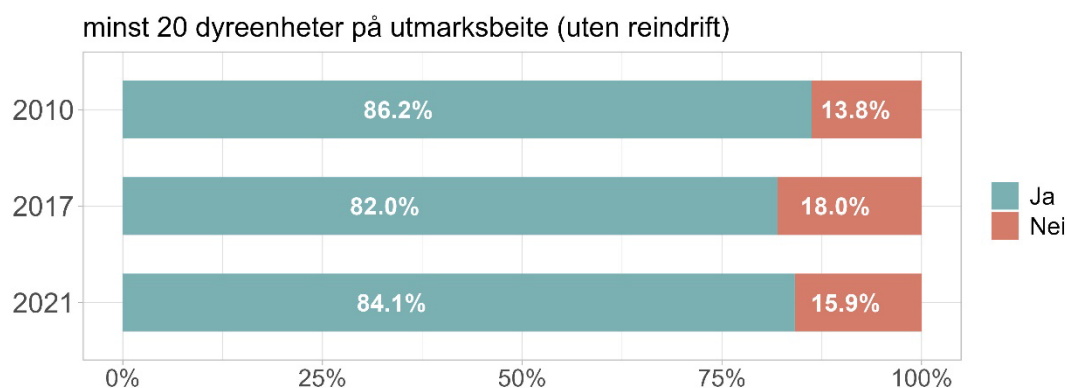
2.2.3 Indikator 3: Bruk av utmarksbeite

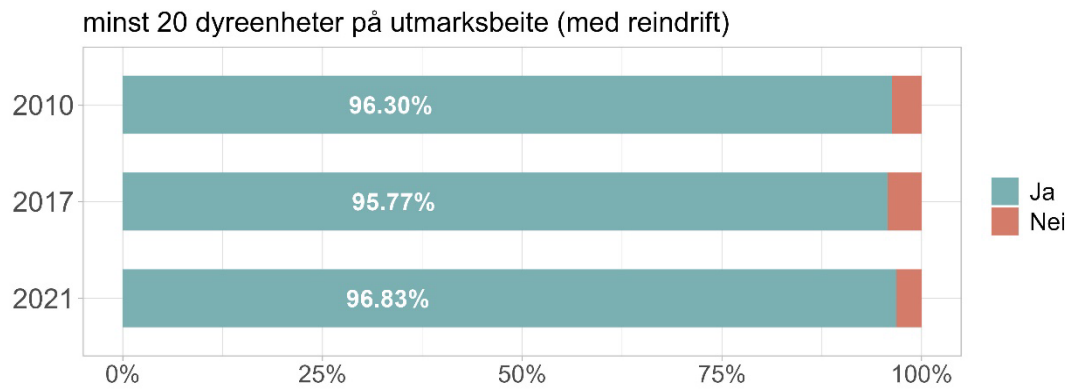
Indikatoren beregnes basert på informasjon fra produksjonstilskudd der det registreres hvor mange dyr som sendes på utmarksbeite i minst fem uker. For å kunne sammenligne ulike dyreslag med hverandre har vi beregnet verdien som dyreenhet eller LSU (Livestock Unit). LSU er en internasjonal enhet der husdyrslag vektet ulikt i forhold til hverandre. En melkeku brukes som referanse, med en verdi på 1,0. Ammekyr settes til det samme, mens hester og andre storfe settes til 0,8. Sauer og geiter teller 0,1. Terskelverdien for et kritisk nivå er satt til minst 20 dyreenheter (LSU) på utmarksbeite innenfor delområdet.

I utgangspunktet omfatter indikatoren og LSU-systemet kun de tradisjonelle husdyrslagene storfe, hest, sau og geit. I Nord-Norge brukes imidlertid mye av utmarka også som reinbeite. Vi ser det derfor som mest hensiktsmessig å inkludere reindriften som en faktor i denne indikatoren. Siden reindriften ikke registreres i produksjonstilskuddet, har vi hentet inn kartdata av reindriften årsstidsbeite fra reindriften kartet. Alle delområder med minst 10 % arealoverlapp med kartlagte reinbeiteområder, oppfyller automatisk kravet for bruk av utmarksbeite, selv om det er registrert færre enn 20 dyreenheter av de vanlige husdyrslag. For å synliggjøre betydningen av reindriften for Nord-Norge har vi i denne rapporten beregnet indikator 3 både med og uten reindrift.

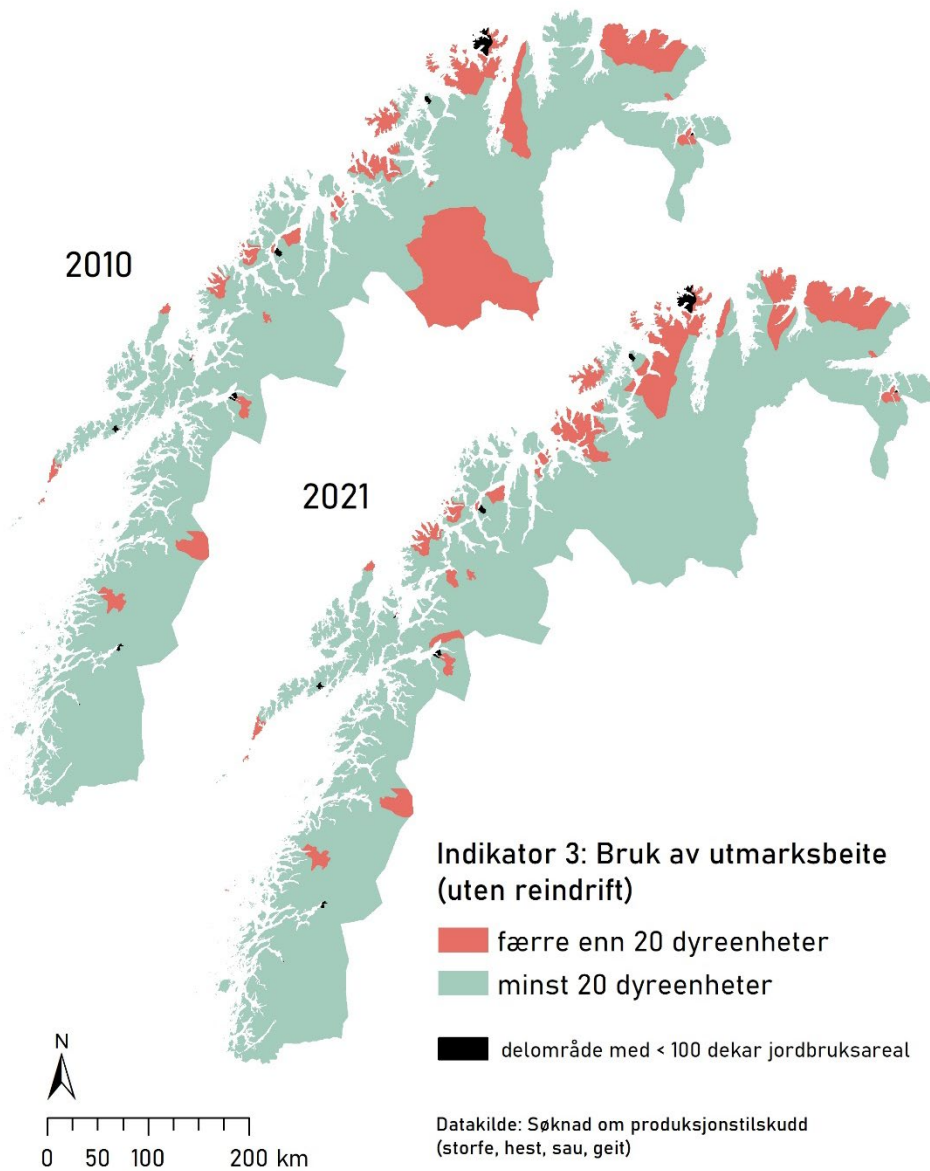
Uten reindrift oppfylte 86,2 % av delområdene dette minstekravet i 2010 (Figur 9 og Figur 10). I 2017 går andelen noe tilbake til 82,0 %, før den øker igjen fram til 2021 til 84,1 %. For hele perioden tilsvarer dette en nedgang på -2,44 %. Når reindrift inkluderes, oppfyller nesten alle delområder kravet og prosentanden holder seg relativt stabilt over tid.

Totalt ser vi at det store flertallet av delområder i Nord-Norge oppfyller minstekravet om bruk av utmarksbeite, både med og uten reindrift inkludert. Dette understreker den store betydningen beitenæringen har i de nordlige delene av landet, der grovfôrproduksjon utgjør hele 99 % av den totale jordbruksproduksjonen (Stokstad 2021). Det bør understrekes, at indikatoren ikke forteller oss noe om hvor godt utnyttet disse beiteressursene er. Ifølge en rapport fra Rekdal & Angeloff (2021) har Nordland og Troms mest utmarksareal av svært god beitekvalitet. Samtidig har de to fylkene en relativt høy prosentandel med ledig beitekapasitet på 64 % (Nordland) og 67 % (Troms) (Rekdal & Angeloff 2021). Dette viser at det er mye potensial som ikke blir utnyttet per i dag.

Figur 9. Prosentfordeling av delområder med flere eller færre en 20 dyreenheter på utmarksbeite. Øverst er bruk av utmarksbeite angitt uten reindrift, nederst er reindrift inkludert.

Figur 10: Kart over delområder som oppfyller kravet om 20 dyreenheter på utmarksbeite i 2010 og 2021. Datakilder: Produksjonstilskuddsdata fra 2010 og 2021, delområder fra SSB.

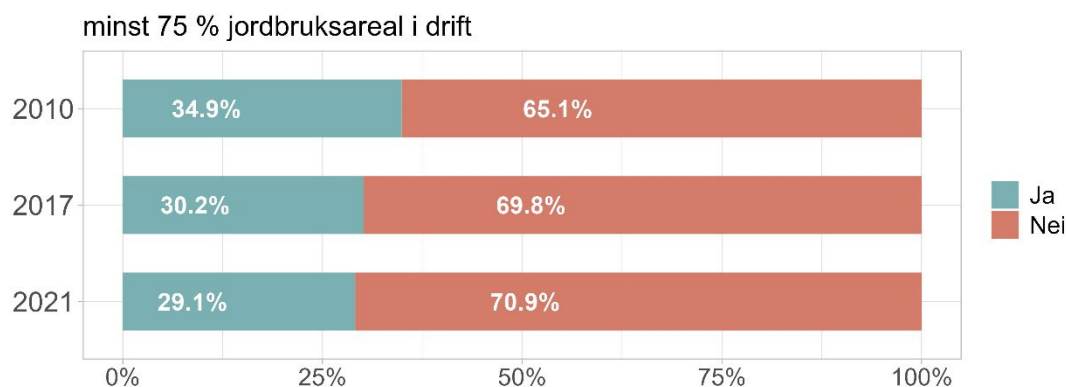
2.2.4 Indikator 4: Andel jordbruksareal i drift

Hvor mye jordbruksareal som er i drift er en god indikator på aktivitetsnivået i jordbruket, men også i hvilken grad potensialet for jordbruksproduksjon er utnyttet i et område. Nedgang i antall aktive gårdsbruk medfører ikke automatisk en nedgang i jordbruksareal i drift, fordi arealene ofte overtas av de gjenværende gårdsbrukene. Men så snart avstandene mellom arealene blir for store, øker også sannsynligheten for at arealer tas helt ut av drift.

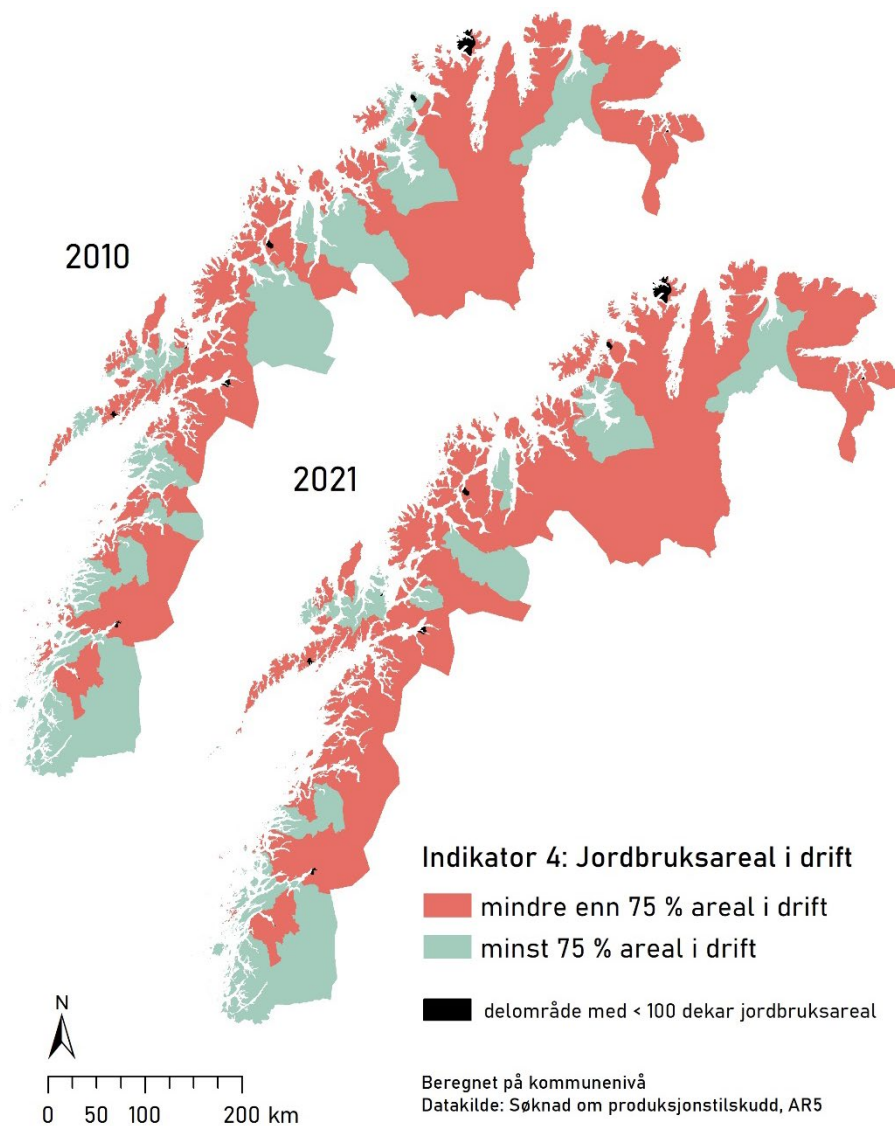
Indikatoren beregnes ved å sammenligne mengde jordbruksareal i AR5 med mengde jordbruksareal det søkes tilskudd om gjennom produksjonstilskudd. Minstekravet er satt til 75 % av det totale jordbruksarealet som skal være i drift. Det er imidlertid noe usikkerhet knyttet til denne indikatoren pga. leiejord. Produksjonstilskudd registreres alltid ved selve driftssenteret, mens jordbruksarealene det søkes tilskudd om kan ligge på tvers av delområde- og kommunegrenser. Prosentandelen kan derfor i noen tilfeller overskride 100 % eller bli noe lavere enn den faktisk er. For å kompensere denne effekten har vi valgt å beregne indikatoren på kommunenivå.

I 2010 oppfylte kun 34,9 % av kommunene i Nord-Norge kravet om minst 75 % av jordbruksarealet i drift (Figur 11 og Figur 12). I 2021 gikk andelen ned til 29,1 %. For hele perioden 2010-2021 blir dermed nedgang på -16,62 %.

Resultatene viser tydelig at mesteparten av kommunene ikke holder kravet om 75 % areal i drift. Dette henger naturlignok sammen med den tydelige nedgangen i aktive jordbruksbedrifter som også fanges opp i indikator 1 og 2. Selv om antall dekar jordbruksareal i drift i Nord-Norge totalt har holdt seg relativt stabilt de siste 10 årene, har det ifølge SSB vært en økning i areal i drift i Troms og Finnmark fra 2019 til 2020.

Figur 11. Prosentandel av kommuner med mer eller mindre enn 75 % av jordbruksarealene i drift.

Figur 12: Kart over delområder/kommuner som oppfyller kravet om minst 75 % jordbruksareal i drift i 2010 og 2021. Datakilder: Produksjonstilskuddsdata fra 2010 og 2021, AR5 og administrative grenser fra Kartverket.

2.2.5 Indeks landbruk over hele landet

Basert på disse fire enkeltindikatorene har vi beregnet en indeks som skal gi en oppsummering av hvorvidt hvert område oppfyller målet om et landbruk over hele landet. Indeksen gir dermed et mål på den overordnede statusen, både på delområdenivå, landsdelsnivå og nasjonalt nivå.

Som beskrevet ovenfor, tildeles hvert delområde ett poeng for hvert krav som oppfylles. Ved fire indikatorer kan dermed hvert delområde få maksimalt 4 poeng. Punktskalaen ble deretter standardisert til en skala mellom 0 og 1 og delt inn i tre klasser (Tabell 1).

$$\text{Indeks} = \text{Indikator 1} * 0,25 + \text{Indikator 2} * 0,25 + \text{Indikator 3} * 0,25 + \text{Indikator 4} * 0,25$$

Tabell 1. Inndelingen som brukes for å beskrive delområdenes status

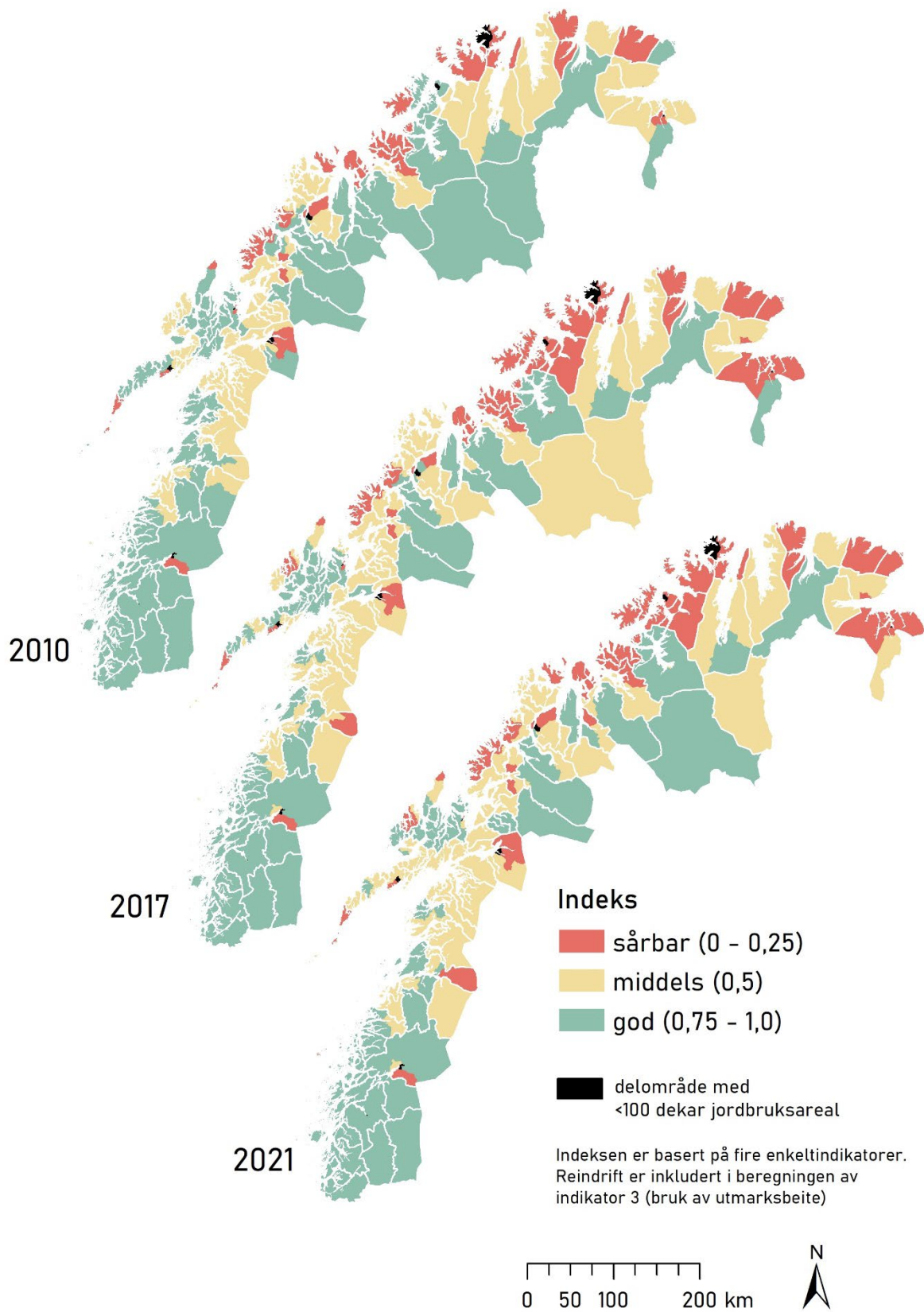
Status	LOHL-indeks	Betydning
 god	0,75 – 1,0	minst 3 av 4 krav er oppfylt
 middels	0,5	2 av 4 krav er oppfylt
 sårbar	0 – 0,25	0 eller 1 av 4 krav er oppfylt

I 2021 ligger indekstallet for Nord-Norge på 0,55 (uten reindrift). Dette er en nedgang på -13,7 % siden 2010. Inkluderer reindriften, blir indekstallet i 2021 på 0,58 og nedgangen siden 2010 blir dermed -11,36 % (Tabell 2).

Tabell 2. Indekstall for Nord-Norge i tre ulike år og tilhørende prosentuell endring (med og uten reindrift).

	Indeks 2010	Indeks 2017	Indeks 2021	Endring % 2010-2017	Endring % 2017-2021	Endring % 2010-2021
Uten reindrift	0,63	0,57	0,55	-10,83	-3,50	-13,70
Med Reindrift	0,65	0,59	0,58	-8,92	-2,67	-11,36

For enkelte delområder svinger statusen noe i løpet av de tre tidspunktene (Figur 13). Den vanligste grunnen til dette er at tallene for enkelte indikatorer ligger veldig nære til terskelverdien som definerer minstekravet. I dette tilfelle kan selv små endringer i antall aktive jordbruksbedrifter eller i antall jordbruksareal i drift føre til at delområdet faller over (eller under) denne terskelverdien og dermed endrer statusen. For eksempel har antall aktive jordbruksbedrifter i delområdet Kautokeino gått ned til 10 gårdsbruk (av totalt 110 landbrukseiendommer) mellom 2010 og 2017 og andelen aktive landbrukseiendommer har dermed falt til rett under 10 %. Fram til 2021 har antall aktive bruk gått opp igjen til 12 gårdsbruk og dermed økte også andel aktive landbrukseiendommer igjen til over grensen på 10 %.

Figur 13: Status for målet 'landbruk over hele landet' beregnet for hvert delområde i 2010, 2017 og 2021. Bakgrunnskart: administrative grenser fra Kartverket.

2.2.6 Begrensninger i indikatorene

Indikatorene som brukes for å beregne indeksen har flere begrensninger som en skal være oppmerksom på. For det første er det viktig å understreke at data fra produksjonstilskuddet registreres på driftssenteret. Det betyr at selv om vi får nokså detaljerte tall om hvor mye areal som brukes til ulike typer produksjon, vet vi ikke hvilke deler av landbrukseiendommen som tas i bruk for hva. Dette har spesiell betydning for beregninger knyttet til beitebruk fordi dyrene kan beite langt unna driftssenteret. Med andre ord, produksjonstilskuddet gir generelt gode tall på hvor mange av dyra går på utmarksbeite, men vi mangler informasjon om hvilke beiteområder dyrene faktisk bruker. Det kan derfor forekomme at beitebruken registreres innenfor den kommunen (eller i dette tilfelle delområde) gårdsbruket ligger i, men at beitingen faktisk skjer i en annen kommune.

Tallene fra produksjonstilskuddet fanger heller ikke opp absolutt alle aktive gårdsbruk i Norge. Særlig en del mindre gårdsbruk eller hobbybruk søker ikke om tilskudd, enten fordi de ikke ønsker å søke eller ikke oppfyller minstekravene. Det er vanskelig å anslå hvor mange aktive gårdbrukere dette gjelder, men vi vet at rundt 13 % av det totale jordbruksarealet ikke får tilskudd (Mathiesen 2019). Til tross for at noen gårdsbruk faller utenfor, kan vi anta at beregningene gir et godt nok anslag på regionalt og nasjonalt nivå.

Landbruk over hele landet er en kompleks målsetting og det må understrekes at indikatorene og indeksen som vi har beregnet ikke fanger opp alle aspekter som inngår. Det mangler blant annet indikatorer knyttet til mer sosioøkonomiske aspekter og rekruttering. På sikt bør derfor indeksen utvides med flere relevante indikatorer for å tillate en mer helhetlig vurdering.

Figur 14: Geitekillinger i Lofoten, Nordland. Foto: Ulrike Bayr

3 Potensialet for jordbruksproduksjon

Jord som er egnet for matproduksjon er en begrenset ressurs, og dannelsen av jordsmonn tar tusenvis av år. Norge er blant de fem landene i verden med minst dyrket areal i forhold til totalt landareal med sine 3,5 % jordbruksareal. Dette gjør jordbruksjorda både sårbar og verdifull.

Tilfredsstillende kvalitet på de naturgitte forutsetningene og riktig klima er selvfølgelig viktige for at arealer skal ha potensial for jordbruksproduksjon. I tillegg er andre styrende strukturer avgjørende for at arealer skal kunne benyttes til jordbruksproduksjon i Norge, slik som at eiendomsstrukturen må tilfredsstille lovverket i forhold til jordbruksproduksjon. Dvs. at jordbruksarealene må ligge på en landbrukseiendom.

En landbrukseiendom er en eiendom som benyttes eller kan benyttes til jord- og/eller skogbruk. En landbrukseiendom må ha minst 5 dekar jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktivt skogareal (SSB 2023). Landbrukseiendommer forvaltes hovedsakelig gjennom tre lover: odelsloven, konsesjonsloven og jordloven. Odelsretten er en slektsrett som sikrer stabilitet for både slekten og næringen. Konsesjonsloven innebærer at eier av en landbrukseiendom må ha tillatelse til å eie eiendommen og kommer med en del regler, som for eksempel boplikt. Jordlova krever at jordbruksareal skal dyrkes gjennom driveplikta.

I de følgende analysene og statistikken er jordbruksareal definert som arealer i AR5 som enten er fulldyrka jord, overflatedyrka jord eller innmarksbeite. Jordbruksareal i AR5 er definert som sterkt kulturpåvirka mark, med permanent vegetasjonsdekke (eng/beite) eller periodisk vegetasjonsdekke (åker). Fulldyrka jord er jordbruksareal som er dyrka til vanlig pløyedyrka, og kan benyttes til åkervekster eller til eng. Denne arealtypen kan fornyes ved pløying. Overflatedyrka jord er jordbruksareal som for det meste er rydda og jevna i overflate, slik at maskinell høsting er mulig. Innmarksbeite er areal som kan benyttes som beite, men som ikke kan høstes maskinelt. Minst 50 % av arealet skal være dekt av kulturgras eller beitetålende urter.

Det er viktig å merke seg at det er arealets tilstand som ligger til grunn for klassifiseringen av jordbruksareal i AR5. Det betyr, om arealet har kvalitetene til jordbruksareal og kan brukes til så. AR5 tar dermed ikke hensyn til om arealene benyttes til jordbruksproduksjon per i dag eller ikke, så lenge kvalitetene til arealene følger definisjonen.

På bakgrunn av strukturen til AR5 kan dette datasettet benyttes for å si noe om potensialet ulike steder har for jordbruksproduksjon ved å beregne mengde jordbruksareal fra datasettet. Faktisk bruk av disse arealene vil bli omtalt nærmere i kap. 4.

I analysene i dette kapittelet er årsversjoner av AR5 fra 2012 og 2022 benyttet. Tidlig i implementeringsfasen av AR5 var det noe inkonsekvent bruk av definisjonen av innmarksbeite og fulldyrka arealer. Selv om omfanget av dette er liten og ikke har stor betydning på et regionalt og nasjonalt nivå, har vi valgt å angi alt jordbruksareal som en kategori når det er sett på utviklingen over tid.

Alle kart viser kommuneinndelingen per 2022.

3.1 Jordbruksareal AR5

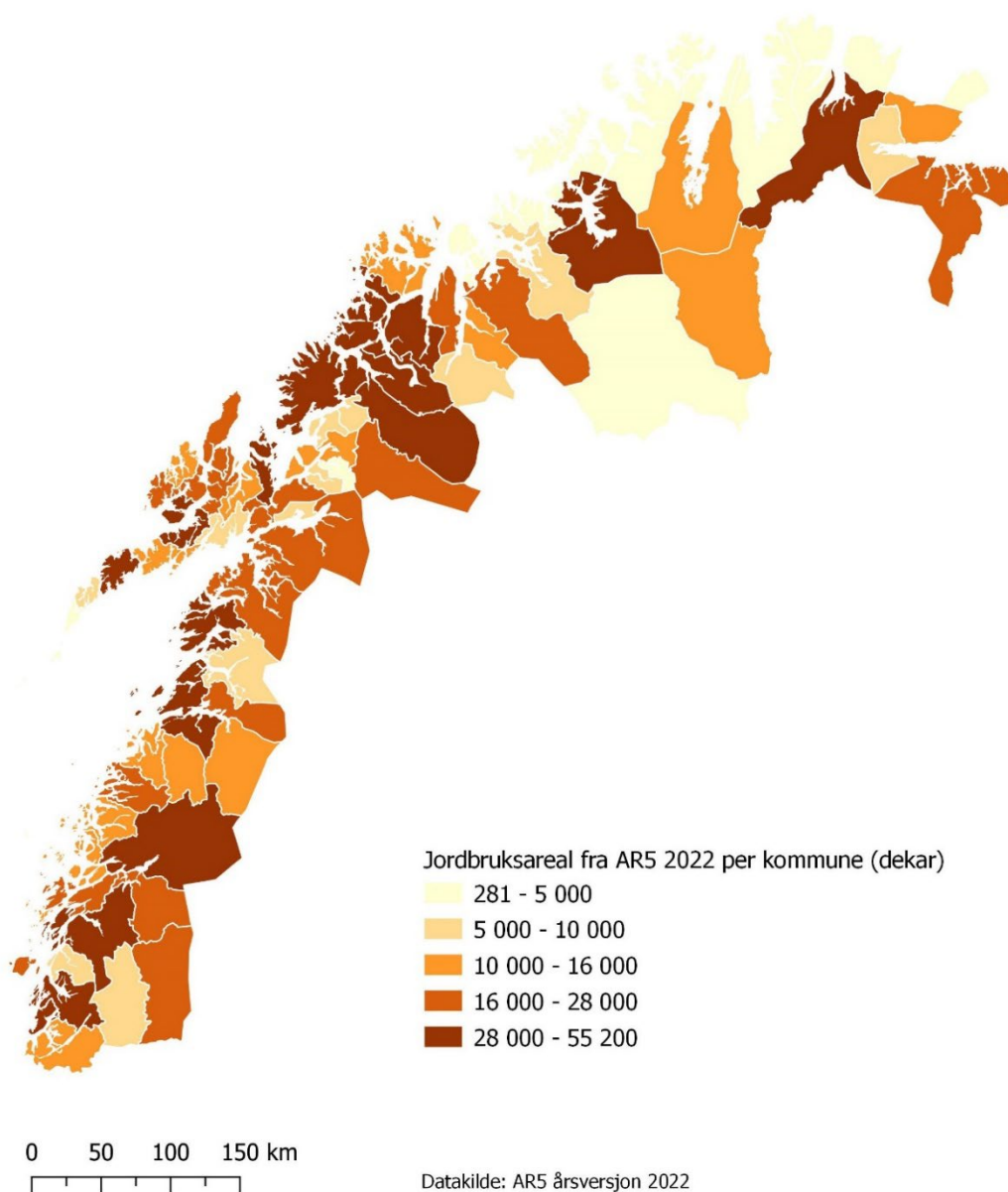
11,3 % av alt jordbruksareal i Norge ligger i Nord-Norge, med 6,6 % i Nordland, 3,4 % i Troms og 1,3 % i Finnmark. Jordbruksareal utgjør 1,2 % av landarealet i Nord-Norge, noe som er lavere enn landet for totalt sett. Fordelinga av jordbruksareal i Nord-Norge i 2022 er 71,2 % fulldyrka, 5,7 % overflatedyrka og 23,0 % innmarksbeite.

De siste ti årene fra 2012 til 2022 har det vært en liten økning i mengden jordbruksareal registrert i AR5 på 1,7 %, eller om lag 21 500 dekar.

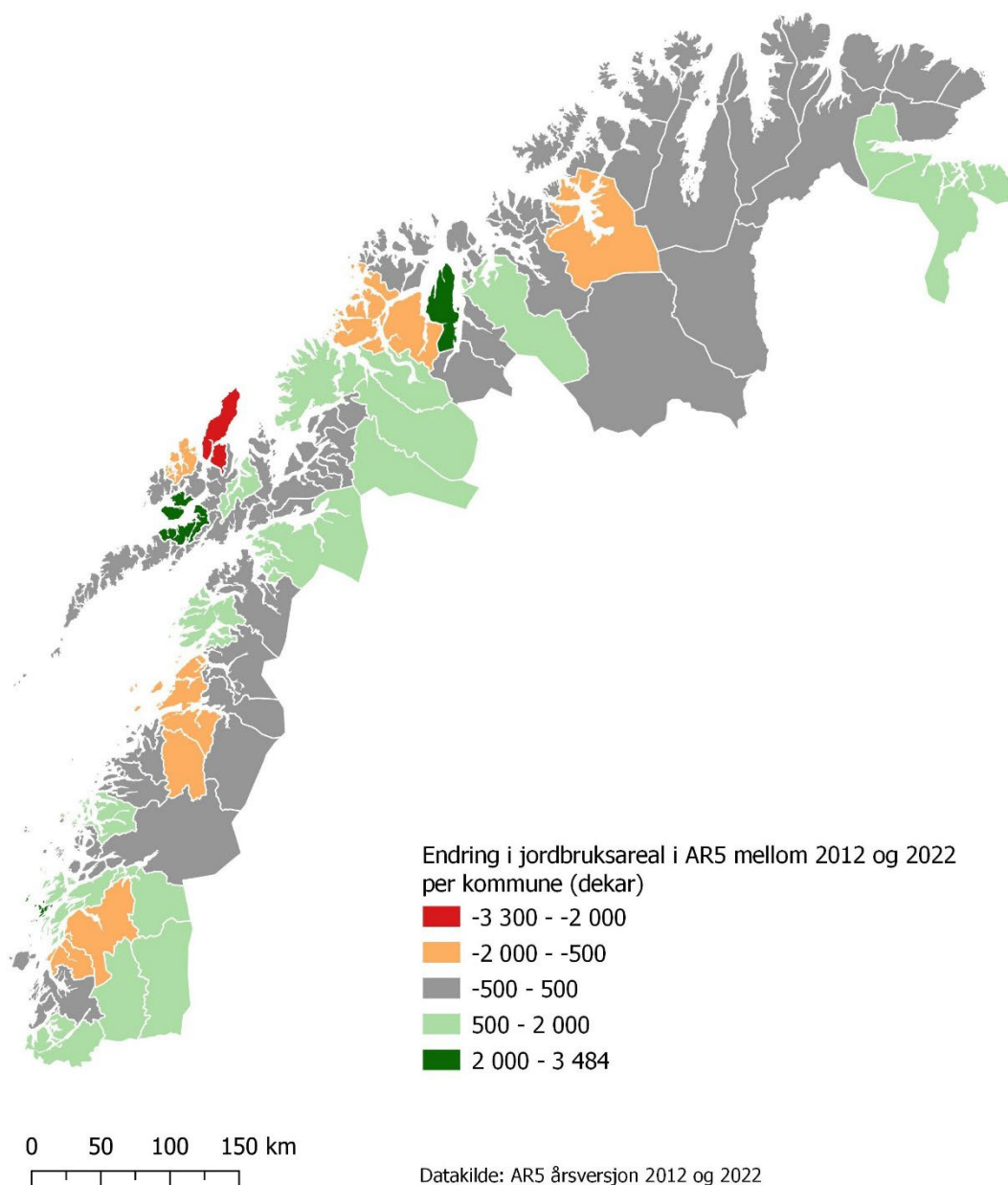
Balsfjord, Senja (begge Troms) og Vestvågøy (Nordland) er de nordnorske kommunene med mest registrert jordbruksareal i 2022 i AR5, med hhv 55 200 dekar, 42 853 dekar og 42 069 dekar (Figur 15 og Figur 16). Kommunene med minst registret jordbruksareal i Nord-Norge er Båtsfjord (Finnmark), Moskenes og Træna (begge Nordland), med sine hhv 281 dekar, 594 dekar og 693 dekar.

De tre kommunene med høyest andel jordbruksareal i forhold til totalareal er Herøy (19 %), Sømna (17,6 %) og Alstadhaug (16 %), alle i Nordland. De to sistnevnte har begge i nordnorsk målestokk mye jordbruksareal totalt med over 30 000 dekar hver.

En sammenlikning av mengden jordbruksareal i 2012 i forhold til 2022 viser at Herøy (39,4 %), Lyngen (22,5 %) og Vardø (18,3 %) har hatt den største prosentvise økningen i mengden jordbruksareal i perioden. Lyngen (3 484 dekar), Hadsel (3 464 dekar) og Herøy (3 403 dekar) har hatt den største faktiske økningen i jordbruksareal siste 10 år.

Figur 15. Mengde jordbruksareal i AR5 årsversjon 2022 for de ulike kommunene i Nord-Norge. Datakilder: AR5 årsversjon 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

Figur 16. Endring i mengden jordbruksareal i AR5 mellom 2012 og 2022 per kommune i Nord-Norge. Datakilder: AR5 årsversjon 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket med kommuneinndeling per 2022.

3.2 Dyrkbar jord

I tillegg til jordbruksareal i AR5 så finnes det arealer som per i dag ikke er jordbruksareal, men som har potensial til å bli dette ved nydyrking – dyrkbar jord.

Definisjonen på dyrkbar jord er areal som ved oppdyrking kan settes i slik stand at de holder kravet til fulldyrka jord, og som holder kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking. Dyrkbar jord har samme lovmessige vern som dyrka jord i Jordlova.

Dyrkbar jord ble kartlagt som «dyrkingsjord» i forbindelse med feltkartlegginga for markslag i Økonomisk kartverk i tidsrommet 1960-1990. Det ble satt en rekke krav for hva som skulle inngå som «dyrkingsjord», blant annet at minsteareal for registrering var avhengig av avstand til vei og annen fulldyrka jord. Arrondering, stein- og blokkinnhold, dreneringsgrad ble også vurdert. Det er viktig å

merke seg at arealene som ble kartlagt som dyrkbar jord ble tatt ut på bakgrunn av driftstekniske egenskaper relevante på 1960-tallet.

Basert på nye og omfattende analyser av dyrkbar jord datasettet gis her et estimat over hva som anses som aktuell dyrkbar jord i Nord-Norge per i dag.

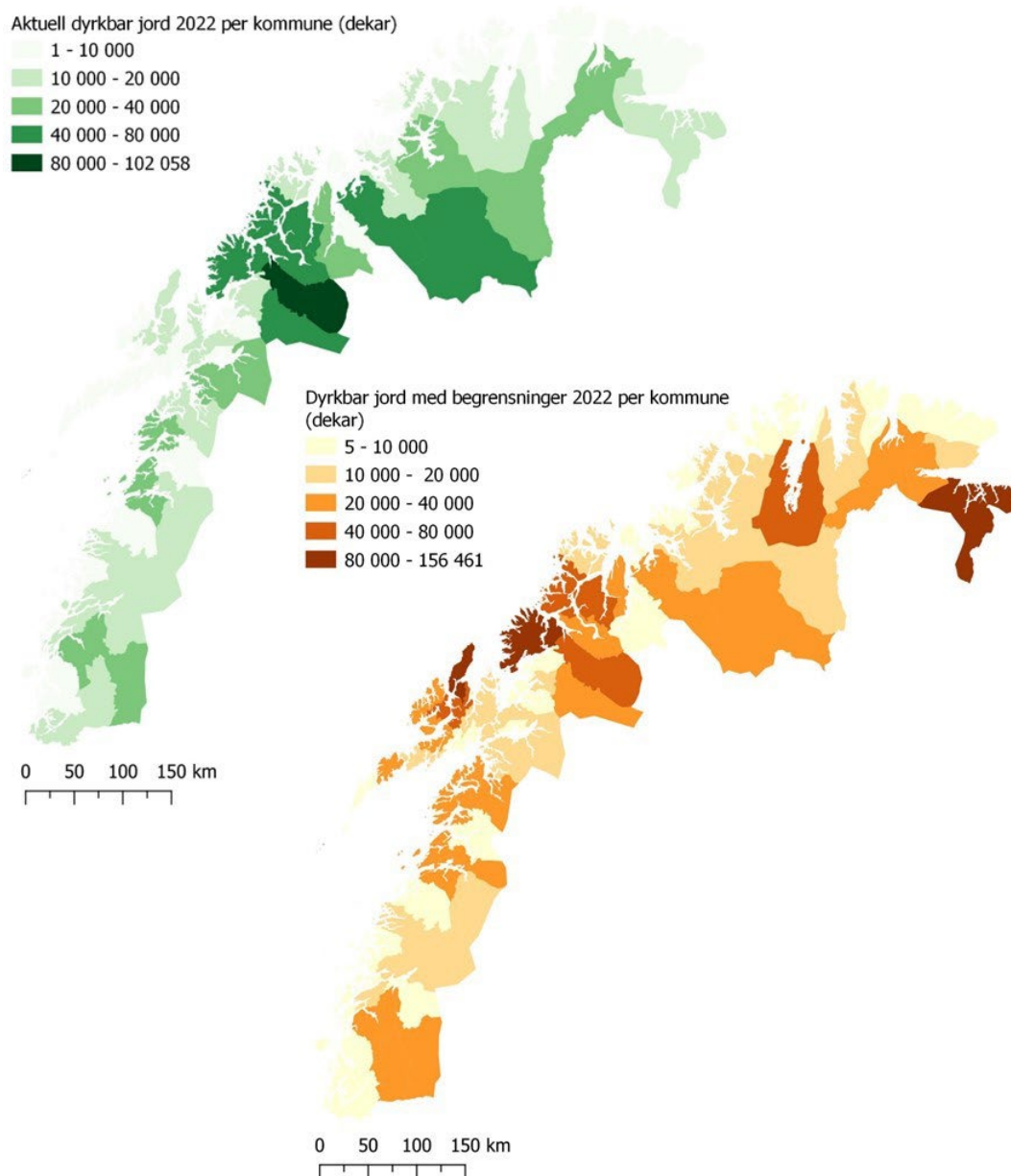
De dyrkbare ressursene i Nord-Norge er oppgitt å være 2,66 millioner dekar i dyrkbar jord datasettet. Dette tilsvarer 2,5 % av landarealet i Nord-Norge. Det er imidlertid en rekke forhold som gjør at dette tallet ikke kan ansees å representere et aktuelt dyrkbart potensial i landsdelen per i dag.

Reguleringer og lovverk, samt endrede driftstekniske forutsetninger påvirker aktuelt dyrkbart areal. 38,0 % av det kartlagte arealet i Nord-Norge er dyrkbar myr. Med dagens lovgiving kan ikke disse arealene, med få unntak, ansees som en tilgjengelig dyrkbar ressurs. Når 15,3 % av arealene ligger mer enn 1 km i luftlinje fra eksisterende jordbruksareal. Disse arealene ble i stor grad kartlagt med tanke på dyrkingsreserver og er i liten grad aktuell for nydyrking innenfor dagens jordbrukspraksis. 20,0 % av dyrkbar jord ligger utenfor landbrukseiendom. I dag er det kun landbrukseiendommer som benyttes, eller kan benyttes til jordbruksdrift. Disse arealene er derfor lite aktuelle i dagens situasjon. 115 000 dekar ligger innenfor naturvernområder, og nydyrking på disse arealene er avhengig av gjeldende vernebestemmelser. Som oftest vil nydyrking av vernede områder være uaktuelt. 24 000 dekar er overflatedyrka arealer og dermed allerede utnyttet til maskinell høsting. I tillegg er over 31 000 dekar dyrkbar jord med helling over 1:3.

Når nevnte faktorer summeres opp og det tas høyde for overlappende arealer, gjenstår rundt 1,13 millioner dekar aktuell dyrkbar jord i Nord-Norge. Dette tilsvarer 42,4 % av det opprinnelige dyrkbare arealet i datasettet dyrkbar jord. Vi anser dette som et konservativt estimat og antar at mengden areal som reelt sett er dyrkbart ligger noe lavere enn anslaget. I tillegg kommer andre begrensninger slik som klima, annet vern, endret driftspraksis, nærhet til tettsteder og annet.

Målselv (Troms) er kommunen med klart mest aktuell dyrkbar jord med over 102 000 dekar, nabokommunen Bardu (Troms) har nest mest med 60 000 dekar, etterfulgt av Balsfjord (Troms) (ca 56 000 dekar) og Tromsø (Troms) (ca 54 000 dekar) (Figur 17).

Sør-Varanger (Finnmark) har mest dyrkbar jord med en eller annen form for begrensning (drøye 156 000 dekar). Hovedandelen av begrensningene skyldes enten myr eller at den dyrkbare jorda ligger utenfor landbrukseiendom. Andøy har nest mest dyrkbar jord med begrensning med rundt 130 000 dekar. Hovedsakelig dreier dette seg om myr.

Figur 17. Øverst: Mengden aktuell dyrkbar jord i 2022 per kommune i Nord-Norge. Nederst: Mengden dyrkbar jord med begrensninger per kommune. Datakilder: Upublisert revidert dyrkbar jord datasett for 2022 sammenstilt av NIBIO og administrative grenser fra Kartverket.

3.3 Jordsmonnets egenskaper

Kunnskap om jord er en forutsetning dersom framtidens planlegging innenfor arealbruk, miljø og jordbruk skal være bærekraftig. Jordkartleggingen gir en objektiv og standardisert informasjon om jordsmonnets egenskaper. Kartbasert informasjon om jordsmonnet er en viktig kilde til kunnskap. Tidligere var arealet som ble drevet av hver bonde relativt konstant over generasjoner, kunnskap om arealene ble da overlevert fra generasjon til generasjon. Med dagens høye andel med leiejord, er kartbasert informasjon en viktig kilde for kunnskap om jordsmonnet. Med kunnskap om jordressursen kan kloke valg tas innen agronomi, arealplanlegging og klimatilpassing. Kart kan også brukes som utgangspunkt for å sette inn tiltak for å redusere jordbrukets miljøbelastning til et minimum.

Resultatet fra jordkartlegginga benyttes som inngangsdata for ulike temakart, enten som eneste inngangsdata eller sammen med for eksempel værddata. Temakartene benyttes av næringen selv, av landbruksrådgivningen, av forvaltningen (på ulike nivåer og i ulike sektorer), av politikere og av forskere. Temakartene publiseres på kartportalen Kilden (kilden.nibio.no) og er fritt tilgjengelige for bruk.

NIBIO har det nasjonale ansvaret for å stedfeste og dokumentere jordsmonnets egenskaper på fulldyrka og overflatedyrka jord. Arbeidet utføres på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet. Det benyttes en standardisert metodikk. Rapporten «Jordsmonnkartlegging – Beskrivelse av metoder for klassifisering og avgrensning av jordsmonn» gjør rede for hvordan jordkartleggingen utføres (Mathiesen et al, 2018).

I regulær jordkartlegging utføres jordkartlegging kommunevis og utføres på det meste av kommunens fulldyrka og overflatedyrka jord. Per 2022 er regulær jordkartlegging utført på 58 % av landets fulldyrka og overflatedyrka jord. Som det framgår av Tabell 3 er det imidlertid svært få kommuner i Nord-Norge hvor regulær jordkartlegging har blitt utført på mer enn 10 % av kommunenes fulldyrka og overflatedyrka jord.

Tabell 3. Kommuner i Nord-Norge hvor mer enn 10 % av kommunens fulldyrka og overflatedyrka jord er jordkartlagt

Fylke	Kommune	Jordkartlagt areal av fulldyrka og overflatedyrka jord (%)
Nordland	Narvik	62,7
	Sømna	95,8
	Leirfjord	54,5
	Evenes	72,6
	Flakstad	48,3
	Vestvågøy	76,5
	Vågan	44,7
Troms	Tromsø	30,5
	Lavangen	70,5
	Bardu	49,9
	Målselv	71,9
	Sørreisa	78,5
Finmark	Alta	12,3

I perioden 2006-2016 ble det foretatt en utvalgsbasert jordkartlegging av fulldyrka og overflatedyrka jord i Norge (Lågbu et al, 2018). Utvalgskartleggingen ble utført på 162 flater i Nord-Norge og innenfor hver flate ble all fulldyrka og overflatedyrka jord kartlagt. Resultater fra utvalgskartleggingen i Nordland er publisert i Jordsmonnstatistikk Nordland (Lågbu & Svendgård-Stokke, 2016, a), resultatene fra utvalgskartleggingen i Troms er publisert i Jordsmonnstatistikk Troms (Lågbu & Svendgård-Stokke, 2016, b). I Finnmark var antall utvalgslflater for lavt til at resultatene kunne blir framstilt i en egen rapport.

Rapportene for Nordland og Troms framstiller mange egenskaper ved jordsmonnet i de to fylkene. To av egenskapene presenteres under, jordsmonnets dreneringsforhold i tabell 4 og jordsmonnets innhold av organisk materiale i tabell 5.

Jordsmonnet i Nordland og Troms er inndelt i fire klasser på bakgrunn av dreneringsforhold, og inndelingen tar hensyn til både egenskaper ved jorda og topografien. Arealer som helt eller delvis inneholder jordsmonn med liten evne til å bli kvitt vann blir delt inn i tre klasser etter dominerende helling. Den fjerde klassen består av jordsmonn som er selvdrenert. Inndeling av arealene tar ikke hensyn til om dreneringstiltak er utført. Av Tabell 4 framgår det at en større andel av jordsmonnet i Troms enn i Nordland er estimert til å være selvdrenert, henholdsvis 62 % i Troms mot 48 % i Nordland.

Tabell 4. Estimert for jordsmonnets dreneringsforhold og arealets dominerende helling, estimert fra utvalgsundersøkelsen i Troms og Nordland

Klasse	Troms		Nordland	
	dekar	%	dekar	%
Grøftebehov og flatt	61 100	21	205 700	37
Grøftebehov og hellende	39 300	14	80 600	14
Dreneringsproblemer og bratt	7 900	3	4 300	1
Selvdrenert	178 700	62	267 200	48
Sum	287 000	100	557 800	100

Jordas innhold av organisk materiale har stor innflytelse på fysiske, kjemiske og biologiske forhold i jorda. Et svært høyt innhold av organisk materiale vil kunne gi ulemper for jordbruket, særlig i nedbørrike områder. En organisk jord vil ha et høyt vanninnhold og liten bæreevne. Jorda blir dermed senere lagelig for jordarbeiding på våren og det vil kunne være vanskelig å foreta innhøsting. Jordsmonnet i Nordland og Troms er inndelt i seks klasser på bakgrunn av jordsmonnets innhold av organisk materiale. Av Tabell 5 framgår det at en større andel av jordsmonnet i Nordland har dyp og grunn organisk jord enn i Troms, henholdsvis 7 % og 10 %, mot 2 % og 6 % i Nordland.

Tabell 5. Estimert for jordsmonnets innhold av organisk materiale, estimert fra utvalgsundersøkelsen i Troms og Nordland.

Klasse	Troms		Nordland	
	dekar	%	dekar	%
Dyp organisk jord	5 500	2	41 700	7
Grunn organisk jord	17 300	6	57 000	10
Mineraljord med organisk overflatesjikt	19 300	7	62 500	11
Mineraljord med humusrikt overflatesjikt	43 100	15	113 900	20
Kombinasjon av organisk jord og mineraljord	5 800	2	15 700	3
Annen mineraljord	196 100	68	266 900	48
Sum	287 000	100	557 800	100

3.4 Landbrukseiendommer

Som beskrevet innledningsvis i kapittelet er det en forutsetning for den aktive drifta av jordbruksarealene at arealene ligger på en landbrukseiendom, men det er på langt nær slik at alle landbrukseiendommer er i aktiv drift.

Det er en klar sammenheng mellom mengden jordbruksareal i en kommune og antallet landbrukseiendommer, i den forstand at kommuner med mye jordbruksareal har mange

landbrukseiendommer og motsatt. Ut over dette er det ingen klare sammenhenger mellom antallet landbrukseiendommer i en kommune og gjennomsnittlig antall teiger per landbrukseiendom, gjennomsnittlig jordbruksareal per landbrukseiendom eller gjennomsnittlig størrelse på teigene på landbrukseiendommen.

Senja, Tromsø (begge Troms) og Vestvågøy (Nordland) har alle over 1000 landbrukseiendommer i kommunen (Figur 19). Nordkapp, Båtsfjord og Berlevåg (alle Finnmark) har mindre enn 10 landbrukseiendommer, disse kommunene har også lite jordbruksareal generelt.

De større jordbrukskommunene sør i Nordland har de i gjennomsnitt største landbrukseiendommene. Dette området har også gjennomsnittlig et større antall teiger knyttet til landbrukseiendommen (Figur 20).

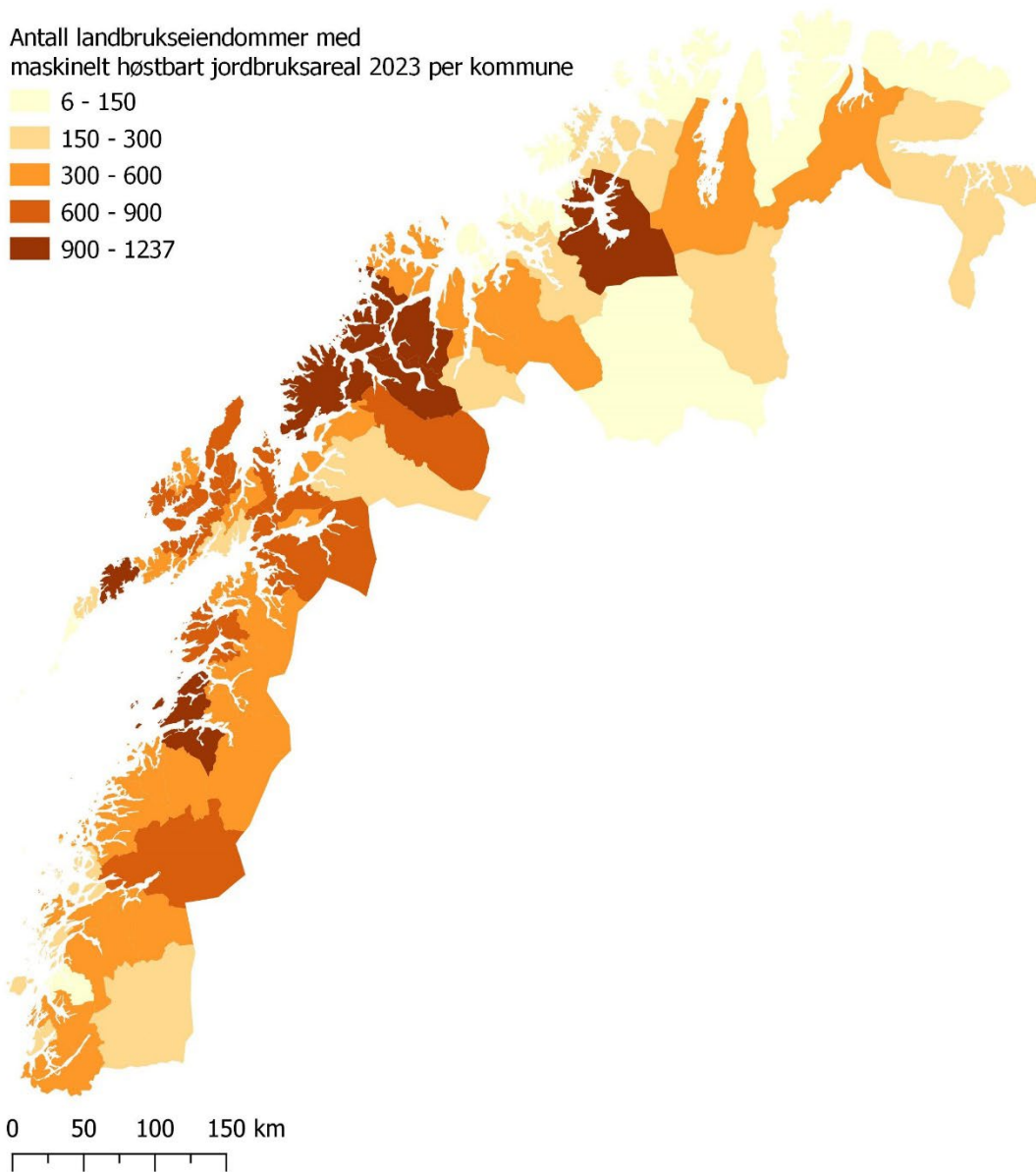
Lofoten og nordlige deler av Nordland, samt kysten av Finnmark har de minste gjennomsnittlige jordstykkestørrelsene.

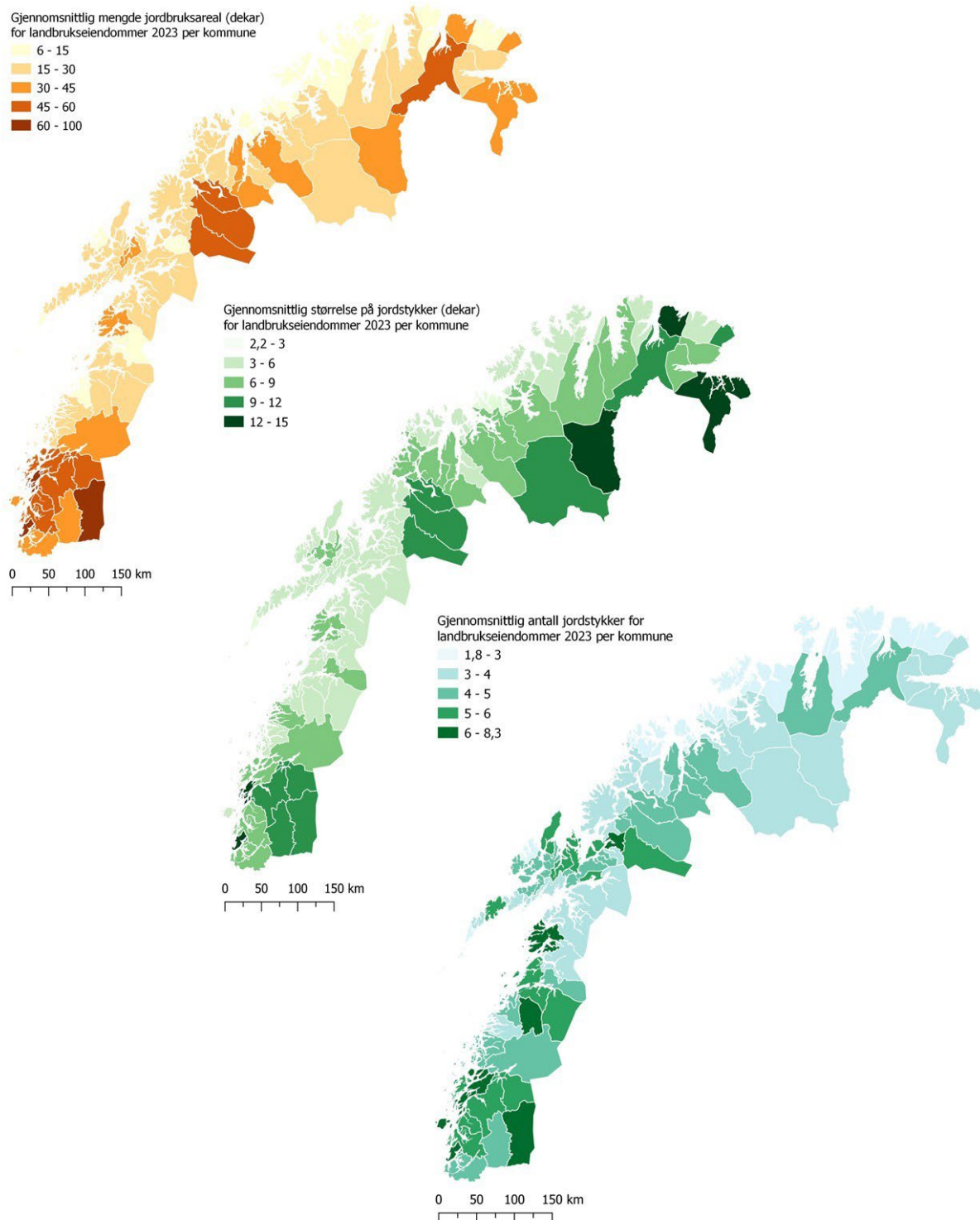
Figur 18: Landbrukseiendom langs E6 i Porsanger, Finnmark. Foto: Oskar Puschmann

Antall landbrukseiendommer med maskinelt høstbart jordbruksareal 2023 per kommune

- 6 - 150
- 150 - 300
- 300 - 600
- 600 - 900
- 900 - 1237

Figur 19. Antall landbrukseiendommer med maskinelt høstbart jordbruksareal i 2023 per kommune i Nord-Norge. Datakilder: Landbrukseiendommer fra Matrikkelen, AR5 og administrative grenser fra kartverket.

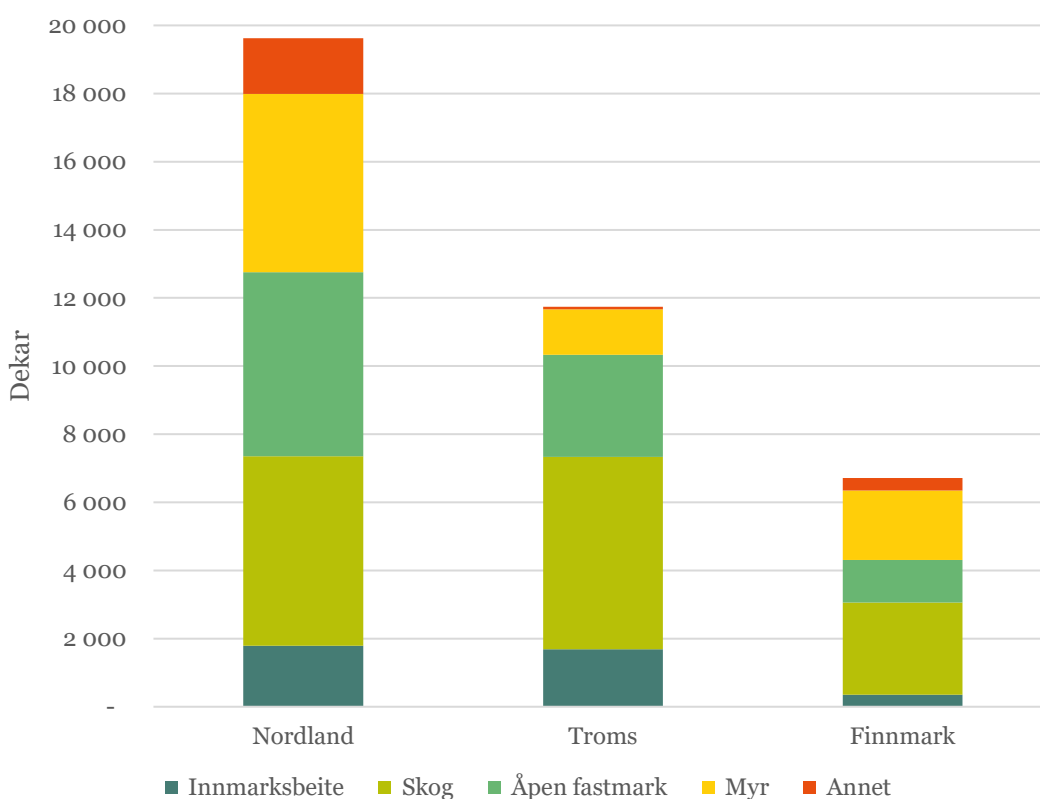

Figur 20. Øverst: Gjennomsnittlig mengde jordbruksareal tilknyttet landbrukseiendommer i 2023 per kommune i Nord-Norge. Midten: Gjennomsnittlig størrelse på jordstykkene tilhørende landbrukseiendommer i 2023 per kommune. Nederst: Gjennomsnittlig antall jordstykker tilknyttet landbrukseiendommer i 2023 per kommune. Datakilder: Landbrukseiendommer fra Matrikkelen, AR5 og administrative grenser fra Kartverket.

3.5 Nydyrking

Vi har estimert mengden nydyrking i tiårsperioden 2011 til 2021 på fylkesnivå. Estimater er basert på årsversjonene av AR5 for 2011 og 2021. Det er utført en overlagsanalyse mellom disse versjonene for å identifisere hvilke arealer som var maskinelt høstbart areal i 2021 (fulldyrka og overflatedyrka), og som var en annen arealtype i 2011. For å korrigere for inkonsekvent bruk av definisjonene av innmarksbeite og maskinelt høstbart arealer i 2011 versjonen, er det benyttet en faktor på statistikken.

Nordland har hatt mest nydyrking i tiårsperioden med nesten 20 000 dekar, Troms har nydyrket nær 12 000 dekar og Finnmark rundt 6 700 dekar (Figur 21). Nordland har nydyrket rundt 5 500 dekar hver i de tre arealklassene skog, åpen fastmark og myr. I Troms er det nydyrket mest i skog, det samme i Finnmark.

Figur 21. Estimat over mengden nydyrking av jordbruksareal mellom 2011 og 2021 fordelt på fylker. Samt oversikt over hvilke arealtyper det har blitt nydyrket på. Datakilder: AR5 årsversjon 2011 og 2021.

3.6 Jordbruksareal i kommunenes arealplaner

NINA har i samarbeid med Nordfjord EDB, NIBIO og Agder fylkeskommune undersøkt hvor store arealer som er avsatt til framtidig utbygging i gjeldende arealplaner etter plan- og bygningsloven, men som ikke er bygget ut (Simensen m.fl. 2023). I den forbindelse er det sammenstilt et nasjonalt datasett bestående av alle tilgjengelige kommunale arealplaner fra Geonorge. Dette inkluderer kommunale arealplaner, kommunale arealdelplaner og reguleringsplaner. Datasettet indikerer planlagte, men ikke utbygde, utbyggingsområder i kommunene.

På bakgrunn av dette datasettet har vi beregnet hvor mye jordbruksareal som ligger inne i kommunale arealplaner med en form for nedbyggingsformål. Det er stor variasjon mellom kommunene i alder og kvalitet på plandataene, slik at tallene må anses som et anslag.

Totalt i Nord-Norge ligger det nær 22 000 dekar jordbruksareal inne i de kommunale arealplanene for framtidig nedbygging. Over halvparten av dette arealet befinner seg i Nordland. Resten er likt fordelt mellom Troms og Finnmark.

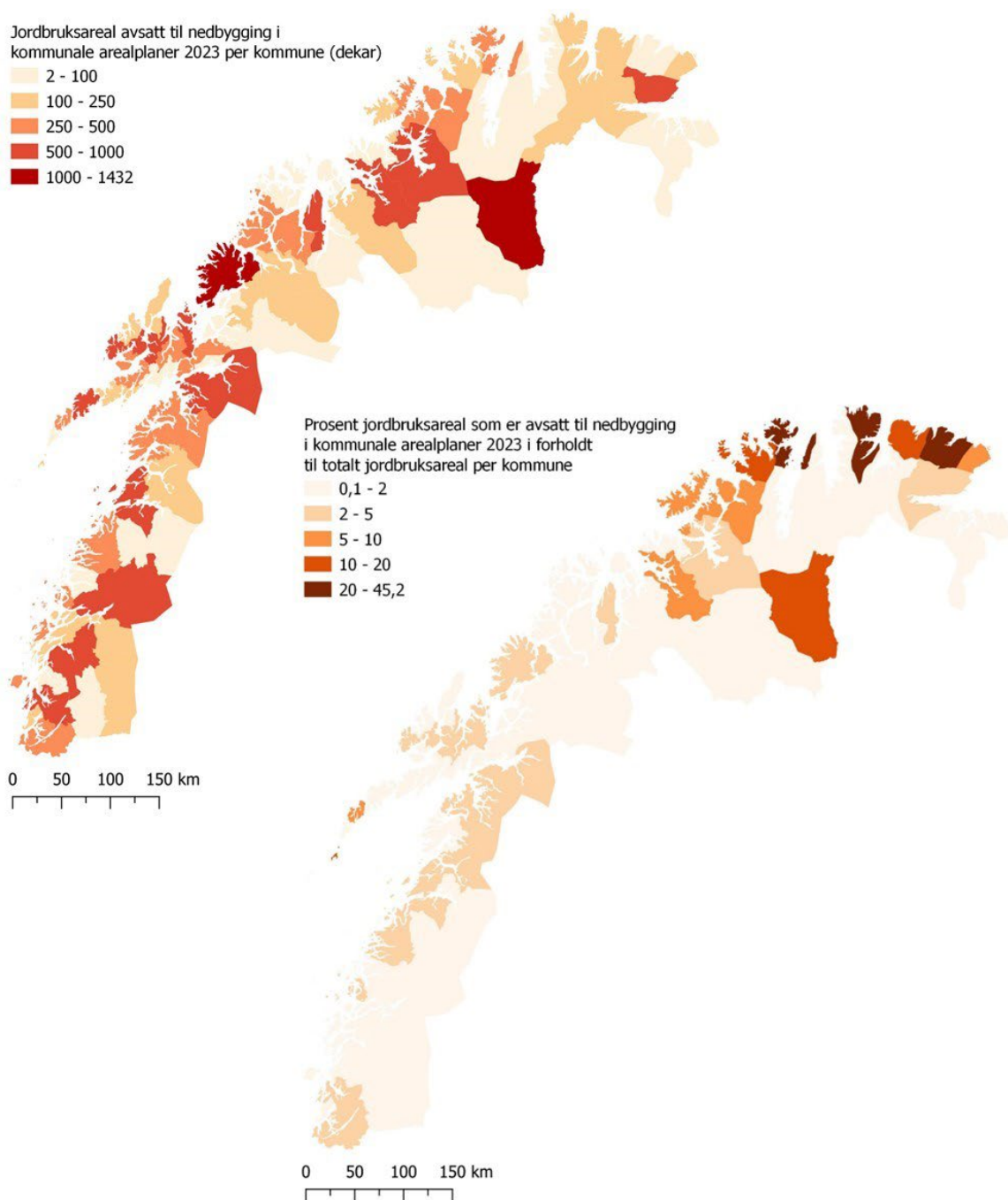
Karasjok (Finnmark), Senja (Troms) og Brønnøy (Nordland) er de tre kommunene med mest avsatt jordbruksareal i sine arealplaner, med hhv 1 432 dekar, 1 128 dekar og 995 dekar (Figur 23). Nordkapp, Båtsfjord og Gamvik (alle Finnmark) har størst andel av totalt jordbruksareal avsatt til nedbygging. Alle disse kommunene har lite jordbruksareal totalt.

Vardø (Finnmark), Bø (Nordland), Værøy (Nordland) og Gratangen (Troms) har avsatt mellom 25 og 30 % jordbruksareal i forhold til totalt avsatt areal i kommuneplanene.

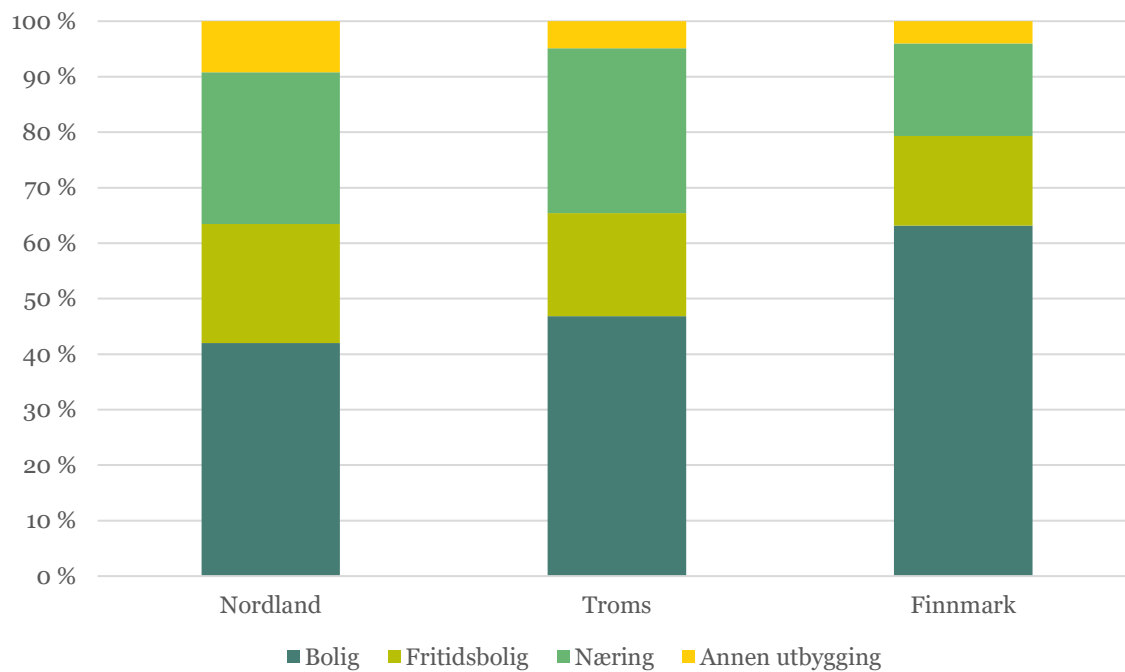
Når vi ser på fordelingen av nedbyggingsformål til det avsatte jordbruksarealet utgjør bolig den største andelen, etterfulgt av næring og fritidsbebyggelse (Figur 24). Annen utbygging er mer marginal.

Figur 22: Variert jordbrukslandskap med mange kantsoner i Sørvika i Harstad, Troms. Foto: Oskar Puschmann

Figur 23. Øverst: Mengden jordbruksareal avsatt til nedbygging i kommunale arealplaner i 2023 per kommune. Nederst: Prosent jordbruksareal av totalt jordbruksareal som er avsatt til nedbygging i kommunale arealplaner i 2023 per kommune. Datakilder: Sammenstilt datasett av kommunale arealplaner fra Geonorge (Simensen m.fl.), AR5 og administrative grenser fra Kartverket.

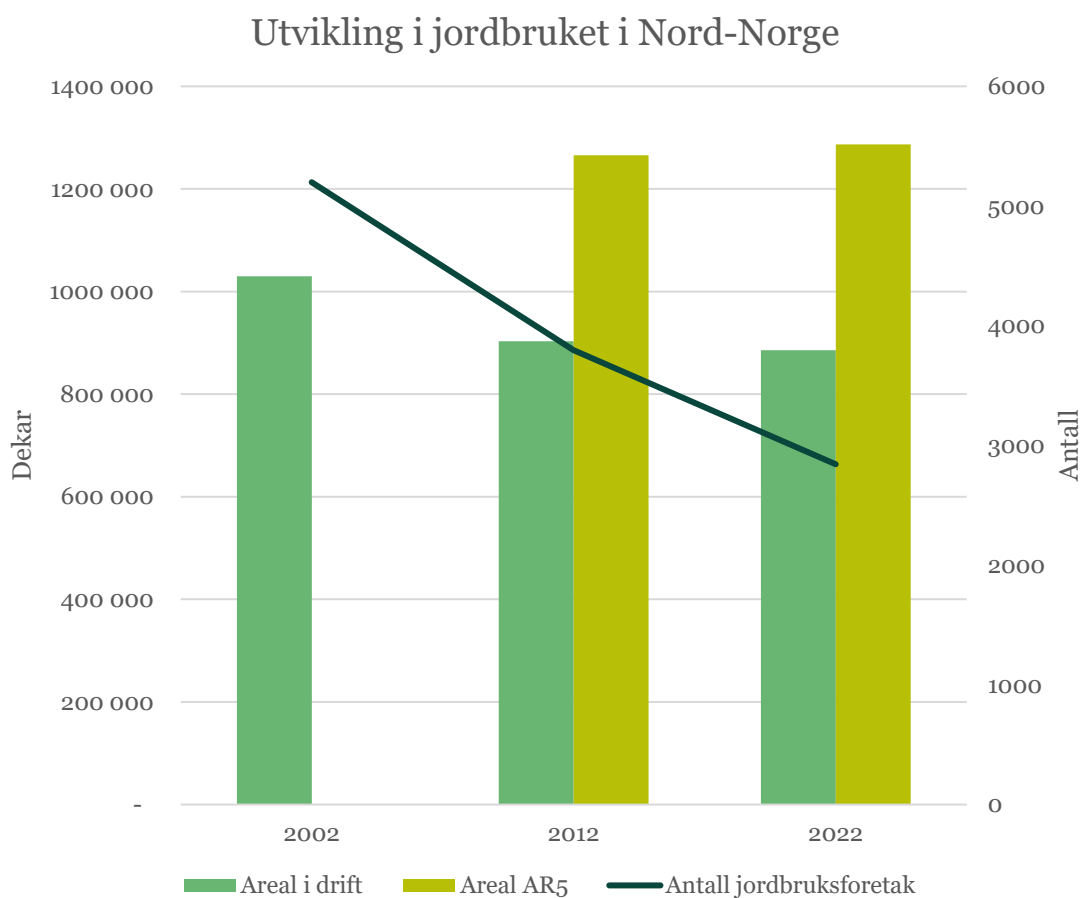

Figur 24. Fordelingen av nedbyggingsformål til jordbruksareal som er avsatt til framtidig nedbygging fordelt på fylker. Datakilder: Sammenstilt datasett av kommunale arealplaner fra Geonorge (Simensen m.fl.), AR5 og administrative grenser fra Kartverket.

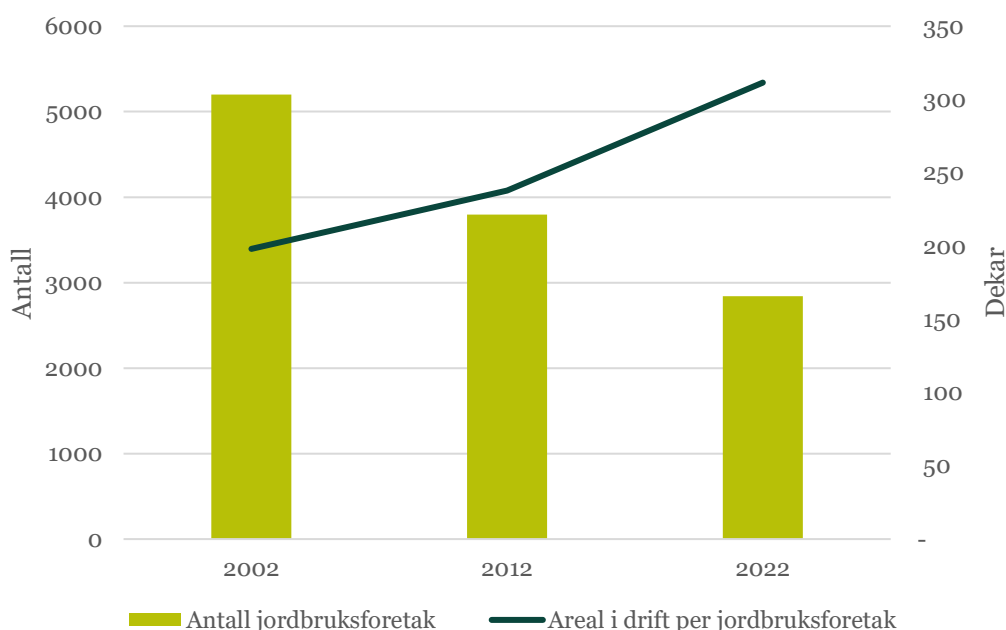
4 Faktisk jordbruksproduksjon

4.1 Hvordan brukes jordbruksarealene

Den generelle trenden de siste 20 årene for det nordnorske jordbruket er at mengden jordbruksareal i AR5 har gått noe opp, jordbruksareal i drift har vært mer eller mindre stabilt siste 10 år, men det har vært en betydelig nedgang i antall gårdsbruk i drift (Figur 25). Noe som betyr at hvert enkelt gårdsbruk er ansvarlig for å holde mer og mer jordbruksareal i drift (Figur 26). Det har også vært en betydelig økning i andelen leiejord i den undersøkte perioden.

Figur 25. Mengden jordbruksareal i drift, mengden jordbruksareal i AR5 og antall jordbruksforetak fordelt på 2002, 2012 og 2022. Datakilder: Produksjonstilskuddsdata 2002, 2012 og 2022 og AR5 årsversjon 2012 og 2022.

Figur 26. Antall jordbruksforetak som mottar produksjonstilskudd og gjennomsnittlig mengde omsøkt jordbruksareal per jordbruksforetak i 2002, 2012 og 2022. Datakilder: produksjonstilskuddsdata 2002, 2012 og 2022.

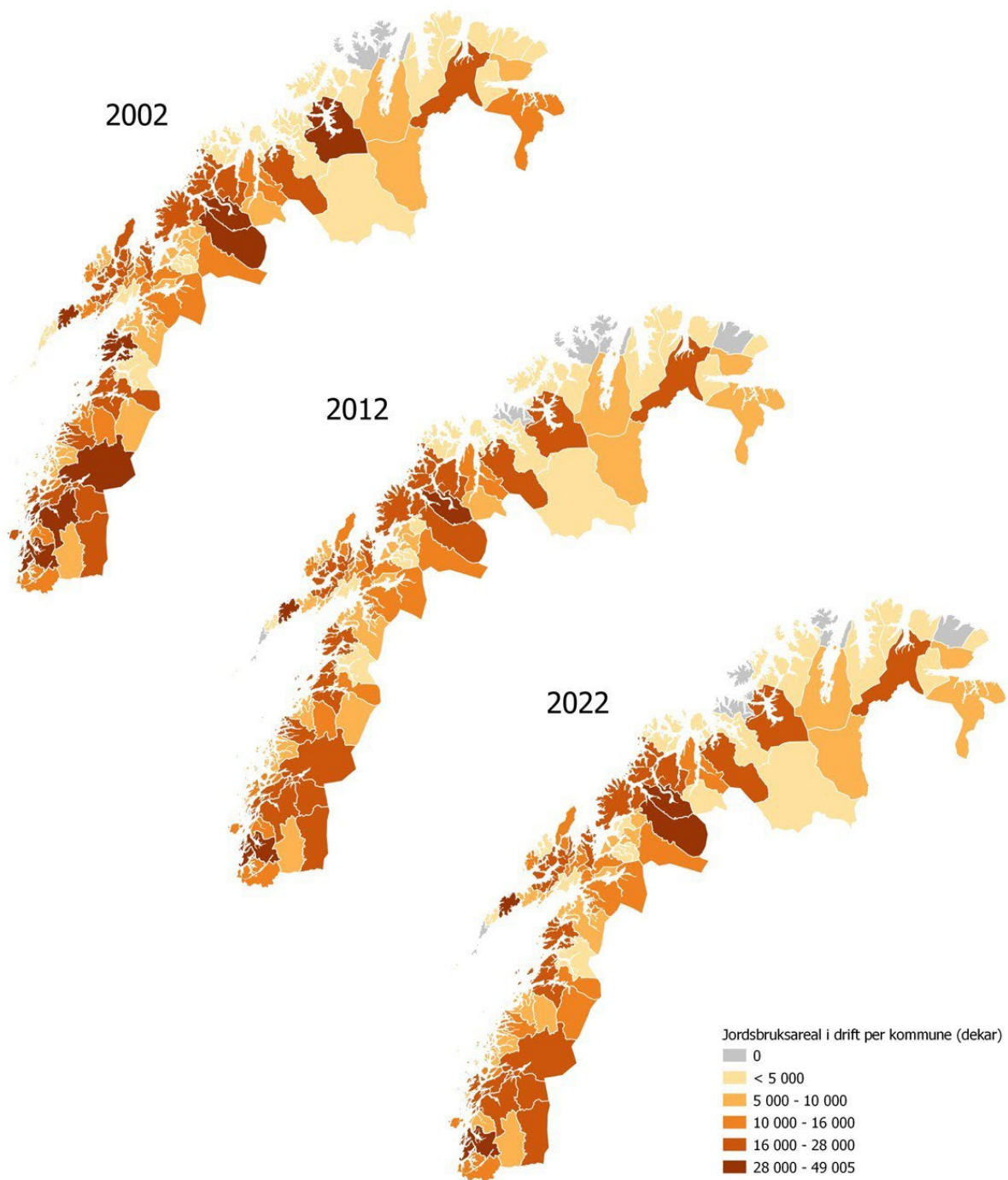
Mengden jordbruksareal i drift for Nord-Norge under ett hadde en betydelig nedgang mellom 2002 og 2012, men siste tiårsperiode (2012-2022) har vært mer eller mindre stabil. Nedgangen jordbruksareal i drift var på 12,3 % første tiårsperiode, mot 2,0% siste tiårsperiode.

Balsfjord i Troms er kommunen med klart mest jordbruksareal i drift i Nord-Norge, med 40 650 dekar jordbruksareal hvor det ble søkt produksjonstilskudd i 2022 (Figur 27). Kommunene med hhv nest mest, og tredje mest jordbruksareal i drift i Nord-Norge er Brønnøy og Sømna (31 532 dekar og 30 353 dekar i 2022), begge i Nordland. I Finnmark er det Tana som har mest jordbruksareal i drift (26 271 dekar i 2022).

Største prosentvise nedgangen av jordbruksareal i drift sees i Hammerfest (Finnmark) hvor kun rundt 40 % av arealet som var i drift i 2002 fortsatt er i drift i 2022. Totalt jordbruksareal i drift er relativt lite i Hammerfest (2 585 dekar i 2002 og 1 062 dekar i 2022). Træna (Nordland), Gamvik (Finnmark) og Kvænangen (Troms) har også hatt en halvering eller mer enn en halvering av andelen jordbruksareal i drift de siste 20 årene. Alle disse kommunene har lite eller relativt lite jordbruksareal i drift.

Størst prosentvis økning av jordbruksareal i drift er i Nesseby (Finnmark) hvor arealet har økt med en tredjedel siste 20 år. Store jordbrukskommuner som Tana (Finnmark) og Bodø (Nordland) har også hatt en betydelig økning av mengden jordbruksareal i drift med hhv 18 prosent og 16 prosent.

Av 20 kommuner med mindre enn 5 000 dekar jordbruksareal i drift i 2022 har 16 av disse kommunene hatt nedgang i mengden jordbruksareal i drift siste 20 årene. For de 16 kommunene med mer enn 20 000 dekar jordbruksareal i drift i 2022 har ni av disse kommunene hatt nedgang i mengden jordbruksareal i drift siste 20 årene.

Figur 27. Mengde jordbruksareal i drift per kommune i Nord-Norge. Øverst: 2002, midten: 2012 og nederst: 2022. Datakilder: produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

Prosentandelen av jordbruksareal som er registrert i AR5 som mottar produksjonstilskudd var på 71,4 % i 2012 og 68,8 % i 2022 for Nord-Norge sett under ett. AR5 var ikke etablert i 2002. Endring i prosentandelen av jordbruksareal i drift kan skyldes ulike årsaker og gi ulike dynamikker. Eksempelvis (i) den totale mengden jordbruksareal er konstant, men en mindre andel av arealet benyttes til aktiv jordbruksproduksjon, andelen jordbruksareal i drift går ned. (ii) den totale mengden jordbruksareal øker, likt areal omsøkes produksjonstilskudd, andelen jordbruksareal i drift går ned. I dette tilfellet kan det være et "bytte" i jordbruksareal hvor jordbruksareal går ut av drift og erstattes av nydyrking. Så lenge arealene som går ut av drift har kvalitetene til jordbruksareal beholdes disse i AR5. (iii) mengden jordbruksareal er konstant, mengden omsøkt areal øker. Andelen jordbruksareal i drift øker. (iv) mengden jordbruksareal går ned, likt areal omsøkes produksjonstilskudd. Andelen jordbruksareal

i drift går opp, men den totale konsekvensen av denne dynamikken er mindre jordbruksareal totalt og er en negativ utvikling. En analyse utelukkende basert på andelen jordbruksareal i drift gir dermed ikke et helhetlig bilde av dynamikken og utviklingen av jordbruksproduksjonen.

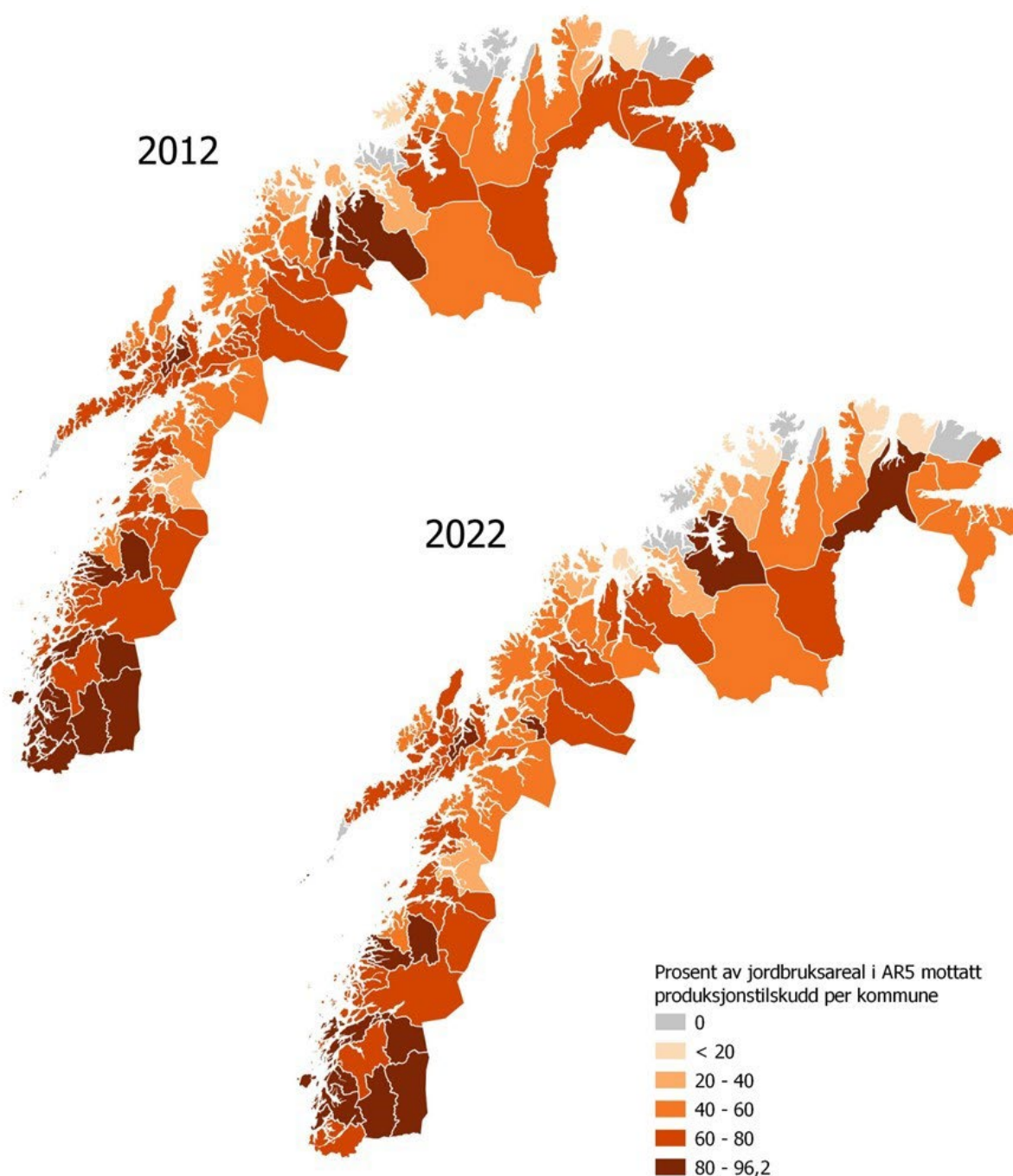
Sømna (Nordland) hadde størst andel av jordbruksarealet i drift i 2022 med 95,3 % (Figur 28). Grane, Leirfjord og Vevelstad (alle i Nordland) hadde rundt 90 % av jordbruksarealene sine i drift i 2022. I alt 17 kommuner i Nord-Norge hadde mer enn 80 % av jordbruksarealene i drift i 2022.

Måsøy (Finnmark) hadde den laveste andelen av jordbruksareal i drift i 2022 med 8,4 %. Skjervøy (Troms), Gamvik (Finnmark) og Berlevåg (Finnmark) hadde alle rundt 15 % av jordbruksarealene i drift i 2022. Alle disse er kommuner med lite jordbruksareal totalt. Av store jordbrukskommuner er bare 42,5 % av jordbruksarealene i Senja kommune (Troms) i drift i 2022 (totalt 42 853 dekar jordbruksareal AR5 2022, 18 194 dekar i drift), og 48,3 % av arealene i Tromsø (Troms) (totalt 35 272 dekar jordbruksareal, 17 022 dekar i drift). Totalt 16 kommuner i Nord-Norge har mindre enn halvparten av jordbruksarealene sine i drift.

Størst negativ endring i andelen jordbruksareal i drift sees i Hammerfest (Finnmark). Andelen jordbruksareal i drift går ned fra 44,2 % i 2012 til 21,3 % i 2022. Det er en liten økning i totalt jordbruksareal i AR5 og over en halvering av mengden areal omsøkt produksjonstilskudd. Lyngen (Troms), som kan anses som en stor jordbrukskommune, har hatt en stor nedgang i andelen jordbruksareal i drift, fra 95,1 % i 2012 til 77,8 % i 2022. I denne kommunen er det viktig å merke seg at arealet omsøkt produksjonstilskudd har vært stabilt siste 10 år, men mengden jordbruksareal i AR5 i kommunen har økt med 3 484 dekar i samme perioden. Økningen skyldes i stor grad nydyrking. Andre større jordbrukskommuner med betydelig nedgang i andelen jordbruksareal i drift er Tjeldsund (Troms) og Bø (Nordland). I begge disse kommunene skyldes nedgangen mindre omsøkt areal.

Størst økning i andelen jordbruksareal i drift sees i Salangen (Troms). I denne kommunen har andelen jordbruksareal i drift gått fra 64,9 % i 2012 til 83,8 % i 2022. Økningen skyldes at mer areal er omsøkt produksjonstilskudd. Økning har gått fra 2 942 dekar i drift 2012 til 3 962 dekar i 2022.

Totalt 25 kommuner i Nord-Norge har hatt en positiv trend i andelen jordbruksareal i drift siste 10 år. For disse kommunene skyldes økningen i andelen jordbruksareal i drift hovedsakelig mer omsøkt areal.

Figur 28. Prosentandelen av jordbruksareal i AR5 som har mottatt produksjonstilskudd per kommune i Nord-Norge. Øverst 2012 og nederst 2022. Datakilde: produksjonstilskuddsdata 2012 og 2022, AR5 årsversjon 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

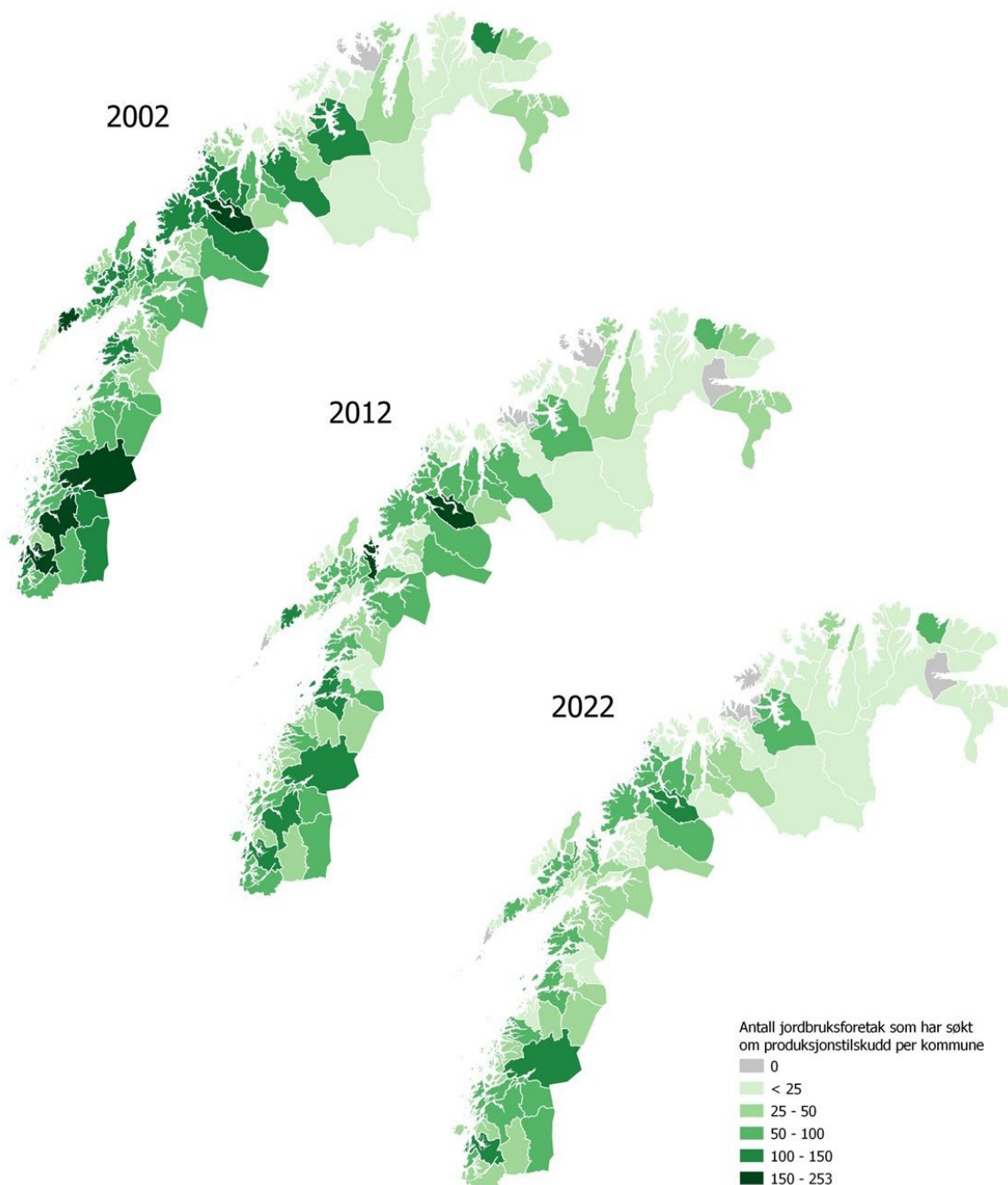
Det har vært nær en halvering av antall jordbruksforetak de siste 20 årene, fra 5 428 bruk i drift i 2002 til 2 896 bruk i 2022. Mellom 2002 og 2012 var nedgangen på 30,7 %, mens den mellom 2012 og 2022 var på 23,0 %.

Balsfjord (Troms) har flest jordbruksforetak som mottar produksjonstilskudd i 2002 og 2022 (Figur 29). I 2002 mottok 253 jordbruksforetak tilskudd i kommunen, i 2012 var dette redusert til 167 og i 2022 ytterligere redusert til 137.

Rana og Brønnøy (begge i Nordland) har mer enn 100 aktive landbrukseiendommer i 2022. Antallet jordbruksbedrifter har sunket med rundt 1/3 i disse kommunene siden 2002. Værøy, Moskenes (begge

Nordland), Loppa, Hasvik, og Båtsfjord (tre siste i Finnmark) hadde alle noen få jordbruksforetak i 2002, men har ikke aktiv jordbruksdrift i 2022. Størst prosentvis nedgang i antall landbrukseiendommer sees i Røst (Nordland) og Hammerfest (Finnmark), hvor antallet aktive bruk har gått fra hhv 12 og 24 i 2002 til 3 og 7 i 2022.

Alle kommuner i Nord-Norge har hatt nedgang i antall aktive bruk, bortsett fra Bodø (Nordland) og Nesseby (Finnmark). Disse kommunene har gått fra hhv 86 og 11 jordbruksforetak i 2002 til 94 og 14 foretak i 2022. I Bodø økte andelen jordbruksareal i drift med 15,7 % i tiårsperioden, mens i Nesseby økte andelen jordbruksareal i drift med 36,3 % i samme periode.

Figur 29. Antall jordbruksforetak som har søkt om produksjonstilskudd per kommune i Nord-Norge. Øverst 2002, midten 2012 og nederst 2022. Datakilde: produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

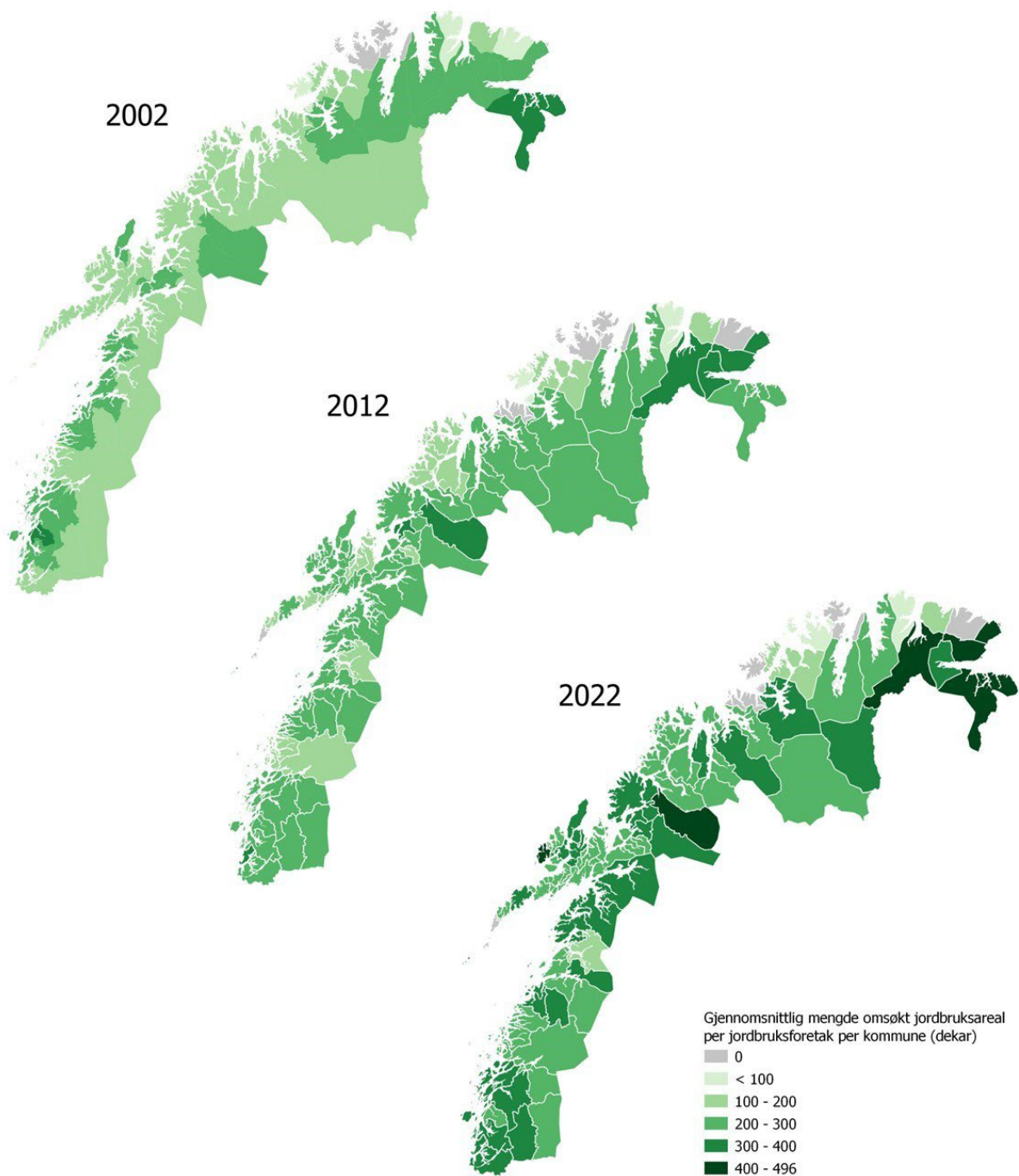
Med bakgrunn i at antall jordbruksforetak har gått betydelig ned, mens andelen jordbruksareal i drift har holdt seg vesentlig mer stabilt, har arealet som hvert enkelt bruk drifter, på generell basis, gått betydelig opp.

Tana og Vardø (Finnmark) har de største brukene, med en gjennomsnittsstørrelse på hhv 496 dekar og 487 dekar omsøkt jordbruksareal per jordbruksforetak (Figur 31). Vardø har lite jordbruksareal i drift i kommunen, mens Tana er en stor jordbrukskommune. Målselv (Troms), Bø (Nordland), Sør-Varanger (Finnmark) og Sømna (Nordland) er alle betydelige jordbrukskommuner hvor gjennomsnittlig bruksstørrelse ligger på rundt 400 dekar. Gjennomsnittlig størrelse på brukene i kommunene er i liten grad avhengig av hvor mange aktive bruk det finnes i kommunen.

Røst (Nordland) har hatt den største økningen i omsøkt jordbruksareal per jordbruksforetak, med en tredobling i arealet. Tana, Målselv, Vardø og Narvik har alle hatt over en dobling i mengden omsøkt jordbruksareal per jordbruksforetak.

Figur 30: Bringebærproduksjon i Kvæfjord, Troms. Foto: Oskar Puschmann

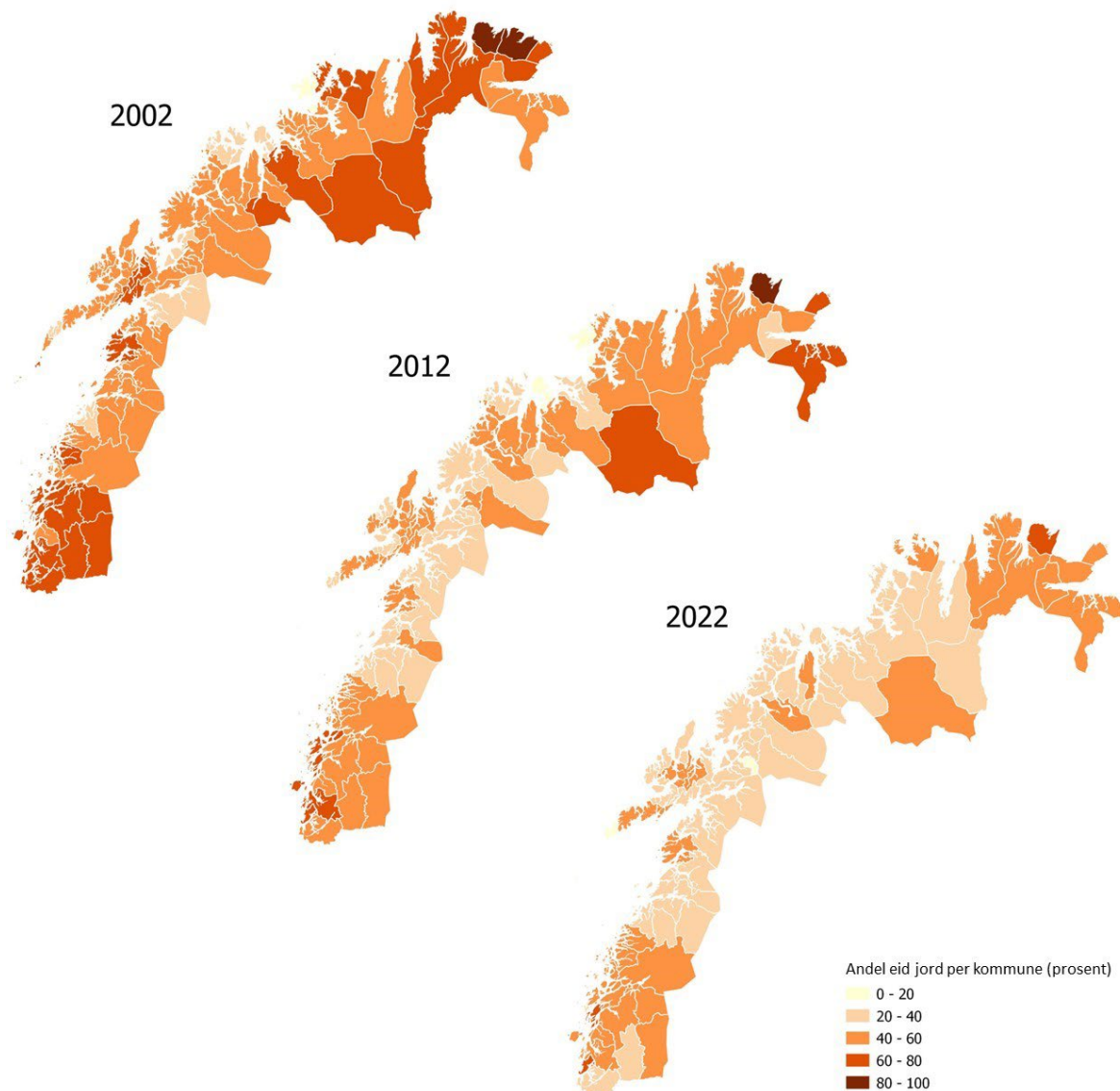
Figur 31. Gjennomsnittlig mengde jordbruksareal som jordbruksforetakene har søkt produksjonstilskudd på, per kommune i Nord-Norge. Øverst 2002, midten 2012 og nederst 2022. Datakilde: produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

Andelen leid jord har økt betraktelig siste 20 år. I 2002 var andelen eid jord en landbrukseiendom drev 56 %, i 2012 var dette sunket til 44 % og i 2022 38 %. Dette kan trolig sees i sammenheng med at hvert enkelt gårdsbruk blir større og driver mer jordbruksareal.

I Røst (Nordland) drives alt jordbruksareal som leiejord (Figur 32). I Lavangen (Troms) er andelen leiejord for brukene i drift 87 %, mens i Træna (Nordland) er andelen leiejord 82 %. 21 kommuner i Nord-Norge har en gjennomsnittlig leiejordandel på mer enn 70 %. 19 av disse kommunene har mindre enn 15 000 dekar jordbruksareal totalt. Senja (Troms) har den høyeste andelen leiejord av

større jordbrukskommuner, med leieandel på 71 %. Ingen av disse 21 kommunene har mer enn 20 000 dekar jordbruksareal i drift i 2022 totalt sett.

Berlevåg (Finnmark) har den laveste andelen leiejord, men kun 15 % av jordbruksarealet i kommunen er i drift. Alstadhaug og Sømna (begge Nordland) er betydelige jordbrukskommuner og har ellers de laveste leiejordandelene, med hhv. 34 % og 39 %. 10 av kommunene i Nord-Norge har en leiejordandel på mindre enn 50 %. 5 av disse kan regnes som betydelige jordbrukskommuner.

Figur 32. Prosentandel eid jordbruksareal av totalt omsøkt jordbruksareal per kommune. Øverst 2002, midten 2012 og nederst 2022. Datakilder: Produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

4.2 Geografisk fordeling av utvalgte jordbruksproduksjoner

Produksjon av **grønnsaker** (uten poteter) i Nord-Norge begrenser seg til noen få områder (Figur 33). I 2022 produsertes det grønnsaker på nesten 550 dekar i hele Nord-Norge. Rundt 78 % av dette ligger i jordbruksområder i Målselv, Dønna, Salten og Sør Varanger.

Poteter har et produksjonsareal på rundt 4300 dekar (2022) og har en langt større geografisk spredning enn øvrige grønnsaker (Figur 33 og Figur 34). Poteter dyrkes først og fremst i Troms og Nordland, mens produksjonsarealet er lavere i Finnmark. De største konsentrasjoner av areal finner vi i Målselv, Salten og på Helgeland.

Birøkt spiller også en viktig rolle i Nord-Norge. I 2022 var det rundt 280 bifolk registrert i produksjonstilskuddet. Større antall bifolk finnes særlig i Salten, Målselv, Balsfjord, Harstad og Mosjøen (Figur 36).

Frukt og bær produseres enkelte steder i Nord-Norge (Figur 36). Særlig jordbær dyrking i tunnel har vist seg til å ha mange fordeler, blant annet en forlenget vekstsesong og dermed høyere avlinger (Prestvik mfl. 2022). I 2022 var det 205 dekar som brukes til produksjon av frukt og bær.

Grovfôrproduksjon og husdyrhold er den mest vanlige produksjonsformen i Nord. **Melkekyr** og **ammekyr** finnes derfor over hele Nord-Norge, med spesielt vekt på Troms og Nordland der Helgelandskysten har den høyeste tettheten av storfe (Figur 37, Figur 38 og Figur 40). Det samme gjelder for **sauehold** som finnes nesten over hele Nord-Norge. Geitehold er ikke like utbredt, men produksjon foregår noe mer konsentrert i noen områder. Av de rundt 11 500 **melkegeit** som var registrert i 2022, er de fleste lokalisert i Troms, i området nord for Saltfjellet, i Lofoten og Vesterålen.

Sett Nord-Norge under ett har det vært en halvering av arealet hvor det dyrkes potet siste 20 år. Den aller største nedgangen kom mellom 2002 og 2012, hvor arealet ble redusert med 42 %. Nedgangen har vært vesentlig mindre mellom 2012 og 2022.

Målselv (Troms) er den klart største potetproduserende kommunen i Nord-Norge, med 1 829 dekar i 2022 (Figur 34). Kommunen har hatt over en dobling i potetproduserende areal siste 20 år. Bardu (Troms) og Steigen (Nordland) har hhv 356 dekar og 351 dekar omsøkt potetareal i 2022. Bardu har hatt en stor økning, mens Steigen en betydelig reduksjon i arealet siden 2002. Alta (Finnmark) har hatt den største nedgangen i potetproduksjon. Fra 509 dekar i 2012 til 43 dekar i 2022. Både Narvik (Nordland) og Senja (Troms) har gått fra om lag 400 dekar i 2002 til 60 dekar i 2022.

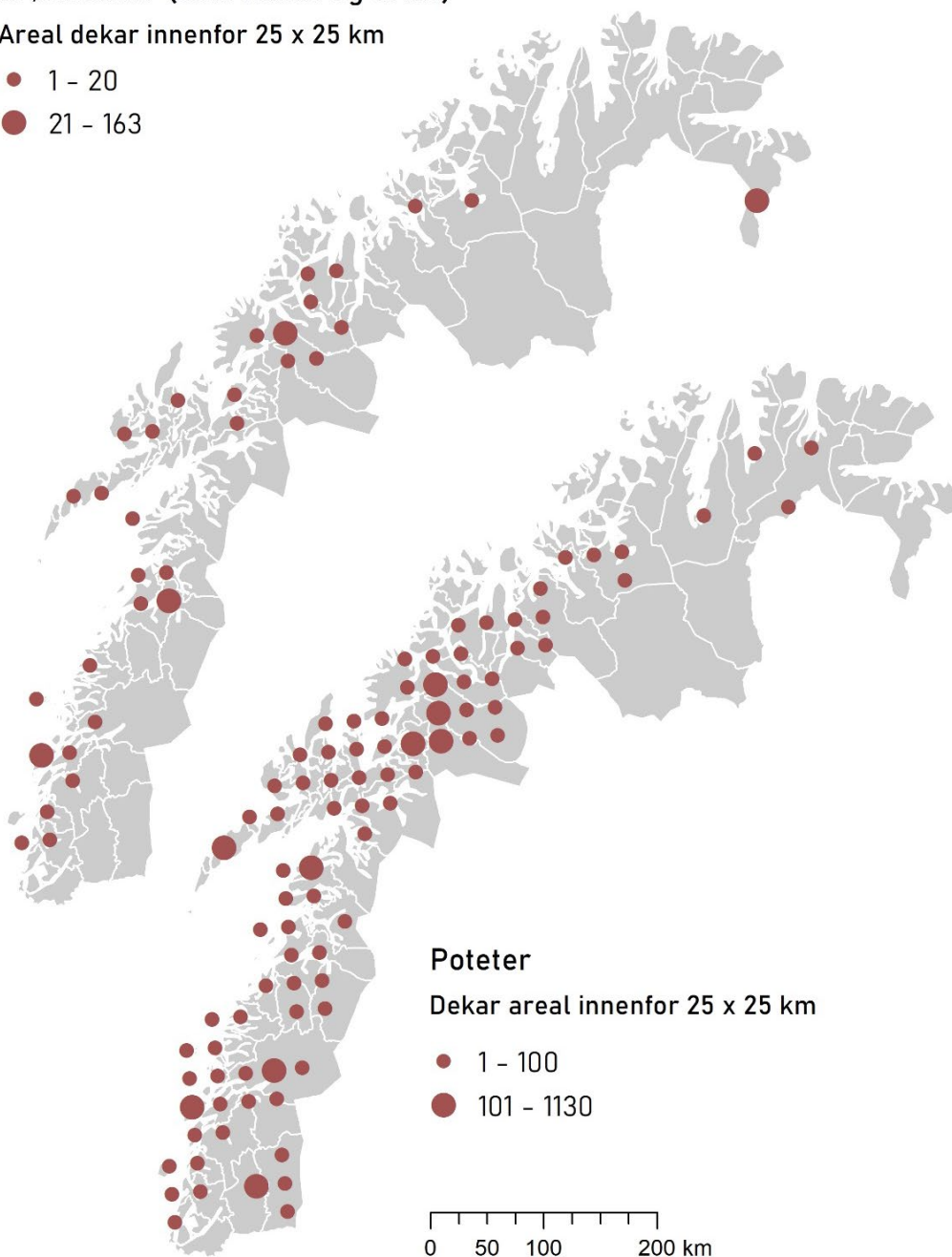

Figur 33: Potetåker i Grane, Nordland. Foto: Oskar Puschmann

Grønnsaker (inkl. kålrot og urter)

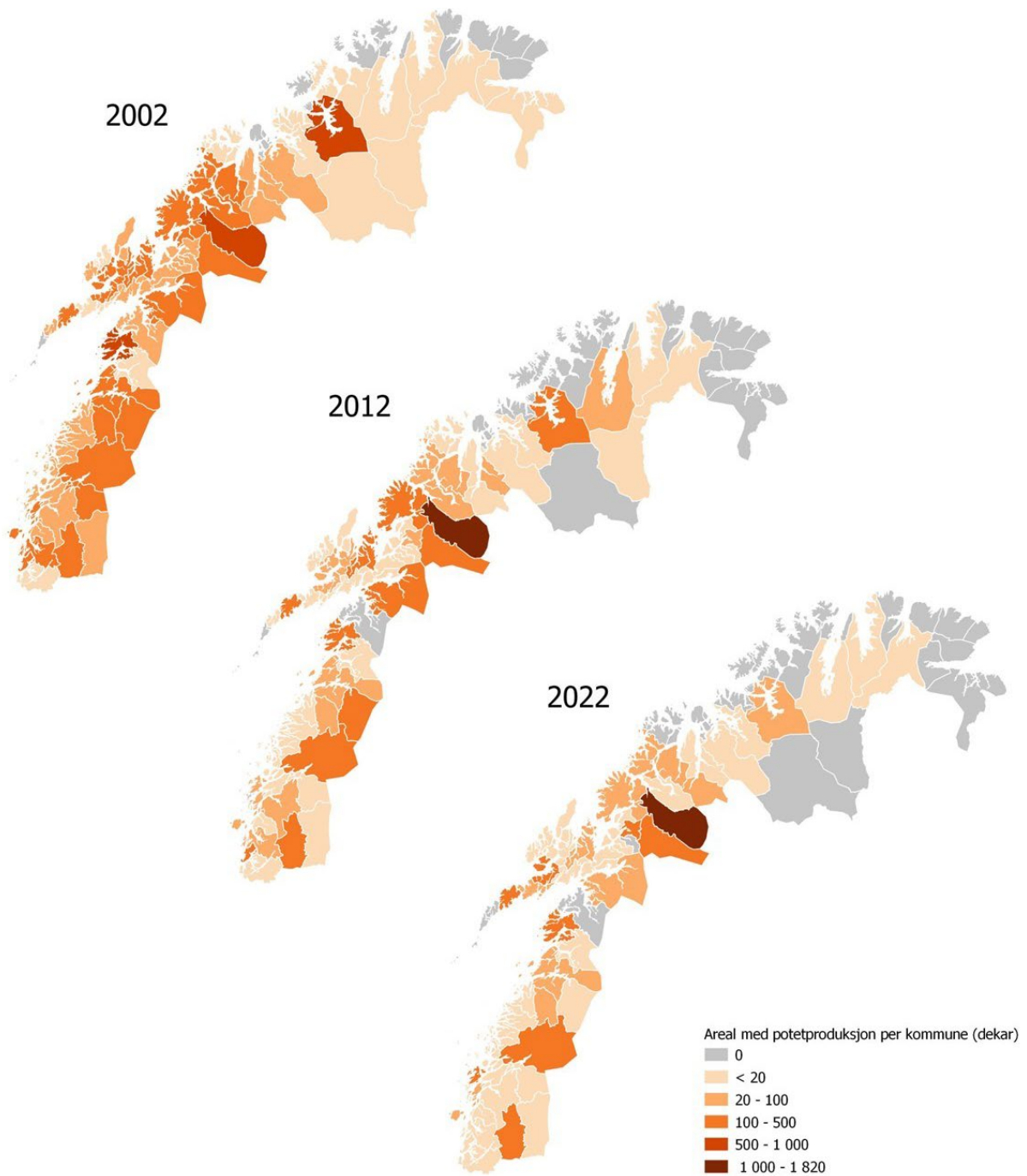
Areal dekar innenfor 25 x 25 km

- 1 - 20
- 21 - 163

Datakilder: Søknad om produksjonstilskudd 2022, SSB-rutenett 25 x 25 km

Figur 34: Kart over fordeling av produksjonsarealer for grønnsaker og poteter i Nord-Norge (status 2022)

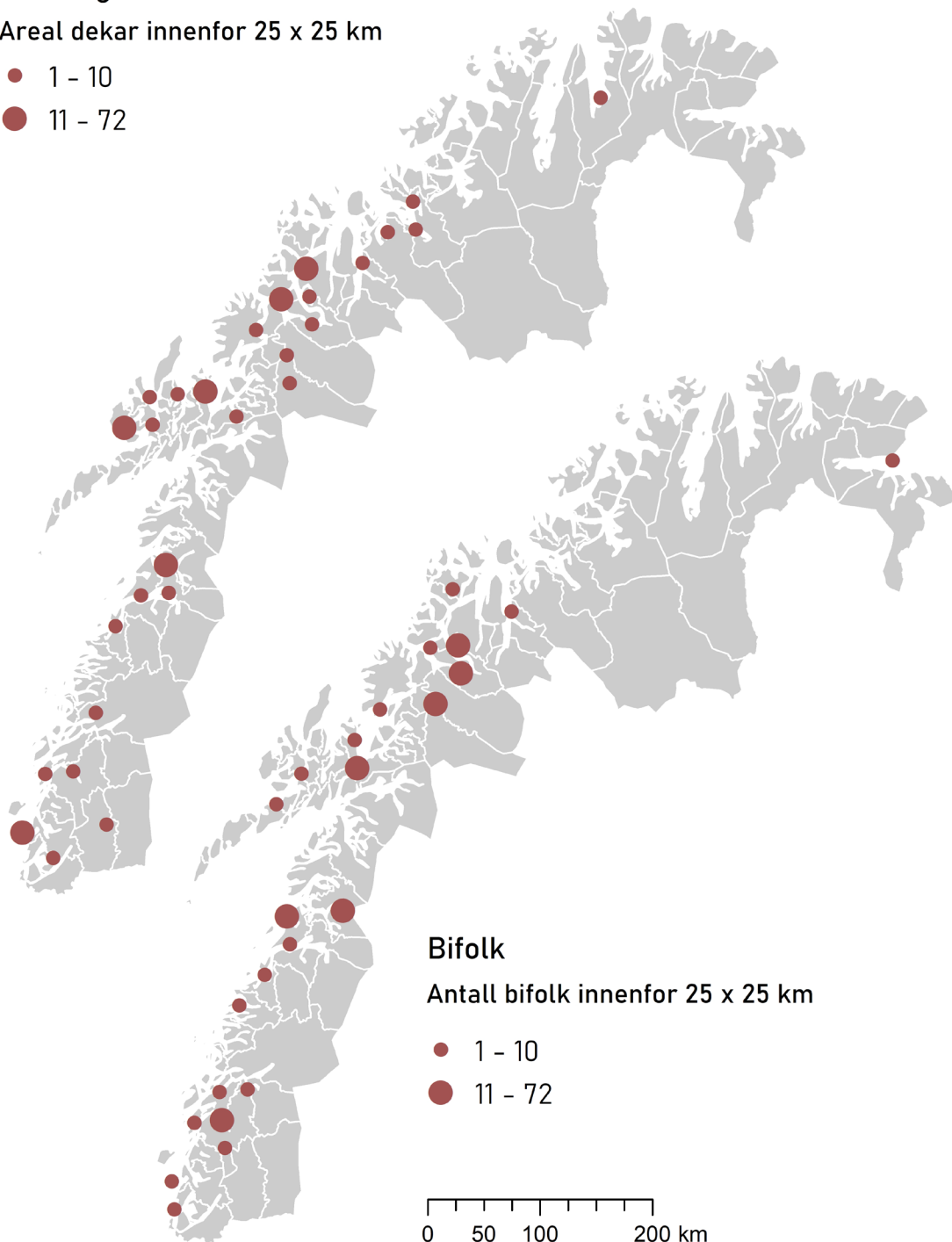

Figur 35. Mengden areal med potetproduksjon per kommune i Nord-Norge. Øverst 2002, midten 2012 og nederst 2022. Datakilder: produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

Frukt og bær

Areal dekar innenfor 25 x 25 km

- 1 - 10
- 11 - 72

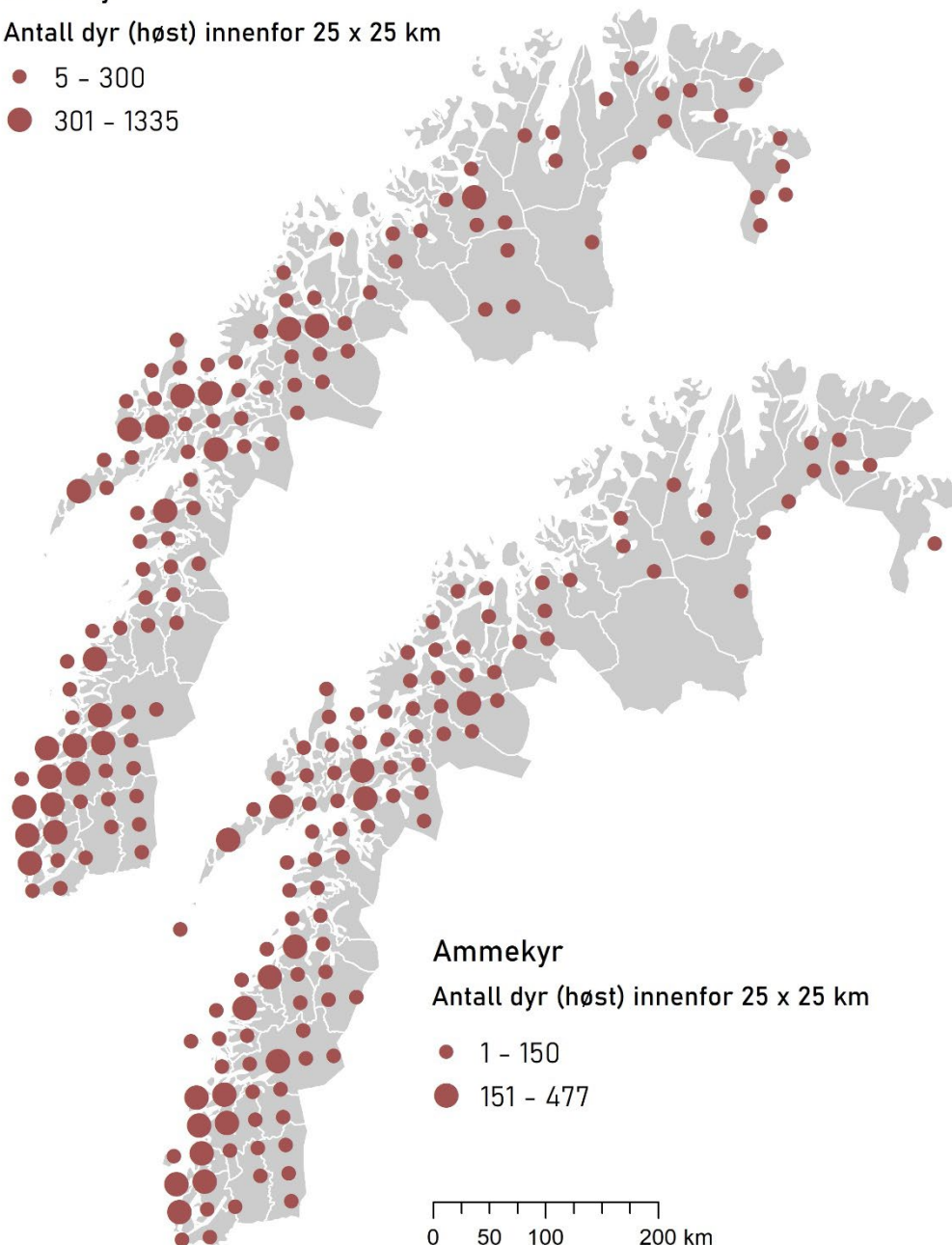
Datakilder: Søknad om produksjonstilskudd 2022, SSB-rutenett 25 x 25 km

Figur 36: Kart over fordeling av antall bifolk i Nord-Norge og mengde areal brukt til frukt og bær (status 2022)

Melkekyr

Antall dyr (høst) innenfor 25 x 25 km

- 5 - 300
- 301 - 1335

Ammekyr

Antall dyr (høst) innenfor 25 x 25 km

- 1 - 150
- 151 - 477

0 50 100 200 km

Datakilder: Søknad om produksjonstilskudd 2022, SSB-rutenett 25 x 25 km

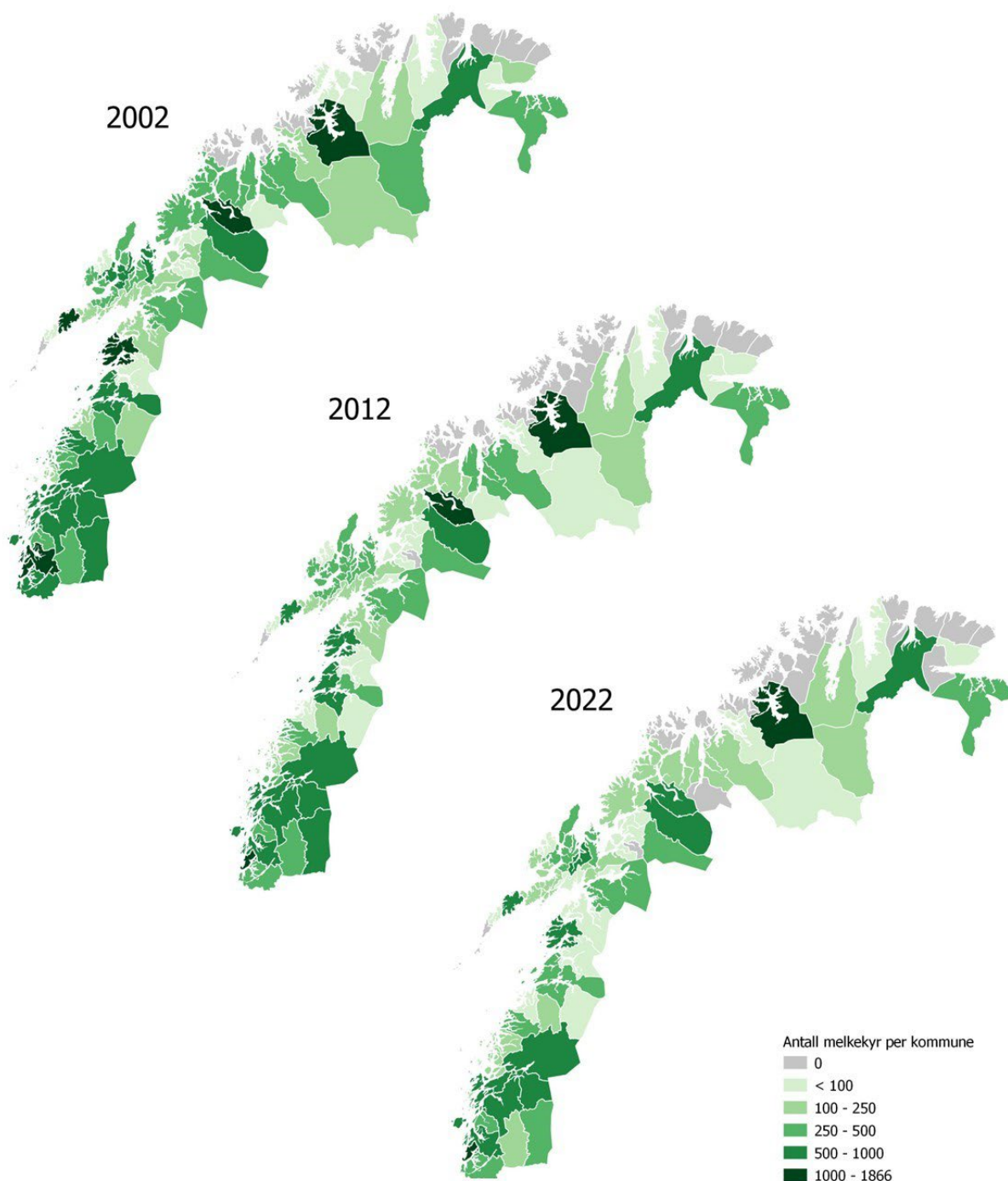
Figur 37: Kart over fordeling av antall melkekyr og ammekyr i Nord-Norge (status 2022)

Antallet melkekyr i Nord-Norge har i 2022 blitt redusert med 1/3 siden i 2002. Antallet har gått fra 29 756 i 2002 til 21 548 i 2022. Den største nedgangen kom mellom 2002 og 2012.

De to kommunene med flest melkekyr i Nord-Norge er Sømna (Nordland) og Alta (Finnmark) med hhv 1 866 melkekyr og 1 265 dyr (Figur 38). Sømna har vært den største melkekommunen i Nord-Norge siste 20 år.

Balsfjord (Troms) har hatt den største nedgangen i antall melkekyr siste 20 år, fra 1 381 melkekyr i 2002 til 859 i 2022. Vestvågøy og Steigen (Begge Nordland) har hatt en nesten like stor nedgang som Balsfjord.

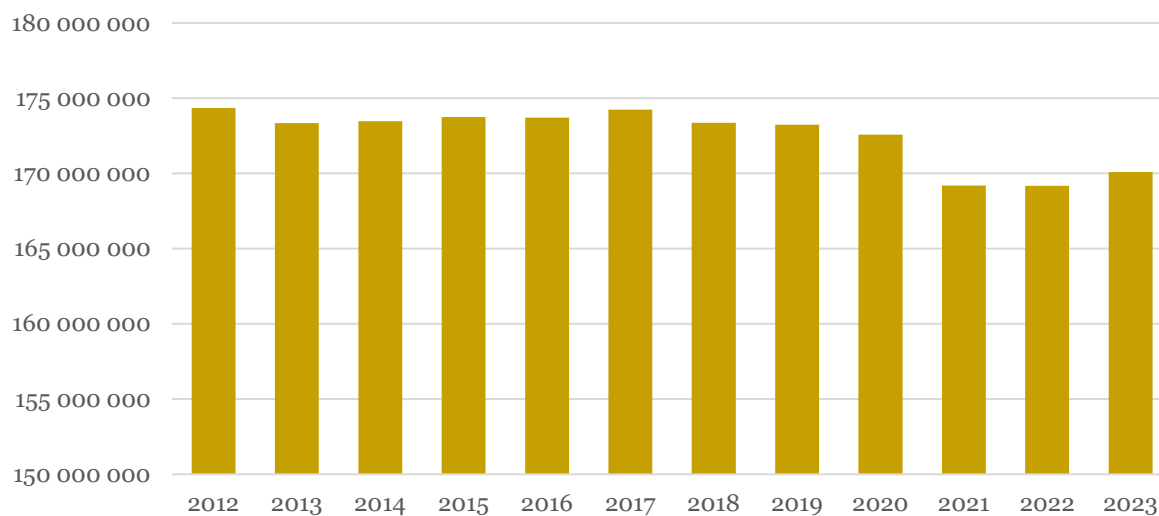
Seks kommuner har hatt en økning i antall melkekyr siste 20 år, dette er Kvæfjord, Sømna, Alta, Gratangen, Leirfjord og Herøy.

Figur 38. Antall melkekyr per kommune i Nord-Norge. Øverst 2002, midten 2012 og nederst 2022. Datakilde: produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

Selv om antall melkekyr har gått ned i Nord-Norge, er det viktig å huske at ytelsen per ku har økt over tid. Endringene i antall melkekyr sier derfor ikke noe om hvorvidt produksjonen har endret seg. Figur 39 viser at det har vært liten endring i grunnkvoten for kumelk mellom 2012 og 2020, mens kvoten var noe lavere siden 2021.

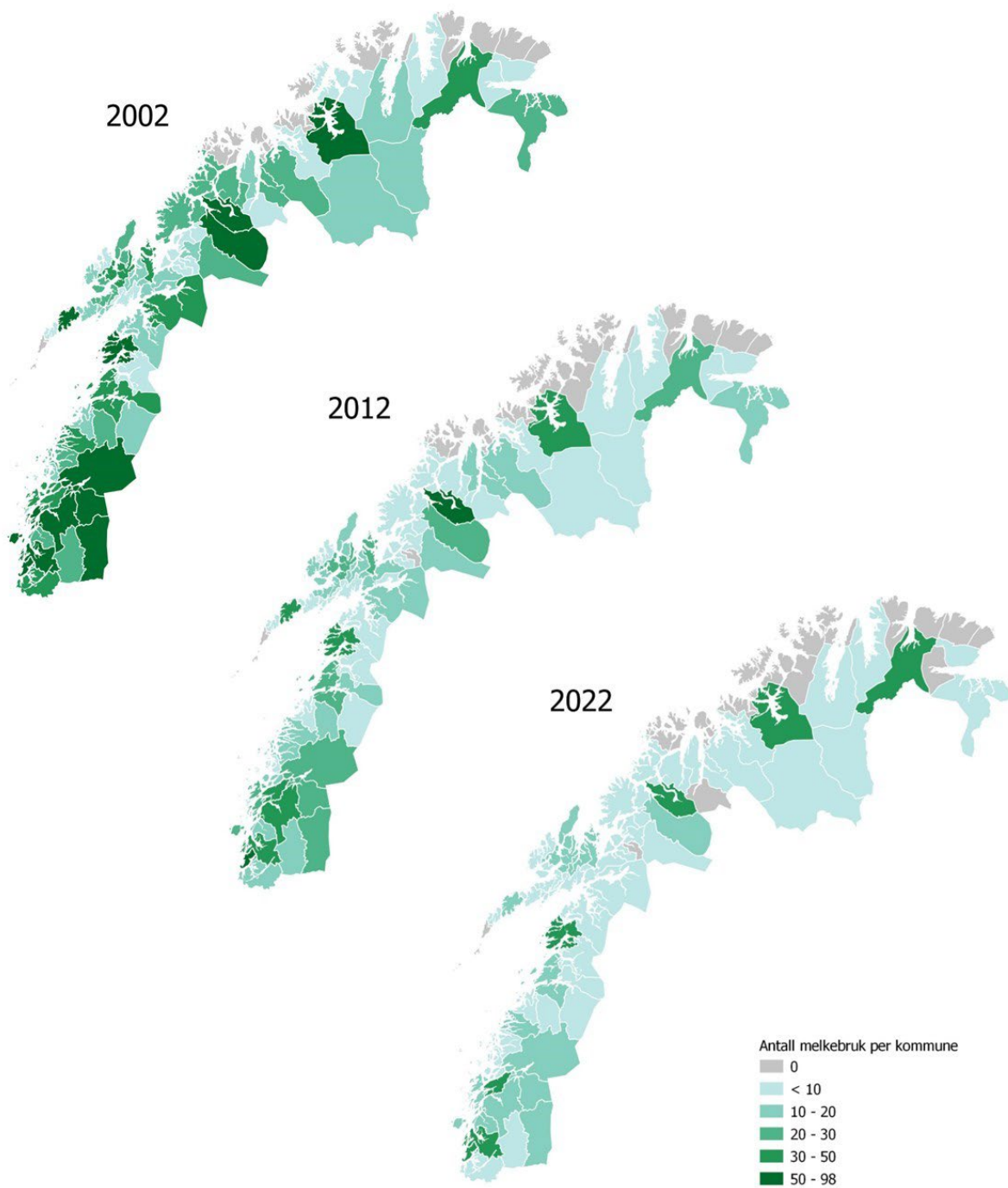
Grunnkvote kumelk (liter) i Nord-Norge 2012-2023

Figur 39: Endringer i grunnkvote for kumelk i Nord-Norge mellom 2012 og 2022. Data er hentet fra Landbruksdirektoratet.

Antallet melkebruk har hatt en stor nedgang siste 20 år i Nord-Norge. Nedgangen var størst mellom 2002 og 2012. Fra 1 913 aktive melkebruk i 2002, 1 073 bruk i 2012 til 690 melkebruk i 2022. Gjennomsnittlig antall dyr per bruk har over doblet seg, fra 15 i 2002 til 31 dyr per bruk i 2022.

Størst nedgang i antall aktive melkebruk har vært i Vefsn (Nordland) (Figur 40). Kun 1/4 av brukene er fortsatt aktive i 2022 i forhold til 2002. Nedgangen har vært størst mellom 2002 og 2012. Steigen (Nordland) og Balsfjord (Troms) har også hatt en betydelige nedganger i antall aktive bruk. Eksempelvis har Balsfjord gått fra 98 aktive bruk i 2002 til kun 46 aktive i 2022.

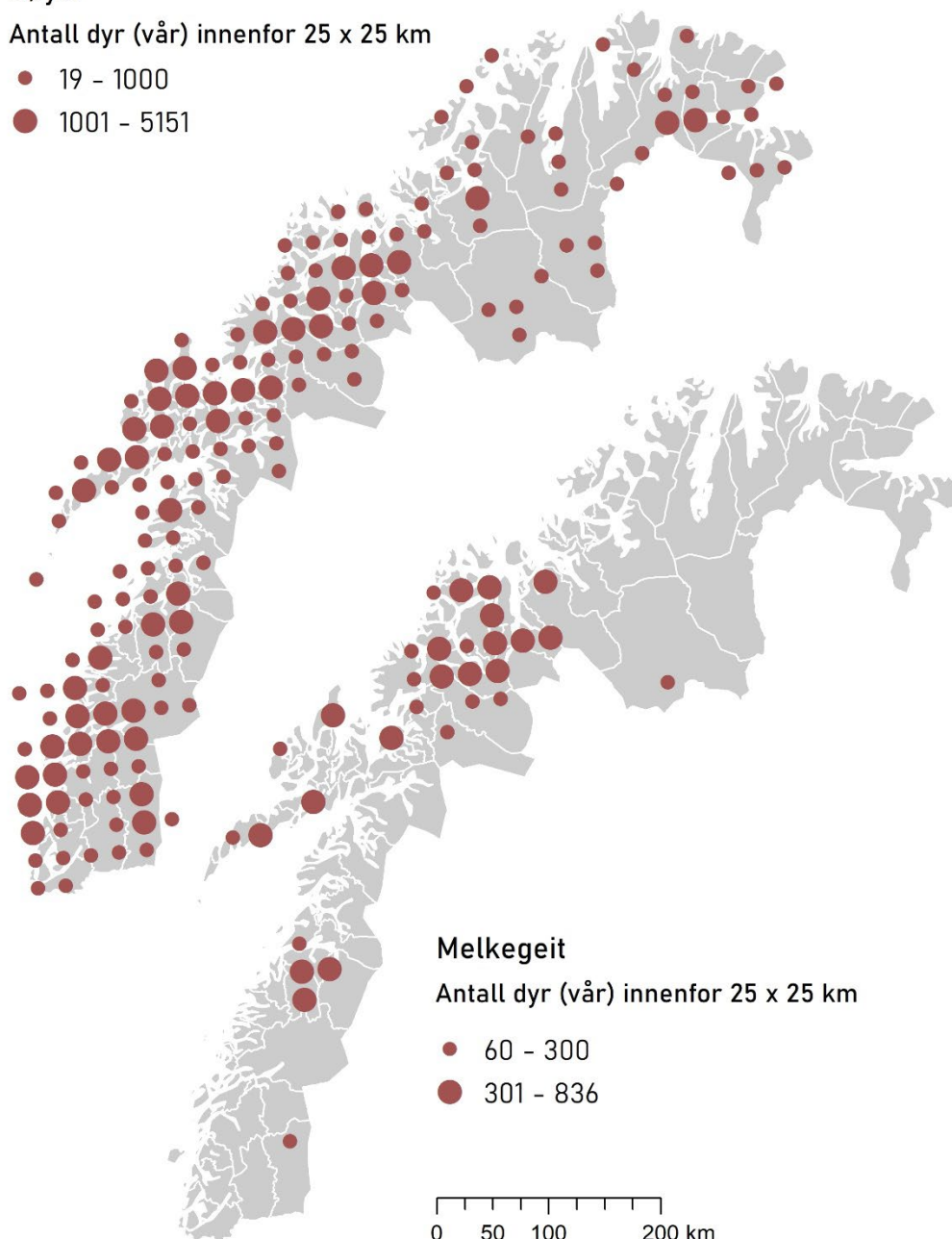

Figur 40. Antall melkebruk som mottar produksjonstilskudd per kommune. Øverst 2002, midten 2012 og nederst 2022. Datakilder: produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

Søyer

Antall dyr (vår) innenfor 25 x 25 km

- 19 - 1000
- 1001 - 5151

Melkegeit

Antall dyr (vår) innenfor 25 x 25 km

- 60 - 300
- 301 - 836

0 50 100 200 km

Datakilder: Søknad om produksjonstilskudd 2022, SSB-rutenett 25 x 25 km

Figur 41: Kart over fordeling av antall søyer og melkegeit i Nord-Norge (status 2022)

Det har vært en nedgang i antall søyer i Nord-Norge siste 20 år på rund 22 600 dyr, fra 147 424 søyer i 2002 til 124 833 søyer i 2022, det er en nedgang på 18 %. Nedgangen i antall aktive sauebruk (søye) har vært betydelig større. Fra 2 599 aktive sauebruk i 2002 til 1 359 bruk i 2022. Det er nær en halvering. Av denne grunn har antallet sau (søye) per bruk økt betraktelig, fra et snitt på 57 søyer per aktive bruk i 2002 til 93 søyer per bruk i 2022.

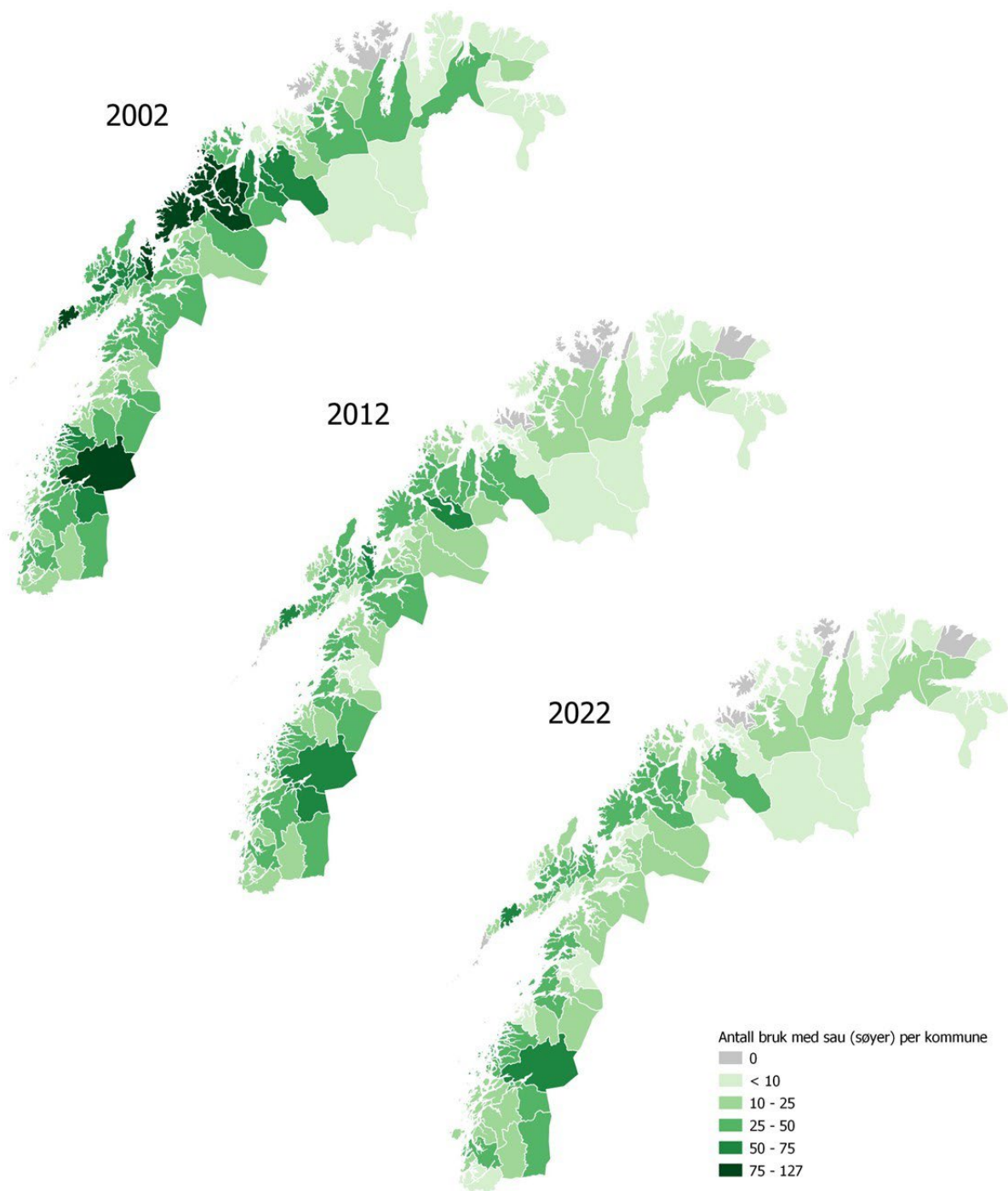
Hattfjelldal, Vestvågøy (begge Nordland) og Balsfjord (Troms) er de mest sauerike kommunen i Nord-Norge i 2022 (Figur 43). I 2002 hadde Balsfjord mest sau. Vestvågøy, Rana (begge Nordland) og Balsfjord (Troms) har flest aktive bruk i 2022.

Balsfjord og Nordreisa (begge Troms) har hatt størst nedgang i antall søyer siste 20 år. Røst (Nordland), Kvænangen (Troms) og Bø (Nordland) har hatt den største prosentvise nedgangen i antall søyer siste 20 år. Bodø, Vega og Vevelstad (alle Nordland) har hatt den største prosentvise økningen av søyer.

Bø (Nordland), Hammerfest (Finnmark) og Kvænangen (Troms) har hatt størst prosentvis nedgang i antall aktive sauebruk siste 20 årsperiode. Alle disse kommunen hadde relativt få bruk opprinnelig. Måsøy (Finnmark), Vega og Bodø (begge Nordland) hadde den største prosentvise økningen av sauebruk, alle disse hadde få aktive bruk i 2002. Vestvågøy, Balsfjord og Tromsø har hatt størst nedgang i antall bruk i 20 års perioden.

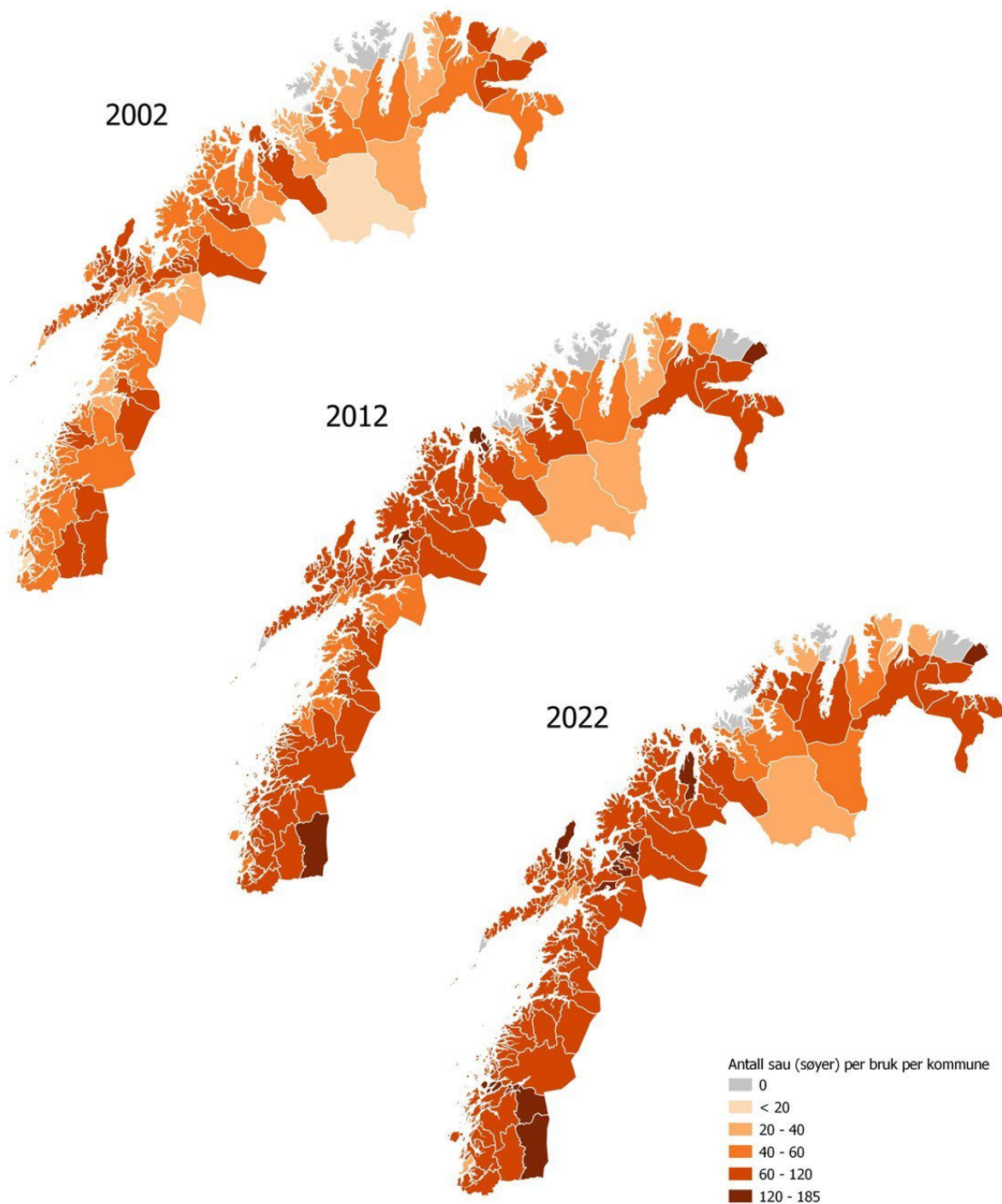
Figur 42: Sauer på utmarksbeite i Røstlandet på Røst, Nordland. Foto: Oskar Puschmann

Figur 43. Antall bruk som mottar produksjonstilskudd for sau (søyer) per kommune. Øverst: 2002, midten 2012 og nederst 2022. Datakilder: produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

Vardø (Finnmark), Lyngen (Troms) og Hattfjelldal (Nordland) har de største brukene i forhold til gjennomsnittlig antall søyer med hhv 185, 172 og 168 søyer per bruk i 2022 (Figur 44). Vardø har få bruk og relativt lite sau, mens Lyngen og Hattfjelldal er store sauekommuner. Måsøy, Gamvik og Kautokeino (alle i Finnmark) har de minste gjennomsnittlige sauebrukene, dette er marginale kommuner i forhold til sauedrift.

Lyngen (Troms), Hattfjelldal og Evenes har hatt den største økningen i bruksstørrelse.

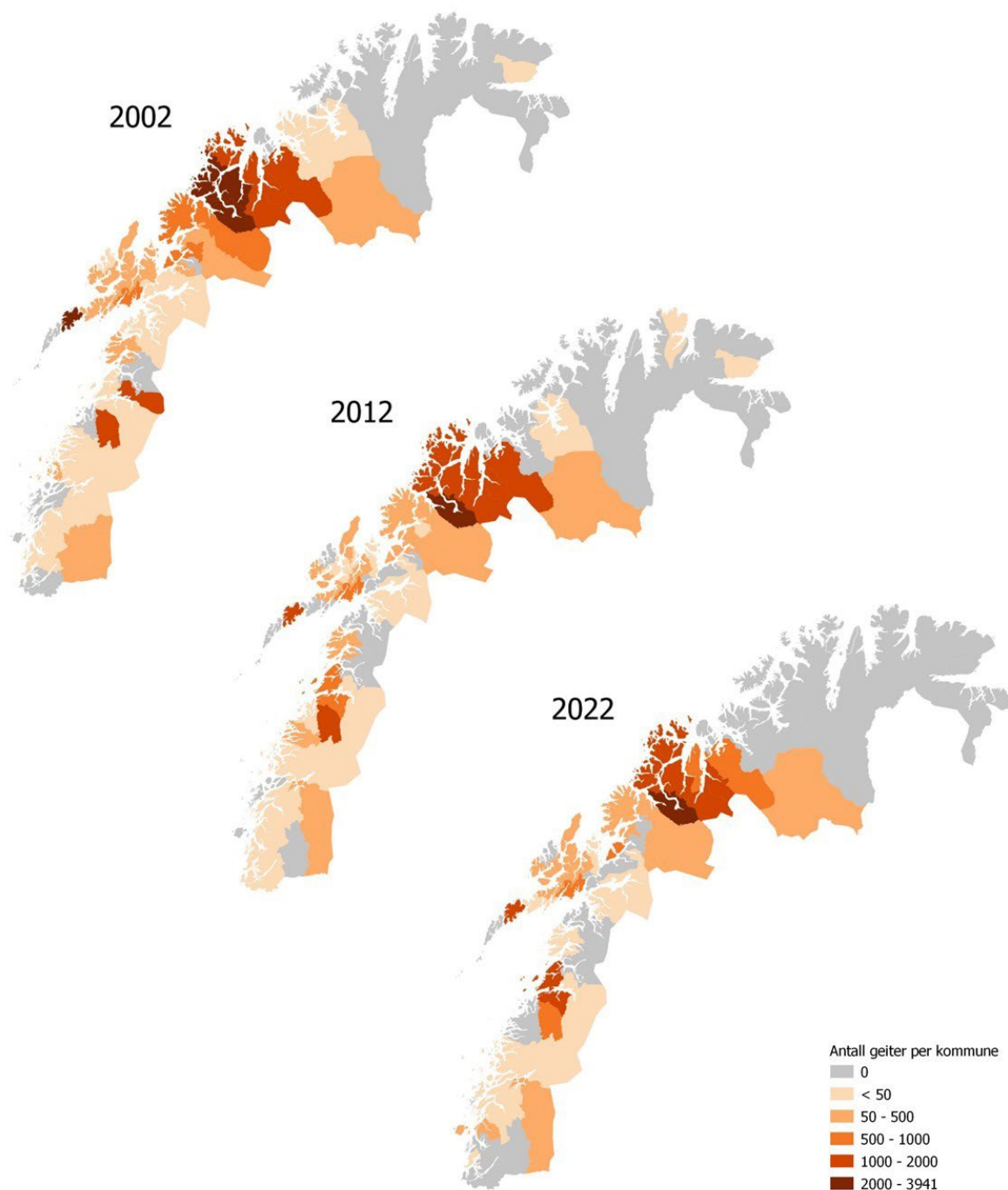
Figur 44. Antall sau (søyer) per bruk som mottar produksjonstilskudd per kommune. Øverst 2002, midten 2012 og nederst 2022. Datakilder: produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

Troms er det største geitefylket i Norge. Drifta i Nord-Norge er i stor grad konsentrert til Troms og deler av Nordland. Antallet geit i 2022 har blitt redusert med rundt en tredjedel av antallet i 2002. Den største nedgangen kom mellom 2002 og 2012.

I 2022 er den største geitekommunen i Nord-Norge Balsfjord med 2418 geiter fordelt på 16 bruk, etterfulgt av Bodø med 1461 geiter fordelt på 12 bruk og Kåfjord med 1451 geiter fordelt på seks bruk. Balsfjord hadde også flest geit i 2002, da etterfulgt av Vestvågøy (Nordland) og Tromsø (Troms) (Figur 45).

Til tross for at Balsfjord er den største geitekommunen har de også hatt den største nedgangen i antall geit. Med en nedgang på nær 40 % de siste 20 år. Fauske (Nordland) og Salangen (Troms) har gått fra rundt tusen geiter i 2002 til nær ingen produksjon i 2022.

Bodø hadde ingen geiteproduksjon i 2002 og har gått til å bli den nest største geitekommunen i Nord-Norge i 2022.

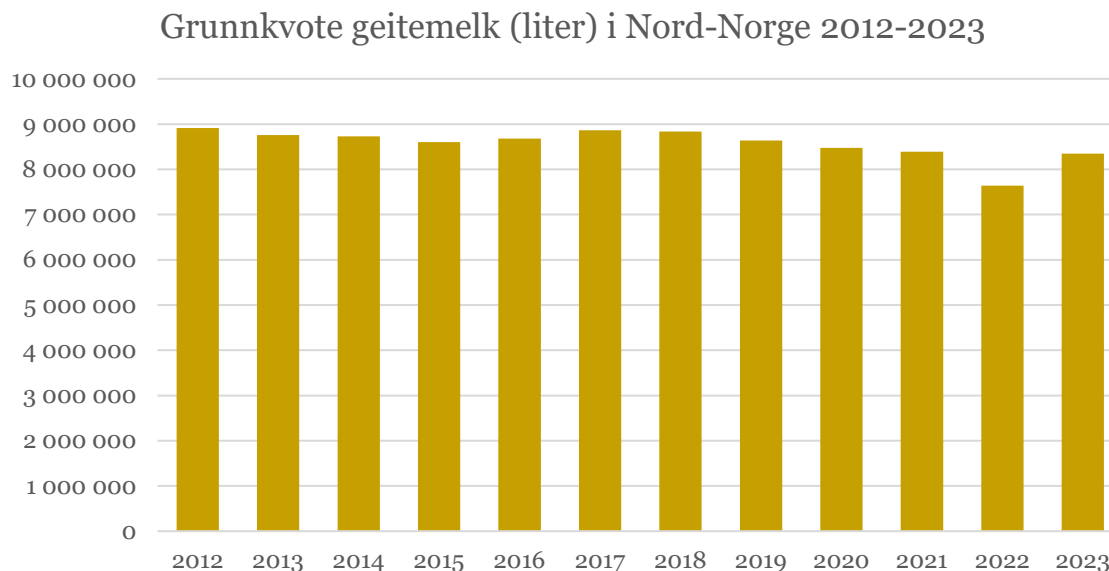

Figur 45. Antall geiter per kommune. Øverst 2002, midten 2012 og nederst 2022. Datakilder: produksjonstilskuddsdata fra 2002, 2012 og 2022 og administrative grenser fra Kartverket.

Antall geiter har gått sterkt ned i Nord-Norge, men melkeproduksjonen har ikke gått ned like mye på grunn av økt ytelse per geit. Ytelsesøkning per geit skyldes avl, foring og ikke minst gjennomføringen av prosjektet «Friskere geiter» som i løpet av 15 år fra 2001 innebar at man i Norge kvittet seg med

inntil tre smittsomme og alvorlige kroniske infeksjonssykdommer som var vanlige i geitebesetninger (Lindheim, 2022). En frisk geit kan leve lenger og den oppnår høyere melkeytelse. Gjennomføringen av prosjektet «Friskere geiter» gjorde også at mange valgte å gi seg med geit under saneringsperioden (Kristoffersen, 2014), mens andre fikk kjøpe mer kvote.

Utviklingen av grunnkvoten for geitemelk i Nord-Norge mellom 2012 og 2023 viser at den har endret seg i liten grad. Først de siste årene har kvoten ligget noe lavere enn i perioden 2012-2018 (Figur 46).

Figur 46: Endringer i grunnkvote for geitemelk i Nord-Norge mellom 2012 og 2022. Data er hentet fra Landbruksdirektoratet.

5 Jordbrukslandskapet i Nord-Norge

Dette kapitlet er basert på NIBIO-rapporten: Stokstad (2021): Status og utvikling i jordbrukslandskapet i Nord-Norge. Rapporten presenterer resultater fra overvåkingsprogrammet 3Q (Tilstandsovervåking og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap). Arealovervåkingen er basert på kart laget fra flyfoto tatt gjennom den nasjonale omløpsfotograferingen med en gjentaksfotografering stort sett hvert femte år. Fototidspunktet for de ulike regionene varierer derfor. I Nordland gjelder endringene fra 2007-2009 til 2012-2015. For Troms gjelder endringene fra 2006 til 2011. I Finnmark er bildene tatt i 2008 og i perioden 2012-2018. Alle resultater viser endringer over en 5-års-periode.

Det kartlegges tilfeldig utvalgte flater av 1 x 1 km med jordbruksareal innen flaten. Ved å sammenligne informasjon fra kart fra ulike tidspunkt får vi fram hvilke endringer som har skjedd i jordbrukslandskapet. Den detaljerte kartleggingen som gjøres gjennom 3Q gir også mulighet for å rapportere på ulike aspekter ved jordbrukslandskapet som ikke kommer fram ved bruk av AR5, eksempelvis bruken av jordbruksarealene og landskapselementer. Rapporten viser endringer innen «jordbrukets kulturlandskap» som er definert som jordbruksareal og en 100 meter buffer rundt jordbruksarealet.

5.1 Jordbruksregioner

Overvåkingsprogrammet 3Q en utvalgsundersøkelse. Dette betyr at kun små områder blir detaljert kartlagt, og disse små områdene representerer større områder. For å få en arealstatistikk med tilfredsstillende grad av sikkerhet må det være et visst antall utvalgsflater innenfor et område. Det finnes ikke nok 3Q-flater innenfor de enkelte kommunene i Nord-Norge for å gi statistikk rundt jordbrukslandskapet på kommunenivå. Vi har derfor valgt å beskrive resultatene på jordbruksregioner og fylker.

Jordbruksregionene har en geografisk utbredelse som følger landskap og ikke administrative grenser (Puschmann, Hofstein og Elgersma, 1999). Figur 47 viser hvilke kommuner som inngår i de ulike områdeinndelingene.

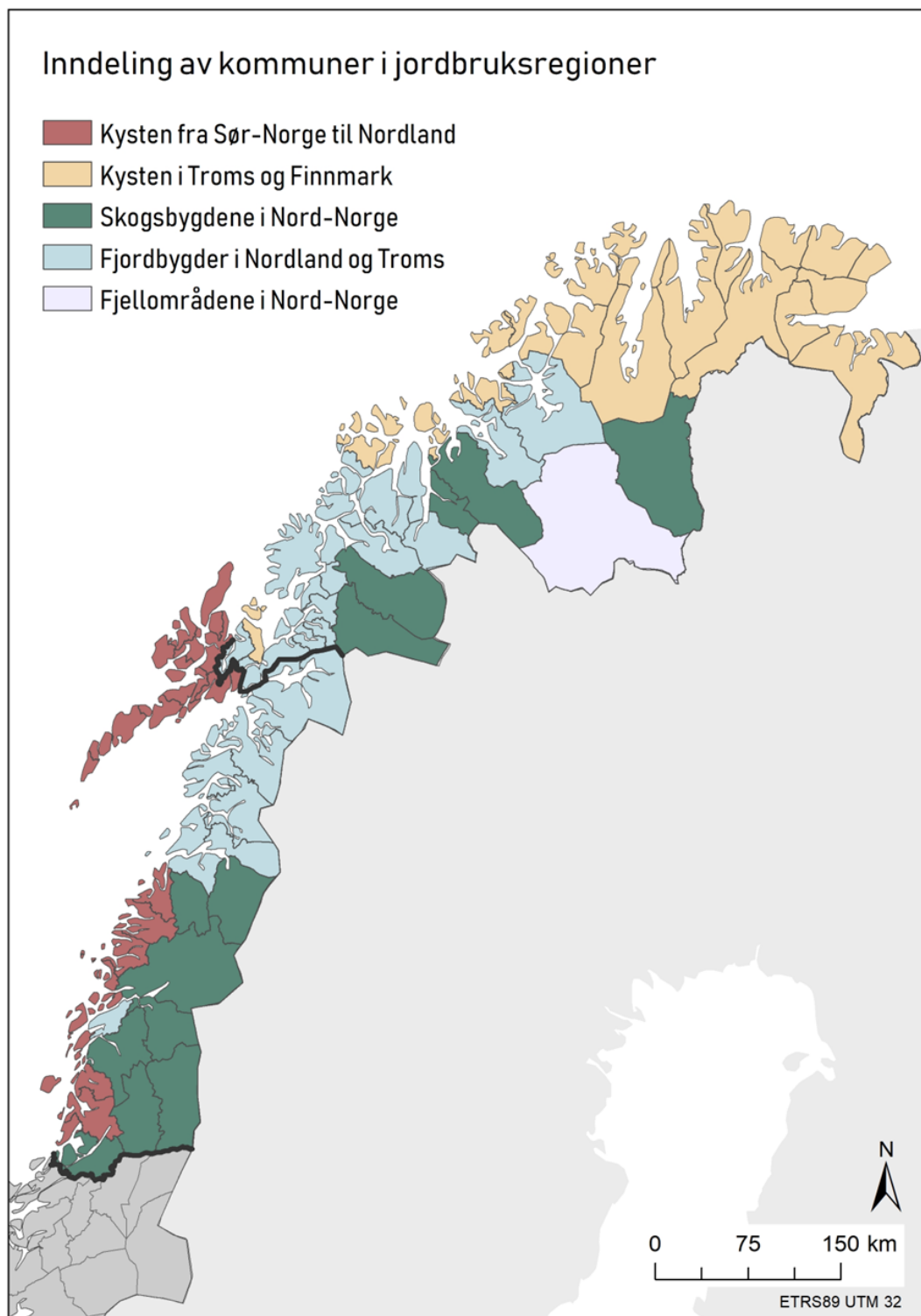
Vi har 3Q flater innen områdene:

- Kysten av Nordland, Lofoten og sør-vestlige områder av Nordland.
- Kysten i Troms og Finnmark som omfatter de nordligste og østlige fylkene.
- Skogsbygdene i Nord Norge, sørlige deler av Nordland, men også indre noen flater fra områder i Troms. Deler av Finnmark er også kategorisert som skogsbygder, men her ligger det ingen 3Q flater.
- Fjordbygdene.

Tabell 6. Andel av det kartlagt jordbruksarealet innen de ulike jordbruksregionene.

	Kyst-Nordland	Skogsbygder	Fjordbygder	Kyst-Troms og Finnmark	Sum
Nordland	33 %	13 %	13 %	0 %	59 %
Troms	0 %	2 %	19 %	6 %	27 %
Finnmark	0 %	0 %	5 %	9 %	15 %
Sum jordbruksregioner	33 %	15 %	37 %	15 %	100 %

Det ligger et større datagrunnlag og derfor større sikkerhet i estimatene for Kysten av Nordland og Fjordbygdene enn for områdene Skogsbygdene og Kysten i Troms og Finnmark (Tabell 6). Siden 3Q er et tilfeldig utvalg er det ikke 3Q ruter i alle kommuner med lite jordbruksareal.

Figur 47. Inndeling av kommuner i jordbruksområder som er basert på jordbruksareal i dominerende jordbruksregion for bruk i drift. Fjellområdene i Nord-Norge er imidlertid ikke en egen gruppe, i figurer og tabeller, men inkludert i Kysten i Troms og Finnmark med hensyn til data fra søknad om produksjonstilskudd

5.2 Kvaliteten til jordbruksarealene

Under 3Q-kartleggingen klassifiseres landskapet i mange ulike klasser. For en fullstendig liste se Engan og Bentzen (2017). Her har vi holdt oss til tre klasser jordbruksareal:

- Åker/eng: Fulldyrka eller overflatedyrka areal som kan nyttes til maskinell høsting. Beite på kulturreng inngår også i denne klassen, samt alle andre åker- og hagebruksvekster.
- Beitemark: Jordbruksareal på innmark med tydelig beitepreg, men som ikke er egnet for maskinell høsting (beitemark med mer enn 25 % trekronedekning blir registrert som skog).
- Usikker bruksstatus: Beite og slåttemark der det er vanskelig på flybildet å tolke om drift av arealet har opphørt eller ikke. Klassen kan derfor også inkludere beitemark med lavt beitetrykk eller villengpreget areal som ikke var slått ved fotograferingstidspunktet. Tidligere jordbruksareal som helt sikkert ikke er i bruk, men som fortsatt vil være registrert som jordbruksareal i AR5, blir i 3Q registrert som villeng. Slike areal regnes heller ikke med som jordbruksareal i vår rapportering.

Andelen areal i usikker bruk ligger betydelig høyere i Nord-Norge enn for Norge totalt sett. Skogsbygdene skiller seg ut ved å ligge like lavt som det nasjonale snittet, bare 5 % av jordbruksarealet her er i kategorien usikker bruk.

I Tabell 7 er det også tatt med hvor stor andel areal «villeng» utgjør i forhold til totalt jordbruksareal innen en buffersone på 100 meter fra jordbruksarealet. Forekomsten av «villeng» i denne buffersonen vil være påvirket av hvor mye areal som har gått ut av drift tidligere, men og bla. jord- og klimaforhold påvirker gjengroingsfarten. Så villeng er uslåtte/ubeita areal med gras- og urtedekning, eventuelt med spredt innslag av trær og busk (under 25 % buskdekning).

Tabell 7. Prosentvis fordeling av jordbruksareal på arealtypene åker/eng, beite og areal i usikker bruk. I tillegg er det også tatt med forekomsten av villeng innenfor buffersonen. Dette er angitt i prosent av totalt jordbruksareal innen flatene.

	Nordland	Troms	Finnmark	Norge
Andel åker/eng/hagebruk	69 %	49 %	64 %	75 %
Andel beite	17 %	39 %	18 %	20 %
Andel i usikker bruk	14 %	12 %	18 %	5 %
Sum	100 %	100%	100 %	100 %
Villeng i forhold til totalt jordbruksareal	33 %	37 %	44 %	18 %

	Kyst-Nordland	Skogsbygdene i Nord-Norge	Fjordbygdene i Nordland og Troms	Kysten i Troms og Finnmark
Andel åker/eng/hagebruk	66 %	84 %	57 %	51 %
Andel beite	17 %	11 %	29 %	34 %
Andel i usikker bruk	17 %	5 %	14 %	16 %
Sum	100 %	100 %	100 %	100 %
Villeng i forhold til totalt jordbruksareal	35 %	27 %	35 %	49 %

Andelen villeng i forhold til mengde jordbruksareal øker når vi går fra sør i Nordland og nordover til Finnmark. Andel villeng i forhold til jordbruksareal er også høyest innen Kysten av Troms og Finnmark. Areal definert som utmarksbeite inngår også i «villeng», det utgjør kun 15 % av det kartlagte «villengarealet» i Nord-Norge.

5.3 Tilgang og avgang av jordbruksareal

Tabell 8 viser tilgang og avgang av jordbruksareal i tillegg til netto endring i jordbruksareal, det vil si tilgang av jordbruksareal fratrukket avgang av jordbruksareal. Tabellen viser verdier for Nord-Norge og de fire jordbruksområdene.

Tabell 8. Tilgang og avgang av jordbruksareal innen jordbruksregioner

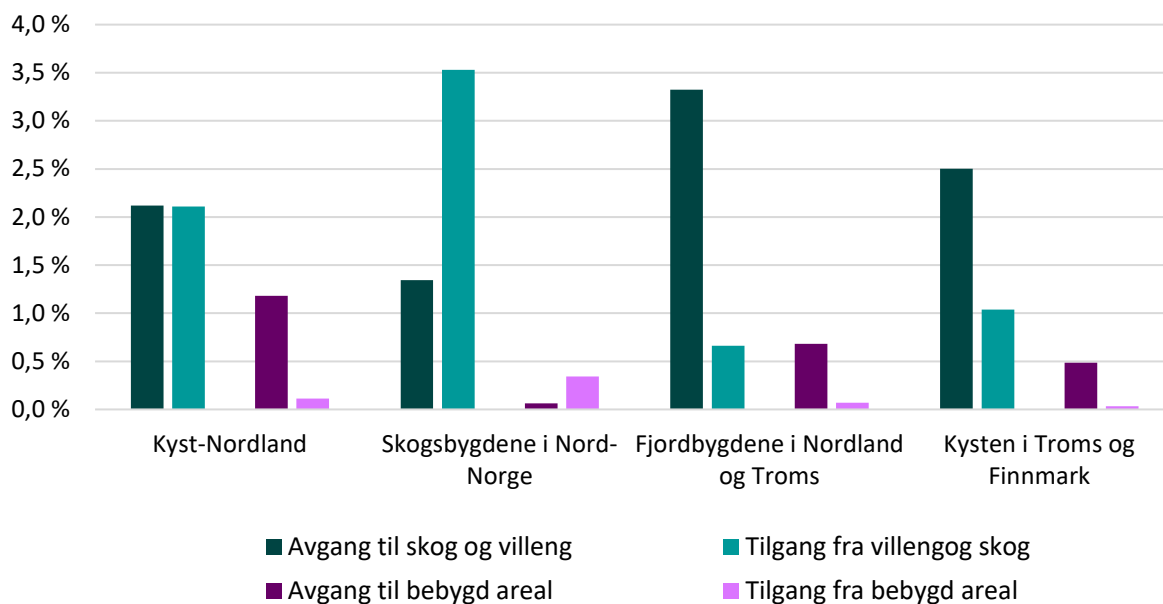
	Kyst-Nordland	Skogsbygdene i Nord-Norge	Fjordbygdene i Nordland og Troms	Kysten i Troms og Finnmark	Nord-Norge
Tilgang jordbruksareal	2,2 %	2,3 %	0,7 %	1,1 %	1,5 %
Avgang jordbruksareal	3,3 %	3,0 %	3,9 %	3,0 %	3,4 %
Netto endring	-1,1 %	-0,7 %	-3,2 %	-1,9 %	-1,9 %

Figur 48 og Figur 49 viser tilgang og avgang av jordbruksareal fordelt på tilgang og avgang fra bebygd areal og «skog og villeng». «Skog og villeng» i figurene inkluderer villeng, skogkledde arealer og hogstflater. Andre areal typer som myr og fjell i dagen utgjør lite areal, men er også inkludert.

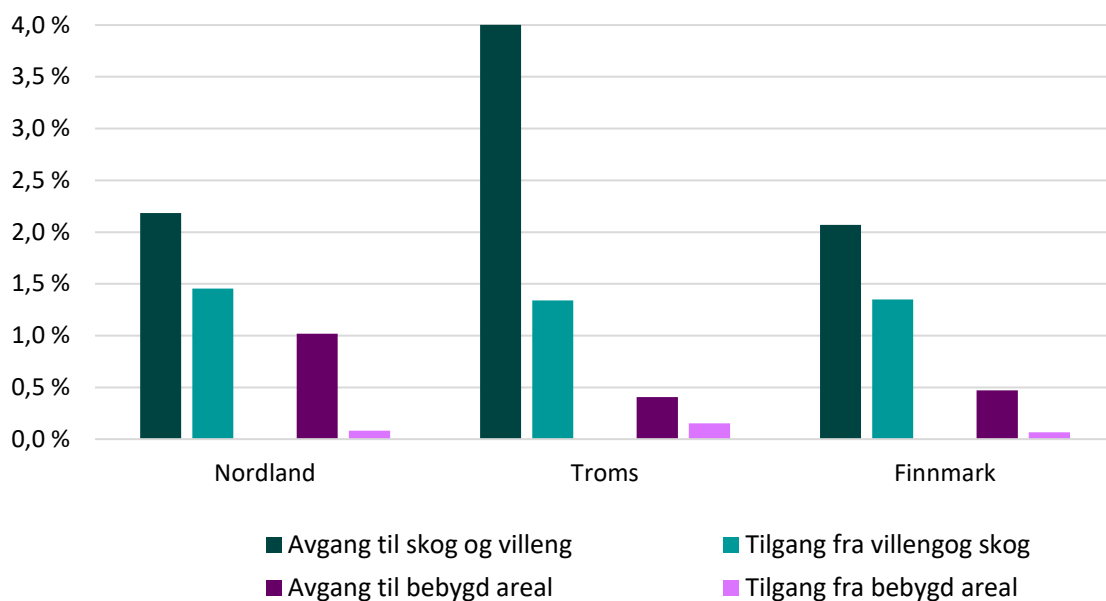
Avgang til skog og villeng betyr gjerne gjengroing, men kan også være plantet skog. Avgang til bebygd areal er i større grad en trussel mot framtidig mulig jordbruksareal. I 3Q-overvåkingen er bebygd areal definert ganske vidt. For eksempel inkluderer dette ulike typer bebyggelse og veier, men også byggeplasser, naken jord og stein etter anleggsarbeid, tømmervelter og oppstillingsplasser. Derfor registrerer vi også en relativt stor tilgang av jordbruksareal fra bebygd areal.

Avgangen til bebygd areal har vært størst langs kysten av Nordland og mindre (rundt 0,5 %), innen andre områder. Siden Nordland har en stor andel jordbruksareal innen kystområdet, ligger også fylket høyt med hensyn til avgang av jordbruksareal til bebygd areal. Tilgangen av jordbruksareal fra områder tidligere definert som bebygd areal har vært svært lav, også for hele Nord-Norge.

Innen Kysten av Nordland og i Skogsbygdene kom det til omtrent like mye areal fra skog og villeng som gikk over til skog og villeng. Derimot, i Fjordbygdene og Kysten av Troms og Finnmark var det en langt lavere tilgang av jordbruksareal. En langt større andel av jordbruksarealet gikk ut av drift og grodde til, enn det som ble tatt i bruk som jordbruksareal. Ser vi på fylkene så var tilgangen lavere enn avgangen for alle områdene. Innen Fjordbygdene og Troms registrerte vi den største avgangen av jordbruksareal til skog og villeng enn andre områder av Nord-Norge.

Figur 48. Tilgang og avgang av jordbruksareal innen fylker fordelt på endringer til og fra villeng og skog, og for areal som går til og fra bebygd areal.

Figur 49. Tilgang og avgang av jordbruksareal innen jordbruksområder fordelt på endringer til og fra villeng og skog og areal som går til og fra bebygd area.

5.4 Landskapselementer

5.4.1 Jordstykkestørrelse

Med jordstykke menes et sammenhengende jordbruksareal som er avgrenset av vei, bekk, skog eller annet. Jordstykkestørrelse og form har driftsteknisk betydning der større, sammenhengende arealer gjør jordbearbeiding og høsting enklere. Samtidig er større jordstykker mer utsatte for erosjon, gir redusert landskapsvariasjon og færre leveområder for arter som er tilknyttet jordbrukslandskapet.

Den gjennomsnittlige jordstykkestørrelsen i Nord-Norge ligger med 6,1 dekar lavere enn snittet for hele landet som er 11,8 dekar. Videre varierer jordstykkestørrelse innen Nord-Norge (Tabell 9). Finnmark hadde høyest gjennomsnittlig størrelse, mens gjennomsnittsstørrelsen var minst i Troms. Total sett har vi registrert en reduksjon av jordstykkestørrelsen innen Nord-Norge. Totalt sett for Norge har vi registrert en moderat økning i jordstykkestørrelse. Både Finnmark og Nordland hadde en reduksjon i jordstykkestørrelsen. Troms hadde derimot en økning i jordstykkestørrelse på 9,1 % som vi antar først og fremst skyldes en viss sammenslåing av jordstykker.

Delt inn etter jordbruksregioner får vi et litt mer differensiert bilde. Vi registrerte de minste jordstykkene innen Kysten av Nordland, og der har gjennomsnittlig jordstykkestørrelse blitt redusert med 7 %. Jordstykkestørrelsen har derimot økt litt innen de andre jordbruksregionene. Endringen for Skogsbygdene er svært liten. Den største prosentvise økningen fant vi innen Kysten av Troms og Finnmark (3,5 %) mens dette utgjorde 0,2 dekar økning per jordstykke over fem år både for Fjordbygdene og Kysten i Troms og Finnmark. Dette er en moderat økning sett i nasjonal sammenheng.

Tabell 9. Endring i jordstykkestørrelse over 5 år, prosentvis endring og antall dekar per jordstykke ved siste registrering. Tabellen viser verdier for fylkene, totalt for Nord-Norge og Norge, i tillegg verdier når flatene er inndelt etter kommunens dominerende jordbruksregion.

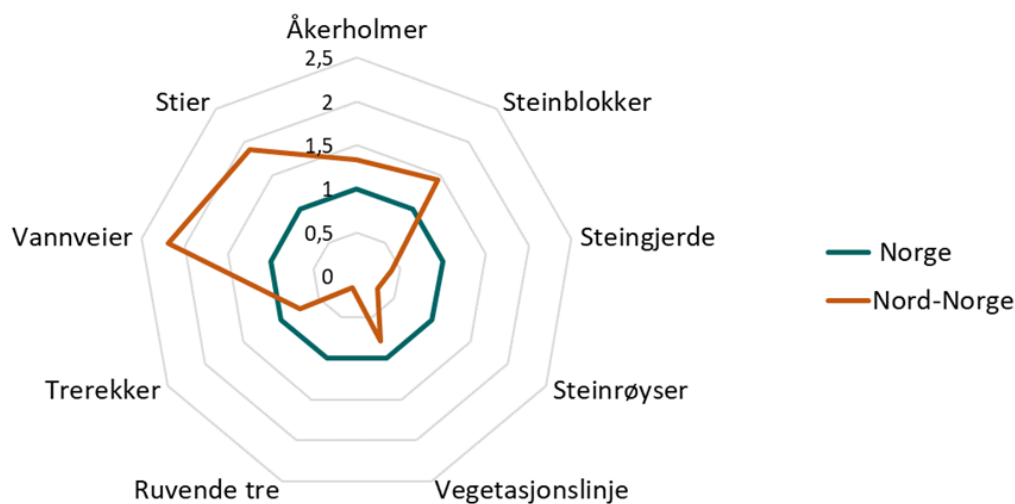
	Dekar/Jordstykke siste foto	Dekar endring over 5 år	Prosent endring
Nordland	6,0	-0,3	-4,5 %
Troms	5,8	0,5	9,1 %
Finnmark	7,5	-0,2	-2,9 %
Nord-Norge	6,1	-0,1	-1,2 %
Norge	11,8	0,3	2,4 %
Kysten av Nordland	5,4	-0,4	-7,1 %
Skogsbygdene i Nord-Norge	7,3	0,02	0,2 %
Fjordbygdene i Nordland og Troms	6,2	0,2	3,0 %
Kysten i Troms og Finnmark	7,0	0,2	3,5 %

Figur 50: Jordstykkestørrelse varierer mye over Nord-Norge. Bildet er tatt ved Vestre-Jakobselv i Vadsø, Finnmark. Foto: Oskar Puschmann

5.4.2 Elementer i jordbrukslandskapet

Vannveier eller elver, bekker grøfter og kanaler, sammen med stier, åkerholmer og steinblokker er elementer i jordbrukslandskapet vi ser mer av i Nord-Norge enn gjennomsnittstall for Norge (Figur 51).

Figur 51. Relativ forekomst av ulike landskapselementer i Nord-Norge i forhold til forekomsten per arealenhet for hele Norge.

Vannveier øker nesten innenfor alle områdene, og vi fant mest av det langs kysten og innen Finnmark. Kystområdene hadde også den største prosentvise økningen i vannveier.

Stier var det mest av innen Kysten av Troms og Finnmark, det vil si de nordligste og østligste områdene av Nord-Norge. Her registrerte vi også en økning, mens totaleffekten for Nord-Norge var en reduksjon på sirka 4 % over 5 år.

Den tetteste forekomsten av åkerholmer fant vi innen kysten av Nordland, mens Fjordbygdene ligger også høyere enn resten av Nord-Norge. Totalt sett var det en reduksjon i åkerholmer på 4,6 %, men nettoeffekten innen ulike områder varierer. Fjordbygdene hadde imidlertid den største nedgangen i antall åkerholmer.

Forekomst av steinblokker ligger over landsmiddelet, men steinblokker er først og fremst knyttet til deler av kysten av Nordland. Steinblokker er ikke et vanlig element i jordbrukslandskapet i andre deler av Nord-Norge. Vi har registrert en økning over tid på 3 %, økning av steinblokker er vanligvis knyttet til endringer i hva som er definert som jordbruksareal – og ikke at de faktisk endres.

Steinrøyser er heller ikke et vanlig element i Nord-Norge, og i Skogsbygdene har vi heller ikke registrert røyser som er synlige fra flyfoto. I andre områder har vi registrert at de forekommer. Totalt sett har det vært en nedgang på 8 %, og dette skyldes først og fremst tap av steinrøyser på kysten av Nordland.

Innen kystområdene finner vi steingjerder, først og fremst på kysten av Nordland. Men totalt sett for området ligger forekomsten nær landsmiddelet. Ellers er ikke steingjerder et vanlig element i jordbrukslandskapet i Nord-Norge. Totalt sett har vi registrert en mindre netto reduksjon på 1,2 %.

Både gårdsdammer, ruvende trær og alléer/trerekker er ikke noe som karakteriserer jordbruksarealet i Nord-Norge, men de forekommer i enkelte områder. Estimatenes er lave i forhold til nasjonale tall. Vi har bare registrert alléer i Nordland og Troms. Forekomsten er såpass lav at vi ikke har registrert trerekker eller alléer på 3Q-flater i Finnmark. Nesten to tredjedeler av de registrerte trerekkene var innen Skogsbygdene, hvor det også ble registrert en nedgang i lengde av trerekker.

Tabell 10. Forekomst av bygninger, bygningsruiner og tun. Andel av tun knyttet til senter for et jordbruksforetak., tun «i drift»

	Nordland	Troms	Finnmark	Nord-Norge
Bygninger per bygningsruin	61	35	37	45
Ruin/1000 dekar jordbruksareal	3,3	8,2	7,0	5,2
Dekar jordbruksareal/bygning	4,9	3,5	3,9	4,3
Dekar jordbruksareal/tun	55	36	46	47
Dekar per tun	2,4	1,9	2,5	2,2
Andel tun «i drift» 2015	18%	9%	11%	14 %

Antall bygninger i jordbrukets kulturlandskap har økt med 3 % over 5 år (Tabell 11). Vi registrerte størst økning innen Finnmark. Samtidig øker også antall bygningsruiner med 5 %, her var økningen størst i Troms mens vi ikke registrerte noen netto endringer innen flatene fra Finnmark.

De fleste tun i Nord-Norge er ikke knyttet til et foretak i drift. Vi har beregnet at 18 % av tunene i Nordland er i drift som jordbruksforetak (ca. 1 av 5). Derimot er bare omtrent 1 av 10 tun knyttet til et bruk i drift i Troms og Finnmark. Totalt sett for Norge så har vi beregnet at minst 1 av 4 tun er i drift som landbruksforetak.

Tabell 11. Endring i bygninger, bygningsruiner og tun over 5 år.

	Nordland	Troms	Finnmark	Nord-Norge
Bygning	2 %	1 %	9 %	3 %
Bygningsruin	2 %	9 %	0 %	5 %
Gårdstun	0 %	-2 %	0 %	-1 %

Litteratur

- Bayr, U., Strand, G.H., Dramstad, W. (2020). Indikatorer for landbruk over hele landet - Utvikling av en metode for resultatkontroll av landbrukspolitiske mål. NIBIO-Rapport 6(65).
- Engan, G., Bentzen, F. (2017). 3Q Instruks for flybildetolking. Instruksversjon 2011. NIBIO-rapport 3(123).
- Kristofferen, M.J. (2014). Friskere geiter, færre bønder. Nationen 22.11.14.
- Lindheim, D. (2022). Smittesikring i geiteholdet, TINE . <https://medlem.tine.no/fag-og-forskning/smittesikring-i-geiteholdet>
- LMD (2011). Landbruks- og matpolitikken - Velkommen til bords. Meld. St. 9 (2011-2012), Landbruks- og matdepartementet, Oslo.
- Lågbu, R., Nyborg, Å.A., Svendgård-Stokke, S. (2018). Jordsmonnstatistikk Norge. NIBIO Rapport 4 (13) 2018 <http://hdl.handle.net/11250/2484038>
- Lågbu, R., Svendgård-Stokke, S. (2016). Jordsmonnstatistikk Nordland. NIBIO Rapport 2 (148) 2016 <http://hdl.handle.net/11250/2429958>
- Lågbu, R., Svendgård-Stokke, S. (2016). Jordsmonnstatistikk Troms. NIBIO Rapport 2 (149) 2016 <http://hdl.handle.net/11250/2428947>
- Mathiesen, F.H. (2019). På sporet av føret - Hvordan kan vi identifisere jordbruksareal som ikke er i drift? NIBIO Rapport 5 (81) 2019. <http://hdl.handle.net/11250/2600823>
- Mathiesen, F.H., Nyborg, Å.A., Svendgård-Stokke, S., Strand, G.H. (2018). Jordsmonnkartlegging – Beskrivelse av metoder for klassifisering og avgrensning av jordsmonn. NIBIO Rapport 4 (12) 2018. <http://hdl.handle.net/11250/2491524>
- Prestvik, A.S., Kårstad, S., Milford, A.B. (2022). Jordbær dyrking i tunnel- Produsentenes muligheter og utfordringer. NIBIO-Rapport 8(53). <https://hdl.handle.net/11250/2988487>
- Puschmann, O., Hofstein, J., Elgersma, A. (1999). Norske jordbruksregioner - en inndeling i 10 jordbruksregioner. NIJOS- rapport 13 (1999).
- Rekdal, Y., Angeloff, M. (2021). Arealrekneskap i utmark. Utmarksbeite – ressursgrunnlag og beitebruk. NIBIO-rapport 7 (208), <https://hdl.handle.net/11250/2837610>
- Simensen, T., A'Campo, W., Atakan, A., Heggedal, J.E., Aune-Lundberg, L., Vagnildhaug, A., Kristensen, Ø., Lindaas, G.O. (2023). Planlagt utbyggingsareal i Norge. Identifisering av mulig framtidig utbyggingsareal i kommunale arealplaner etter plan- og bygningsloven. NINA rapport 2310. <https://hdl.handle.net/11250/3085779>
- SSB (2023). Landbrukseiendommer. Definisjoner. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/landbrukseiendommer/statistikk/landbrukseiendommer>
- Stokstad, G. (2021). Status og endringer i jordbrukslandskapet i Nord-Norge. NIBIO-rapport 7 (192). <https://hdl.handle.net/11250/2838865>

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter.